

Novinářská cena 2011

Výběr vítězných a nominovaných příspěvků

Novinářská cena 2011

Nadace Open Society Fund Praha uspořádala již druhý ročník soutěže Novinářská cena v České republice po vzoru kolegů z Nadácie otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation na Slovensku, kde se cena pořádá již osm let. Soutěž oceňuje hodnotné novinářské práce, které vynikajícím způsobem zachycují problematiku dnešní společnosti a tím přispívají k jejímu zkvalitňování. Na rozdíl od zavedených soutěží je Novinářská cena zaměřena na hodnocení publikovaných příspěvků v daném kalendářním roce. Uspěť tedy může práce jak renomovaného, tak začínajícího autora.

V letošním ročníku přihlásili autoři, redakce, vydavatelé a veřejnost do soutěže 330 žurnalistických příspěvků, které soutěžily v 11 kategoriích. Zvlášť byla hodnocena psaná žurnalistika a žurnalistika audiovizuální. Novinkou byly 2 kategorie Google Digital Innovation, ceny Googlu, které oceňovaly inovativnost online žurnalistiky, a to jak občanské, tak profesionální. Přibyla také Česko-slovenská cena veřejnosti, která byla vybírána v online hlasování.

O každé kategorii rozhodovala samostatná tři -až pětičlenná porota složená z osobností akademické, mediální a neziskové sféry. Na průběh soutěže dohlížela pětičlenná Rada soutěže, kterou tvořili

ředitel Nadace Open Society Fund Praha Robert Basch, členka správní rady této nadace Marie Kopecká, zástupkyně ředitelky Nadácie otvorenej spoločnosti – Open Society Foundation Bratislava Ľubica Stanek, výkonný ředitel Transitions o.s. Jeremy Druker a konzultant společnosti NextBig Adam Javůrek. Tato rada společně s Radou soutěže na Slovensku také rozhodovaly o výběru příspěvků do speciální Česko-slovenské ceny veřejnosti.

www.novinarskacena.cz

Nadace Open Society Fund Praha Nadace OSF je součástí mezinárodní sítě nadací Open Society Foundations, kterou založil americký filantrop George Soros. Nadace přispívá k rozvoji hodnot otevřené společnosti a prosazuje systémové změny na podporu demokracie v České republice. Mezi lety 1992 a 2008 rozdělila 1,1 miliardy korun mezi více než 9000 projektů českých neziskových organizací. V současnosti podporuje především projekty zaměřené na protikorupční opatření, veřejnou kontrolu institucí, rovné příležitosti žen a mužů a projekty proti diskriminaci Romů. Nadace také poskytuje stipendia studentům a od roku 2010 pořádá v České republice soutěž Novinářská cena.

www.osf.cz

Přehled kategorií Novinářské ceny 2011:

Kategorie psané žurnalistiky

1. Nejlepší rozhovor
2. Nejlepší reportáž
3. Nejlepší komentář
4. Nejlepší investigativně-analytický příspěvek
5. Nejlepší česko-slovenský kreslený vtip, komiks nebo karikatura

Kategorie audio-vizuální žurnalistiky

6. Nejlepší rozhovor, beseda nebo diskuse
7. Nejlepší reportáž
8. Nejlepší investigativně-analytický příspěvek
9. Kategorie online žurnalistiky Google Digital Innovation
10. Cena Googlu za inovativní občanskou online žurnalistiku
11. Cena Googlu za inovativní profesionální online žurnalistiku
12. Česko-slovenská cena veřejnosti

Nejlepší rozhovor

Kategorie psané žurnalistiky

Porota:

Jaroslav Veis, spisovatel a novinář

Tina Čorná, redaktorka deníku Pravda, několikanásobná vítězka slovenské Novinářské ceny

Ondřej Aust, šéfredaktor Médiář.cz

Božena Jirků, ředitelka Nadace Charty 77

Petr Vágner, výkonný ředitel International Visegrad Fund

Ví vůbec někdo, kolik zákonů máme?

Tomáš Němeček, Barbora Minksová (Lidové noviny)

www.lidovky.cz

Vyjádření poroty:

Rozhovor je unikátním a otevřeným pohledem do oblasti práva, ke které se Václav Havel příliš často nevyjadřoval. Havel popisuje svou roli při tvorbě české ústavy a jmenování ústavních soudců. Ryze aktuální.

S Václavem Havlem o psaní ústavy, o vzniku Ústavního soudu a o justiční mafii

První prezident České republiky poskytl kupodivu jen velmi málo rozhovorů o právu a justici. Přitom měl na jejich dnešní podobu vliv jako málokdo jiný – podílel se na psaní ústavy a vybral první ústavní soudce. V tomto „právnickém rozhovoru“ Václav Havel popisuje dosud nezveřejněné zákulisní dění.

V archivu prezidentské kanceláře se zachovala jedna instrukce z doby, kdy se tvořil Ústavní soud: prezident si přeje, aby „jedním z místopředsedů byla žena“. Měl jste rámcovou představu, kolik má být na soudu žen, jak má být složen věkově, kolik má být Čechů a kolik Moravanů?

„Žen jsem si vždycky vážil a rád jsem se jimi obklopoval,“ zní jedna věta v mé poslední hře. Opravdu: kde se dalo, tam jsem prosazoval dámy. A to nejen z důvodů obecné lidské spravedlnosti a rovnosti pohlaví, ale kvůli zkušenosti, že dámy vnášejí do jednání zvláštní atmosférickou citlivost. Je-li v auditoriu dáma, muži se před ní bezděky trochu vytahují a vzepnou se k lepším výkonům. Ženy také víc upozorňují na konkrétní aspekty, zatímco páni mají abstraktnější myšlení. Ale nejste daleko od pravdy ani s Moravou. Tehdy bylo vzedmuté moravské hnutí a v jistém ohledu mělo pravdu: byli jsme velmi centralizovaný stát, všechno bylo v Praze, na rozdíl třeba od Polska, kde Vratislav, Krakov, Varšava, Gdaňsk jsou významem

v podstatě rovnocenná města (a třeba v oblasti filmu všechny zastiňuje Lodž, sídlo polské Filmové akademie). Proto jsem vymyslel a prosadil, že sídlem justiční moci bude Brno. Jen jsem si neuvědomil, že centrum Brna je přece jen malé.

Jak to myslíte?

Dostali paláce tak, že mezi nimi byla jediná dobrá hospoda. I kdyby stokrát nechtěli, nakonec se lidé z Nejvyššího soudu, z Nejvyššího státního zastupitelství a dalších justičních institucí museli v té jedné hospodě potkávat. A co jiného se dalo čekat, než že budou dříve nebo později nazváni justiční mafií...? To však odbočuji.

Ale nás zrovna tato odbočka zaujala. Možná to myslíte s nadsázkou, ale dá se případ „justiční mafie“ shrnout jako pár nevinných obědů? Ty schůzky přece jen vedly k bezprecedentnímu vstupu tehdejší nejvyšší zástupkyně Renáty Vesecké do případu Čunek, k profesní šikaně oponujících státních zástupců...

Je to samozřejmě komplikovanější a já jsem případ pozoroval zpovzdálí. Ale když paní Vesecká převedla v poslední vteřině případ Jiřího Čunka, měla to právnicky zdůvodněno. Necítím se být povolán, abych soudil, kdo má pravdu. Pouze vidím, že si celý svět myslí a navždy bude myslet, že zmanipulovala vyšetřování případu Čunek. Její vysvětlení však četl a zná málokdo. Možná je to i tím, že je psáno tak právnickým jazykem, že člověk přečte tři věty a přestane ho to bavit. Ať tak,

či onak, jeden přesunovací manévr provedený před lety mi nepřipadá jako dostačující důvod k nařčení z mafiánství.

Jde vám tedy o to, že Vesecká není stejná kategorie jako jiní „justiční mafiáni“, bývalý ministr spravedlnosti Pavel Němec a bývalý místopředseda Nejvyššího soudu Pavel Kučera?

I mezi těmi dvěma bych rozlišoval. Pavel Němec je zřejmě šejdíř, zatímco Pavel Kučera je takový, řekněme, pružně uvažující muž. Chválabohu za Ústavní soud

Co říkáte na „Klausův“, respektive „Rychetského“ Ústavní soud?

Zprvu jsem se trochu bál, že je příliš přihlíženo k politické orientaci kandidátů, ale po příchodu na soud se ti soudci postupně emancipovali. Ústavní soud prokazuje značnou míru nezávislosti a zdá se být stále institucí úctyhodnou. Není jednotný, vedou skrze něj dělicí čáry, ale chválabohu za něj.

Podle čeho jste vybíral ústavní soudce vy sám?

Samosebou jsem se opíral o různá doporučení. Výběr domlouvala ředitelka Legislativního odboru Kanceláře prezidenta republiky Brigita Chrastilová, která se v justičním prostředí pohybovala a věděla, kdo je kdo. Poté jsem se s kandidáty scházel privátně, naslouchal jim, rozmlouval s nimi a zkoumal jsem, jak si Ústavní soud představují, co si myslí o světě a co o sobě.

Pamětníci říkají, že jste měl jednoho, možná dva „své“ kandidáty. Prvním byl Vladimír Klokočka, váš tehdejší právní poradce...

Pro mě byl skutečně autoritou.

A druhým brněnský právník a filozof Vladimír Čermák.

Toho mi navrhli Brňáci. Byl to zasloužilý muž staršího věku, s autoritou celoživotního nekomunisty, který si stál na svém a byl za to připraven nést i následky. Teď si nejsem jist, zda byl zavřený...

Ne, politickými vězni byli Zdeněk Kessler a Antonín Procházka.

... ale měl takovou pověst, že by se člověk nedivil, kdyby býval seděl. Byl jedním z těch, kdo dodávali soudu mravní autoritu.

Co jste si myslel o posledním z „velké čtyřky“ prvních ústavních soudců, Vojtěchu Ceplovi?

Přemýšlím, kdy jsem se s ním setkal poprvé – patrně ho přivedli přátelé z ODA, Daniel Kroupa nebo Pavel Bratinka. Jsem přítelem přirozenoprávního přístupu a v tom mi byl blízký. Zvláštní zvyk ekonomů

Jedná se vám snáze s právníky, nebo s ekonomy?

Spíš asi s právníky. Ekonomové mají zhusta zvláštní společný zvyk: tváří se, že mají kdesi balík moudrosti, který my ostatní neznáme, znát nemůžeme a nemá cenu nás příliš trápit s vysvětlováním. Vědí, že je třeba udělat věc A, věc B, věc C, jen se už nenamáhají vysvětlit, proč je to důležité. Má zkušenost je

taková, že jim člověk nesmí snadno podlehnout a musí jim klást otázky, byť sebevíc laické.

To ovšem dělají právníci taky. Je pro vás něco v jejich myšlení zajímavé, nebo si spíš z jejich jazyka děláte legraci?

Je pravda, že v důsledku roztříštěnosti práva a bezpočtu novelizací lidé nemohou mít přehled a pak vzniká dojem, že každý musí mít svého právníka. Jak by jinak mohli znát čtyři a půl tisíce zákonů? A ví vůbec někdo, kolik zákonů máme? Z toho některý už neplatí, některý ještě možná platí, některý sice platí, ale už byl zkonsumován čili snězen...

Kdo byl vaším uvaděčem do práva a legislativy? Tipujeme, že by to mohli být Vladimír Klokočka, Marián Čalfa, Brigita Chrastilová, Pavel Rychetský, ale třeba i Josef Lžičař (advokát Václava Havla před rokem 1989 a jeho první prezidentský kancléř, který však musel záhy odejít kvůli odhalené spolupráci se Státní bezpečností – pozn. red.)?

Budla – jak jsme říkali Lžičařovi – na mě jako právník vliv neměl. Na Hrad byl přijat velmi narychlo, obrátil jsem se na něj, protože jsem ho znal ze svých procesů.

Často mluvíte o tom, že by zákony – a zvlášť ústavní – měly být srozumitelné i pro laiky. Ale je to vůbec možné? Ani americká ústava není přece lehké čtení.

Nikdy asi nebude sebelepší podoba zákona či ústavy srozumitelná každému. Je to však kritérium, k němuž bychom

měli přihlížet, a o srozumitelnost usilovat. Kolik lidí rozumí řeči zákonů, souvisí s civilizačním stavem společnosti.

Když se na vás obracejí lidé z kubánské, barmské nebo běloruské opozice a ptají se, jak psát demokratickou ústavu, co jim radíte?

Především jim říkám, že by se neměli nechat zmást tím, že jejich snažení nepřináší okamžitý efekt. Ten efekt může přijít po dlouhé době, nepřímo, oklikou, ale i najednou a nečekaně.

Anebo nemusí přijít vůbec. Ale je důležité, že jsou na správné straně, bojují za správnou věc a jsou si jisti, že toto snažení má smysl. Úplně připraven na politické změny však nemůže být nikdo; a kdo by byl, stával by se tím lehce podezřelým.

Nicméně pár věcí přece jen může být připraveno a jednou z nich je právě ústava. My sami jsme v disidentském prostředí žádnou neměli. Vzpomínám si, že když v roce 1968 vrcholilo pražské jaro, ptal jsem se na jedné z tisíců rozmanitých schůzí Petra Pitharta: „A máš už nějaký návrh ústavy?“ Neměl pochopitelně nic. Uplynulo dvacet let...

... a pořád nic.

Jde o jednu z věcí, které lze v klidu, v tichosti, odborně připravovat a které nikdy nejsou zbytečné. Samo sebou, je třeba počítat s tím, že taková práce možná nepřinese v dohledné době plody. Ale to nikdo nikdy neví a vždycky je lepší něco mít v rukávu.

Pokud jde o rady ohledně psaní ústav v jiných zemích, pak si myslím, že – nejen z hlediska taktického, ale i principiálního – není dobré mluvit o jakémsi zavádění parlamentní demokracie západního typu na celé zeměkouli. Existují oblasti světa, které jsou skutečně jiné, s jinými tradicemi, kde by volání po západním importu mohlo spíš vystrašit. Je lepší mluvit o důstojnosti člověka, o respektu k jeho vůli, popsat základní hodnoty mravní a politické, konkrétně je pojmenovat než mluvit o „demokratických institucích vyspělého západního světa“.

Takže spíš charta práv než konkrétní typ parlamentu?

Ano. U naší ústavy mě dodnes mrzí, že Listina základních práv a svobod není na začátku, ale spíš jako jakýsi přílepek ústavy. V jejím úvodu stojí: Předsednictvo České národní rady – už přitom neexistuje žádná Česká národní rada, tím méně její předsednictvo – vyhláší Listinu základních práv a svobod jako součást ústavního pořádku. Přičemž není jasné, co to je ústavní pořádek; krom toho, že je patrně opakem nepořádku.

Je to tahle zašmodrchané hlavně kvůli Václavu Klausovi, který listinu nechtěl vůbec. Takže vznikl kompromis, kdy listina nestojí na začátku ústavy jako její hlavní pilíř či východisko, nebyla ani přijata novým parlamentem, je jen převzata z dnes už neexistující federace dnes již neexistujícím předsednictvem ČNR.

Zároveň dnes ale žádný právník nebude mít pochyby, listina se bere jako ústavní zákon č. 2. Ostatně i Američané schválili

základní občanská práva – svobodu slova, právo nosit zbraň – až jako dodatky.

Že se tak bere, je jistě dobré. Celkově: naši ústavu vůbec nepovažuji za špatnou. Ale má-li nějakou vadu, pak příliš právnickou mluvu, která může běžného čtenáře mást. „Ústavní pořádek“ je jeden příklad. Jiným mohou být formulace typu „prezident jmenuje a odvolává členy vlády“: znamená to tedy, že jmenovat musí? Co když řekne, že ho jmenuje, ale až za pět let?

Právníci vědí, co se tím přesně myslí, ale většina lidí nikoli. Sami autoři ústavy si toho byli vědomi: o kus dál dali zvláštní výslovné ustanovení, že pokud odvolání navrhne předseda vlády, pak prezident ministra odvolat musí.

Anebo jak je to s vyhlásováním voleb? Může-li je parlament vyhlásit ústavním zákonem, mohl by je teoreticky vyhlášovat každých čtrnáct dní...

To by právě nemohl. Takovou možnost jednou provždy zarazil předloni Ústavní soud, když takto jednorázový ústavní zákon zrušil.

Teoreticky ho příště zrušit nemusí. Vladimír Klokočka měl od počátku představu, že by nebylo možné přijmout ústavní zákony, které by byly v rozporu se základními principy vypsány na počátku ústavy – a že by bylo i konkrétně jasné, se kterými. Některé základní ústavní principy by prostě měly být nezrušitelné a měly by mít důstojnější postavení, než má dnes listina. Poloilegální návrhy občana H.

Kniha Brigity Chrastilové Prezident republiky Václav Havel a jeho vliv na československý a český právní řád (2003) zajímavě dokumentuje vaše návrhy, které jste diskrétně – a úspěšně – posílal ústavodárné komisi. Máte zpětně pocit, že některou myšlenku jste měl prosazovat důrazněji?

Měl bych asi začít od ústavy federální. Nejprve se komunistická ústava všelijak doplňovala a přepisovala formou různých novel, až tomu málem nikdo nerozuměl, snad jen Pavel Rychetský, který nosíval při sobě ústavu s vlepenými dodatky a opravami. Bylo jasné, že by měla vzniknout ústava nová.

S Pavlem Rychetským jsme se proto na víkend zavřeli v Lánech a sepsali návrh. Slavnostně jsem ho představil na tiskovce, kterou v televizi vysílali hodinu a půl – což je dnes nemyslitelno –, a odevzdal navrženou ústavu oficiálně Alexandru Dubčekovi, tehdejšímu předsedovi Federálního shromáždění. Od té doby jsem o ní neslyšel. Buď ji strčil do šuplíku – nebo ji postoupil ústavněprávnímu výboru, který ji svěřil zpravodaji, který ji dal expertovi, který ji strčil do šuplíku.

Každopádně se podařilo, že vznikl federální Ústavní soud, v jehož čele stanul Ernest Valko. Vznik české ústavy a českého Ústavního soudu měly tedy svou předehru v pokusech o novou federální ústavu a v ustavení federálního soudu.

Chrastilová ukazuje, že paradoxně jste pak měl na podobu ústavy větší vliv jako soukromník Havel než předtím jako federální prezident.

Na svůj vliv si vzpomínám docela dobře. Bylo to v létě 1992, kdy jsem rezignoval na funkci federálního prezidenta. Obecně se očekávalo, že budu kandidovat na prezidenta samostatné České republiky, ale půl roku jsem žádným prezidentem nebyl. A během tohoto půlroku vznikala česká ústava.

Vzpomínám si, že jsem byl na dovolené v Řecku a napsal během ní asi třicetistránkový podnět k ústavě a poslal ho Václavu Klausovi. Později jsem psal další a další poznámky a návrh se postupně rodil. Ale mělo to zvláštní, poloilegální formu. Komise České národní rady pro přípravu ústavy se nakonec mými návrhy zabývala na výjezdním zasedání v Lánech. Vzpomínám si, že jsem měl dokonce noční utajenou schůzku s některými členy komise v tamní hospodě.

Anna Röschová, Hana Marvanová a Miloslav Výborný?

Kupodivu si teď vybavuji hlavně poslance Jiřího Vyvadila. Ale po pravdě nevím, komu všemu jsem své poznámky a komentáře předával. Dokonce se přihodilo, že dva členové komise představili nezávisle na sobě doslova stejný návrh. A protože se jaksi nehodilo, aby říkali, že ho mají od občana Havla, vzali to na sebe.

Už nevím, co z toho všeho se do ústavy dostalo. Moment (listuje ústavou)... psal jsem preambuli... Milan Uhde, tehdy předseda České národní rady a kolega spisovatel, cítil potřebu ji trochu upravit, takže tam zůstala i stopa jeho pera. Ekologický paragraf (článek 8 o šetrném využívání přírodních zdrojů a

ochraně přírodního bohatství) tam zůstal, poznávám své formulace.

Je vám bližší, když lidé vnímají ústavu až posvátně jako Američané, nebo to má být prostě dohoda, kterou lze kdykoli změnit?

Mám dojem, že by bylo dobré, kdyby se ústava stala obecně známým a sdíleným pokusem formulovat smysl státu a jeho charakter a základní principy soužití občanů v něm. Má být srozumitelně napsaná, aby se s ní mohly seznámit i děti ve škole, a čím více se to povede, tím lépe. Naše ústava by potřebovala mírně jazykově pročistit, ale základní věci – kompetence prezidenta, parlamentu, Ústavního soudu – jsou v pořádku.

Kdyby se snad jednou měla kompletně přepracovávat, měla by na jejím počátku stát listina a snad by bylo dobré, aby se do ústavy včlenily – náležitě upraveny – i některé ústavní zákony, které byly od té doby přijaty a mají trvalou platnost. Trochu by se tím mohl zpřehlednit onen „ústavní pořádek“.

Máme ještě dvě aktuální otázky. Sledujete diskusi k zákonu o třetím odboji?

Jen zpovzdálí.

Je ale zvláštní, že nejznámější disident se k zákonu zatím nevyjádřil. Víc se přikláníte k tomu, že by se měli ještě jednou a kolektivně oslavit lidé vzdorující komunismu, nebo vám víc vadí zákonné dělení na účastníky odboje a účastníky odporu?

Nemám vyhraněný názor. Rozpaky kolem zákona jsou důsledkem rozpaků celé společnosti nad sebou samotnou a nad svou minulostí. Skuteční odbojáři už povětšinou nežijí, postupně odcházejí ze světa. A do jaké míry nás disidenty nazývat „odbojáři“, to opravdu nevím.

A co si myslíte o lékařské akci Děkujeme, odcházíme? Sympatizujete s lékaři, nebo si vybrali špatnou dobu a prostředky?

Necítím se kvalifikován hovořit obecně o zdravotnictví. Ostatně nejsem zrovna jeho typický pacient.

Sympatizuji s úsilím lékařů zreformovat zdravotnictví, rozumím snaze mít vyšší platy, udělat pořádek ve vzdělávání a domoci se obecně lepšího postavení. Ale strašení masovým odchodem do zahraničí mi připadá trochu divné. Jako by na hranicích stály fronty německých primářů s otevřenou náručí a jako by se 4500 lékařů už už mělo i s rodinami stěhovat do Brém, Düsseldorfu a Norimberku. Je z toho cítit, že to vymyslela – jak jsem se někde dočetl – PR agentura, nikoli samotní lékaři.

Kdybyste byl prezidentem, sešel byste se s protestujícími?

Nepochybně bych se jim snažil porozumět a vyslechnout jejich argumenty. Když se poprvé objevilo jméno doktora Ratha a Lékařský odborový klub byl ještě nová, rebelantská věc, pozval jsem ho a nechal si od něj obsáhle vyložit, jak to vidí. Bylo mi

zazlíváno, že se s ním bavím. Ale já jsem – jako zvědavý člověk – schopen se bavit s leckým.

Tak to je celkem jasné, od toho je člověk prezidentem.

Nu, zas tak jasné to není. Měl jsem kupříkladu velkou chuť se po revoluci sejít se Štrougalem nebo s jiným z komunistických papalášů a pokusit se pochopit, jak vidí svět. Ale to opravdu nešlo.

Veřejnost by to nechápala a přátelé spikleneckých teorií by z toho mohutně těžili, což by se nakonec obracelo proti demokratickému vývoji jako celku.

Krizi jsme nevyužili

Tomáš Lindner (Respekt)

www.respekt.cz

Vyjádření poroty:

Autor prokázal schopnost vycítit téma a zařadit ho se svým protějškem do širokého kontextu. Porota oceňuje také to, že autor i v dalších přihlášených příspěvcích prokázal profesionalitu a nadání pro žánr rozhovoru.

Se sociologem Ulrichem Beckem o globálních rizicích a o tom, jak se nezbláznit při čtení ranních zpráv

„Poslední rok byl nabitý tolika významnými událostmi, že si ani neumím představit, že dějiny budou takhle rychle pádit dál,“ říká přední světový sociolog Ulrich Beck. Před pětadvaceti lety přitom vcelku přesně popsal povahu světa, v němž dnes žijeme. Je plný globálních rizik, která jsou potenciálně ničivá, ale přitom s jistotou nevíme, nakolik jsou reálná. Jsou to navíc rizika, která nejsme schopni řešit v hranicích národních států.

Dlouho jste se zabýval terorismem. Jaké pocity ve vás vyvolala smrt Usámy bin Ládina?

Kromě úlevy jsem si zase uvědomil ten obrovský význam, který jsme teroristům a speciálně bin Ládinovi přisoudili – v tom smyslu je ona velká teroristická hrozba skutečně produktem Západu. Hlavně Bushova vláda Usámu označila za nového Hitlera, za nepřítele lidstva, a teprve tím mu dala obrovskou symbolickou moc, která nikdy neodpovídala jeho skutečné moci.

S tím souvisí ještě jeden důležitý aspekt terorismu. Globální riziko z něj totiž nedělají fakta, konkrétní počet mrtvých, ale spíše inscenace teroristů, která vyvolává globální strach. Teroristé totiž přesně vědí, jak fungují média, chtějí

vyprovokovat co nejvíce hysterie a třeba i útoky v Americe naplánovali tak, aby se o nich mluvilo v hlavních večerních zprávách.

Můžeme tuhle strategii vůbec porazit?

Před pěti lety jsem v jedné knize navrhl, aby média o teroristických atentátech vůbec neinformovala. To v praxi samozřejmě nejde, ale strategii teroristů by to dokonale zničilo. Terorismus by tím zase získal stejně okrajové postavení jako v minulosti, nikdo by ho už nevnímal jako globální ohrožení. Každopádně zemřela symbolická postava Usámy bin Ládina a je otázkou, jestli se nám povede další teroristické útoky v západním zpravodajství méně zveličovat.

Neriskovali by ale politici a média, že ve chvíli, kdy se skutečně nějaký útok podaří, budou obviněni z podcenění rizika?

To je zásadní problém „světové rizikové společnosti“, jak nazývám dobu, ve které dnes žijeme. Stále více čelíme nebezpečím, která si vlastně neumíme představit. To platí pro důsledky klimatických změn, neregulovaných finančních trhů, jaderných katastrof i teroristických útoků. Dosud jsme se při předcházení hrozeb řídili minulými zkušenostmi, jenže teď nám

Ulrich Beck (67)

Patří k nejvýznamnějším sociologům posledních 25 let. Ve svých knihách zkoumá společenské proměny ve fázi globalizace a modernizace západních společností. V roce 1986 se proslavil knihou, ve které současnou fázi moderní doby popsal coby „rizikovou společnost“. V dalších knihách se zabýval globálními riziky a otázkou zodpovědnosti, individualizací společnosti, proměnami světa práce, sociální nerovností, evropskou integrací a výzvami demokracie a moci v době stále těsnější globalizace. Ulrich Beck žije v Mnichově a vyučuje na London School of Economics. Od letošního roku je členem Etické komise pro bezpečné zásobování energiemi, která má odbornými radami doprovázet německý přechod od jaderné k obnovitelné energii. Je autorem mnoha knih, z nich česky vyšly Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně; Co je to globalizace? Omyly a odpovědi; Moc a protiváha moci v globálním věku. Nová ekonomie světové politiky; Vynalézání politiky. K teorii reflexivní

hrozí nový typ katastrof, které mají potenciálně tak ničivé dopady, že se vlastně vůbec stát nesmí. Jenže současně nevíme, jak moc nám opravdu hrozí. Dostáváme se tak do světa, kde neustále mluvíme o rizicích, a přitom nevíme, nakolik jsou reálná.

Co tedy mají v takové situaci politici dělat?

Mají to těžké. Buď vykreslí potenciální katastrofu a budou čelit obviněním z toho, že vyvolávají paniku. Anebo hrozbu drží při zemi a pak budou čelit obviněním z toho, že jsou nezodpovědní. Dobře to dilema bylo vidět během loňského výbuchu islandské sopky Eyjafjallajökull. Tehdy se nic nestalo, žádné letadlo nespadlo, a politici přesto přerušili letecký provoz nad Evropou. Bylo to čistě preventivní opatření a politici tehdy čelili kritice, že přehání, že se přece nic nestalo.

Co byste dělal jako politik vy? Dramatizoval, nebo podceňoval, co je racionálnější?

Nemám na to dilema odpověď. Hlavně bych asi zkoušel veřejnosti více vysvětlovat, že rizika nejsou věcmi, které můžeme vidět, cítit, slyšet. Že to jsou ve skutečnosti konstrukty, které jsou nejisté, ale to jim nic neubírá na realitě.

Na zpravodajských serverech se letos prosadil nový žánr: on-line vysílání o zahraničních událostech. Lidé sledují dění v Káhiře nebo ve Fukušimě podobně jako sportovní přenosy. Sledujete někdy tato vysílání?

Nemám doma televizi a jen výjimečně se informuji na internetových serverech. Je to ale zajímavý fenomén. Svým sociologickým jazykem bych ho nazval „kosmopolitní inscenací“. Médium nepředává jen informace, ale i závažnost události, která je náhle přítomná skoro v každém obyvákovi na světě. Když ve zpomaleném záběru během několika týdnů sledujeme revoluci v Egyptě, válku v Libyi, havárii ve Fukušimě, vysílání o bin Ládinovi, tak se v nás prohlubuje kosmopolitní citlivost.

Jak se taková kosmopolitní citlivost ve vašem okolí projevuje?

No, pozoruji ji třeba u mé tchyně. Nemůže už moc chodit a skoro nevychází z bytu. Skoro nikdy ale nemluví o sobě, vždycky spolu řešíme globální události. Skáče od jednoho světového tématu ke druhému. Filozof Hegel říkal, že národní vědomí vzniká při snídani, kdy žena vaří kávu a muž předčítá z novin, především zprávy o dění uvnitř hranic národních států. Možná během letošních událostí jen silně vnímáme, jak se postupně vytváří globální vědomí, které přesahuje národní rámce.

Jak ale tohle globální vědomí hodnotíte? Každou hodinu můžeme sledovat, co se děje na náměstí v Káhiře. Rychle získáme pocit, že jsme u toho, ale neznáme místní kontext

a hned po dvou týdnech se přesuneme k jiné krizi do Tripolisu a na Káhiru zapomeneme...

Ano, je to velmi fragmentované vědomí. Pragmatik John Dewey kdysi vyzníval zajímavou věc. Kladl si otázku po tom, jak je možné, že lidi zajímají otázky, které přesahují společný etnický, národní nebo třídní kontext. Došel k tomu, že záleží na tom, jestli tyto otázky nějak ovlivňují každodenní životy lidí nebo jestli nějak raní jejich kulturní nervový systém. Pokud ano, tak se lidé probudí ze své pasivity, začnou soucítit, zajímat se o věci, které jinak leží daleko mimo jejich horizont. Daleké se pak stává blízkým a naopak. Představa, že žijeme ve světě, kde můžeme jasně oddělit domácí a zahraniční politiku, je přežitá.

Letos se ale děje tolik důležitých událostí, že je sotva možné je soustavně sledovat: arabské revoluce, krize eura, Fukušima, humanitární intervence... Nevede to naopak k zahlcenosti a pasivitě?

Máte pravdu, to jsou všechno zásadní události, které pro svět otvírají nové možnosti a jedna z nich přitom ubíjí druhou. Ve výsledku proto vzniká nová pasivita, lhostejnost, protože všechny ty události a informace není možné zpracovat. To však nevyklučuje, co jsem před chvílí říkal o kosmopolitní citlivosti, jen je obtížné udržet pozornost.

Stiháte se v letošní smršti událostí ještě orientovat?

Ranní noviny čtu jako zprávy z laboratoře světové rizikové společnosti, tedy konceptu, kterému jsem se upsal. Také jsem tím vším pohlcen a přehlčen, už nemám schopnost se

událostmi systematicky zabývat. Maximálně je možné si vybrat jeden bod a ten soustavně sledovat.

Můžete konkrétně rozvést, co myslíte tou „laboratoří světové rizikové společnosti“?

Musím asi nejprve shrnout svoji teorii společnosti, ve které žijeme. Tvrdím, že triumf modernizace má vedlejší účinky, které zpochybňují dosavadní vnímání a hodnocení modernity. Projevuje se to třeba v problémech životního prostředí, které jsou způsobené nebývalým úspěchem moderní vědy a průmyslu. Kritický rozum, kritická reflexe, kterou modernita narušovala tradiční společnost, je teď náhle používána proti samotným výtvarkům modernity a proti jejím nečekaným důsledkům.

Jak k tomu došlo?

V západní Evropě se až do 60. let bojovalo mezi představiteli modernity a antimoderními fašisty; komunisté a západní svět zase bojovali o správný způsob a výklad modernizace. Protiklady se pak nějak obrousily a zdálo se, že se můžeme radovat z nalezení úspěšného modelu společnosti – s třídním kompromisem, fungujícím sociálním státem, dobrými technologiemi, špičkovou vědou, funkčním světovým trhem. Jenže najednou právě tohle úspěšné fungování začalo působit nové problémy a nastolovat nové, zatím neznámé otázky. Jsou jiné než v minulosti, kdy hrozil hlad, třídní konflikty, revoluce. Dnes jsou hrozby mnohem nepřímější.

Jak si v rámci této teorie vykládáte třeba zprávy o arabských revolucích v severní Africe?

Reflexivní modernizace se skládá ze tří velkých procesů. Zaprvé dochází k individualizaci společnosti. Tradiční identity – národ, třída, širší rodina, etnikum – se rozpadají a středobodem světa se stává jedinec, který je zapojen do všemožných společenských sítí. Zadruhé je dobou nepředvídatelných globálních rizik, o kterých jsem už mluvil. A zatřetí je dobou kosmopolitismu, zkušenosti globální propojenosti, kdy se místa, se kterými nechceme mít nic společného, stávají součástí našich životů, našich osobních kalkulů.

V severní Africe se naše představy o stabilitě autoritářských panství, která dokážou zajistit klid, ukázaly být naprosto mylnými. Stejně jako byla mylná představa, že tyhle režimy mohou svrhnout jen islámští fanatikové. Ve skutečnosti se do arabských zemí rozšířila vlna individualizace a kosmopolitismu, se kterou nikdo nepočítal a dlouho ji neviděl. Na jedné straně tedy individualizace společnosti vede k tomu, že se mladí lidé nechtějí angažovat v politických stranách, odborech, církvích. Dostávají proto nálepku pasivní, sobecké, nepolitické generace. Egyptská zkušenost ale zase jednou ukázala, že to neplatí, a naše výzkumy to říkají i o evropské mládeži. Dnešní mladí lidé mají velmi silně vyvinuté morální smýšlení, angažují se přes hranice národních států. Projevují jakýsi egoistický altruismus.

Například?

Třeba zrovna lidé, kteří chtějí dělat kariéru a věnovat se své profesi, současně obětují čas a pomáhají třeba postiženým nebo bezdomovcům. Není to sebeobětování, ale zčásti kalkul, spojení zvědavosti a pomoci ostatním. Chtějí také poznat jiný svět, naučit se něco nového o sobě.

Je podle vás směs individualizované společnosti a kosmopolitismu vůbec slučitelná s autoritářskými režimy? Třeba v Číně, kde k těmto procesům mezi mladými lidmi z velkých měst také dochází...

Myslím, že není, to je alespoň moje ponaučení z arabských revolucí. Je tu ale zásadní rozdíl vůči Číně. Čínské střední vrstvy zatím mají díky hospodářskému růstu spoustu životních příležitostí, které vedou k loajalitě k režimu. Zatím.

Před dvěma lety by si nikdo neuměl představit, že bude hrozit pád eura. Před půl rokem nikdo neodhadoval, že proběhnou demokratické arabské revoluce ani že zase zažijeme jadernou havárii. Vývoj, který bychom před pár měsíci považovali za nerealistický, je najednou skutečností. Budou teď takové otřesy normou, anebo zažíváme historický rok?

Nejsem si jistý. Poslední rok byl tak nabitý, že si ani neumím představit, že dějiny budou takhle rychle pádit dál. Ale na podobné situace si musíme zvyknout, patří k diagnóze naší doby. Ten souhrn před nedávnem nepředstavitelných zásadních událostí ukazuje, že musíme opět získat respekt před plynutím dějin. Představa, že se svět vyvíjí na nějaké cestě, kterou jsme schopni předpovědět a automaticky s ní

počítat, neplatí. Ukazuje se, že existuje spousta alternativních směrů vývoje.

Evropská sociologie má ale neustálý sklon k pesimismu. Pořád se nám něco hroutí a bortí, pořád někde vidíme konec svobody. Myslím si ale, že tato epocha má sice spoustu hrozeb a rizik, ale minimálně stejný počet šancí, možností pro nové alternativy. Vidíme to na příkladě Fukušimy, která v Německu definitivně otevřela alternativu nové energetické politiky. Anebo v případě arabských revolucí, které znamenají obrovské otevření tamních společností. Evropa přitom pořád vnímá jen hrozby s tím spojené. Musíme si ale dát pozor, abychom sami naplnění těch pesimistických vizí nenapomohli, třeba tím, že arabský přechod k demokracii dostatečně nepodpoříme. Arabský svět by si teď zasloužil nový Marshallův plán, pomoc, které se po druhé světové válce dostalo západní Evropě.

Jedním z moderních rizik, kterými jste se zabýval, je i riziko jaderné havárie. Výbuch ve Fukušimě nezměnil jen německou energetickou politiku, ale rozhodl také regionální volby a Němcům je teď v zahraničí vyčítána jistá hysterie. Kde se tato opatrnost vzala?

Je zajímavé, jak různé kultury na rizika reagují různě. V Americe se třeba odhodlání riskovat hodnotí pozitivně, a to i když má někdy nepříjemné důsledky, které se nedaly předvídat. Německo je oproti tomu kulturou většího bezpečí, větší jistoty. Německo a Spojené státy jsou v tomto smyslu dvě naprosto protikladné kultury – v jedné se výše staví bezpečí, ve

druhé svoboda. Německá opatrnost sahá až k vlivnému přírodnímu hnutí počátku 19. a 20. století, které později zneužili nacisté. V případě havárie ve Fukušimě nám Němcům skutečně leckdo vyčítal, že se zase projevil náš hluboce zakořeněný vnitřní strach, německý strach. Nic se tu přece nestalo, to až v dalekém Japonsku. To je podle mě mylný názor. Jaderná energie ze světa udělala jednu velkou vědeckou laboratoř – je to vědecký experiment, jehož skutečný test probíhá až v realitě a Fukušima byla součástí tohoto testu.

Takže vám německý strach z jádra nepřipadá iracionální?

Je racionálnější, než se vám asi zdá. Pochybná je podle mě spíše vysoká důvěra v techniku. Rozdíl v postojích k jádru mezi Čechy a Němci si umím dobře představit, znám ho z diskusí s přáteli z bývalého východního Německa, kteří jadernou energetiku hájí. Vůbec jim ale nerozumím, jako by stále žili ve skoro marxistické víře v technologii. Omezení investic do jaderné energie přece současně znamená, že nezaspíme otevření nových trhů s obnovitelnými zelenými zdroji energie. Když se Německu, vysoce průmyslové zemi, podaří žít bez jaderné energie a zvládne přechod k obnovitelným technologiím, tak vytvoříme velice atraktivní model ekonomiky, která dokáže minimalizovat hned dvě globální rizika – riziko klimatických změn a jaderné havárie.

Nehrozí, že když se v roce 2050 podíváme zpět, uvidíme, že Němci jen podlehli jedné velké zelené utopii, která nadělala více škody než užitku?

Možná, pro Německo by to pak byl velký skok zpátky. Jenže současným zeleným experimentem Němci neprojevují jen strach z ekologických katastrof, ale také odvalu k zásadnímu rozhodnutí. Tento experiment je pro budoucnost světové ekonomiky naprosto klíčový.

A nebojíte se, že německá touha po jistotě a bezpečí může v budoucnu znovu ohrozit svobodu?

Bojím. Německo je teď ve zvláštní situaci, kterou jde vidět na jeho zahraniční politice. Třeba při rozhodnutí zdržet se v Radě bezpečnosti OSN při hlasování o intervenci v Libyi. Probíhá velká změna ve vývoji poválečného Německa, v tom jak Němci vnímají sami sebe. Nechce se nám do intervence a tak do ní také nejdeme, držíme si svou pozici bez ohledu na naše spojence, bez ohledu na to, že se najednou ocitneme na jedné lodi s Čínou a Ruskem. Tak se přece chová národ, který se stále více stará jen o sebe, který se považuje za pupek světa. To stejné přitom probíhá i v evropské politice. Jako by se teď Němci najednou cítili v pozici určovat celé Evropě, jak dělat správnou finanční politiku.

Není to ale i tak, že Německo je prostě nejúspěšnější evropskou zemí, a tak přirozeně vyžaduje od ostatních, aby hospodařili také zodpovědně? A že tlak na jihoevropské státy dlouhodobě Evropě jen prospěje?

Takový postoj vychází z národní perspektivy a mívá podstatu toho, co se v Evropě děje. Evropa není ani stát, ani národ, ani společný trh, ani menší verze Spojených národů. Je to něco historicky nového. Národní státy kooperují s cílem, aby samy sebe spoluprací a společným právem dlouhodobě posílily. V Evropě probíhá neustálý proces proměny, srůstání, nové definice národních zájmů. Tento proces ale předpokládá spolupráci, multilateralismus, kosmopolitní jednání. A nikoli chování, kterým Německo ostatním vnutí svou definici Evropy (Německo od zadlužených států eurozóny výměnou za půjčky požaduje rychlé reformy a drastické úspory, které rychle sníží rozpočtové schodky, pozn. aut.).

Merkelová tvrdí, že čekáním a tlakem je třeba jihoevropské státy dotlačit k větší odpovědnosti, aby se v budoucnu dařilo dobře celé Evropě. Neberete tenhle její argument vážně?

To není argument, který můžeme jen tak smést ze stolu. Nechci hlásat nějaký falešný idealismus, ale prostě se mi nelíbí, když v pluralitní Evropě, která je založená na uznání jinakosti, různosti, se náhle protestantské, severské chápání ekonomiky stane normou pro celý kontinent. Vadí mi ta nespoutanost, se kterou náhle Němci svůj model činí normou, vzorem i měřítkem pro všechny ostatní

A mohou se politici z bohatšího Severu chovat tak multilaterálně, jak navrhuje? Už teď v celé Evropě posilují populisté, kteří těží z odporu vůči silnému Bruselu a vůči pomoci hůře hospodařícímu Jihu, třeba naposledy Opravdoví

Finové. Jak dnes ale tuhle politiku prosadit u lidí, kteří žijí ve svých národních klecích, cítí všude kolem sebe dopady rozpočtových škrťů a prostě se jim nelíbí, když i jejich daně plynou do jiných států?

Je přece v první řadě sporné, jestli za současné problémy můžeme přisuzovat vinu jednotlivým státům. Jedná se o důsledek globální finanční krize, která má úplně jiné příčiny než jen špatné hospodaření evropských vlád. Dřívější finanční krize vypukly na periferii globální ekonomiky – v Mexiku, Argentíně, východní Asii, a proto se nešířily po celé planetě. Tato krize vypukla v USA, v centru finančnictví a kapitalismu, a proto se stala globální krizí. Brzy se zase rozbila do řady regionálních, individualizovaných krizí a Řecko čelí jedné z nich. Měli bychom se tedy v první řadě domluvit na nějaké celoevropské definici krize, nemůžeme se na současné problémy dívat jen národní optikou jako na národní krize Řecka, Irska, Portugalska a dalších zemí.

Hospodářská krize byla jedním z globálních rizik, před kterými jste varoval dávno předtím, než nastala. Skončila už?

Myslím, že ne, a teď ze mě zase hovoří teoretik rizika. Ekonomie pořád vychází z teoretických modelů, které počítají s předvídatelností všech problémů. Předpokládá, že finanční rizika jsou kontrolovatelná, stejně jako technická rizika. Opačné názory většina ekonomů vždycky ocejovala jako iracionální, nekompetentní, ideologické. Tenhle přístup přitom po krizi nezmizel. Pořád se snaží matematickou sofistikovaností zakrýt

nekalkulovatelnost problémů, pořád falešnou přesností řeší vedlejší věci. Nevšiml jsem si, že by krize přinesla skutečné alternativy v ekonomickém myšlení. Je to vidět i na tom, že ti, kteří krizi způsobili, teď hledají její řešení.

Kdo jiný by ho měl hledat?

Právě, kdo jiný? To je velká otázka. V ekonomii opravdu vzniklo skoro monopolní myšlení, nevidíme nositele skutečných alternativ. A to je skutečný problém, protože věda potřebuje alternativy, politicky realistické alternativy.

Proč tohle ale znamená, že krize neskončila?

To je jen jeden z bodů. Souvisí s tím i to, že víme, že potřebujeme nové, nadnárodní regulace finančnictví. Už více než dva roky se o nich hodně mluví, ale jsou pořád v nedohlednu a nevidím opravdovou vůli je prosadit.

Co ale hledání regulací na půdě G 20 nebo největší americká reforma bankovního sektoru od 30. let, která má v budoucnu zabránit vzniku finančních krizí? Ta třeba zvyšuje státní dohled nad obchodem s finančními deriváty a spekulativními fondy, a ohrožené banky by v budoucnu neměly být zachraňovány z peněz daňových poplatníků, ale z vlastního pojištění.

To jsou malé kroky správným směrem. Ale G 20 spíše připomíná permanentní vídeňský kongres, kde je možné o lecčems diskutovat, ale nezdá se, že by vznikala nová globální finanční architektura. Ale možná se za těmi fasádami opravdu něco mění a já to jen nevidím.

Hodně se mluvilo a psalo o tom, že bychom krizi měli vnímat jako šanci. Využili jsme ji aspoň trochu?

Možná v těch několika elementech, které jste zmínil. G 20, americká reforma, Sarkozyho snahy o regulaci a větší podíl bank na budoucích záchranných fondech, aby se nemohly jen spoléhat na automatickou státní pomoc... Tahle pomoc bankám přece stála v naprostém protikladu vůči všemu, co kapitalisté kážou, vůči všem řečem o seberegulaci trhu.

Mohli ale politici dělat něco jiného, aby zabránili velké krizi?

Myslím, že ano. Dívám se na to jako na zajímavou inscenaci. Rozhodujícím trikem bylo určení toho, která instituce je už příliš velká na to, aby mohla zbankrotovat. Komu se podařilo dostat do této kategorie, byl zachráněn. Tvrdilo se, že by se jinak sesypal celý bankovní systém a ekonomika by se propadla do dlouhé deprese. Ale nejsem si jistý, že tento předpoklad platí. Také třeba mohly jen některé instituce padnout a místo nich by se objevily nové, jak hlásají některé kapitalistické teorie. Ale odpověď samozřejmě neznám, nikdo ji nezná. Je to jedno z těch globálních rizik, jejichž důsledky vůbec nedokážeme domyslet.

Takže se převládající ekonomické myšlení z krize nepoučilo?

Podívejte se do učebnic ekonomie. Slovo krize v rejstříku nenajdete. Je to věda bez krize. Vychází to z opozice proti Marxovi, z matematizace ekonomických modelů. Když vznikají nějaké problémy, tak za ně podle těchto teorií může jen

neracionální chování politiků nebo lidí. Kdybychom do ekonomiky nezasahovali, tak by fungovala skvěle— tak zjednodušeně řečeno fungují tyto teorie. Legitimizuje to způsob chování, ze kterého vznikají nepředvídatelné problémy, toto myšlení je součástí dnešních problémů, nikoli jejich řešením.

Co je na cílech neoliberální ekonomické teorie – jako jsou důraz na vyrovnaný rozpočet a na efektivní, minimální stát – špatného?

Nemyslím, že to je automaticky špatná cesta. Spíše cítím konkurenční vztah mezi tímto neoliberálním světonázorem a uznáním globálních rizik. Pokud klademe důraz na vyrovnané rozpočty a tyto neoliberální priority, tak míváme problémy hovořit o potřebě jednotnější Evropy, o klimatických změnách, o finančních krizích, protože tyto aspekty nezapadají do tohoto ideologického schématu. Neberou se potom tak vážně, a to je chyba.

Jak byste to vysvětlil třeba na konkrétním příkladě klimatické změny?

Pokud ji budeme považovat za zásadní politickou prioritu, tak se posunou základní souřadnice politiky. Rozpočtová politika a spokojenost průmyslu pak přestanou být základním cílem. Naopak bude třeba brát vážněji občanskou společnost, více kooperovat s vládami jiných zemí, distancovat se častěji od průmyslu, vytvořit regulační politiku, která bude proti zájmům kapitálu.

Co mají ale takové kroky společného s tím, že uznáme třeba nutnost vyrovnaného rozpočtu?

Pokud by naší prioritou bylo vytvořit nadnárodní regulační instrumenty, třeba evropské firemní daně, tak najednou otázky rozpočtu budeme řešit úplně jinak, než nabízí současné neoliberální recepty. Proč národní státy nespolupracují na tom, aby zabránily firmám investovat v místech, kde nemusejí platit prakticky žádné daně? Proč takto nepomohou státním rozpočtům? Takhle by mohla vypadat silnější evropská perspektiva, která by dokázala státním rozpočtům zajistit vyšší daňové příjmy a zabránila by tomu, aby se všude škrtaly sociální služby.

Proč se to tedy neděje, když je to podle vás tak jednoduché?

To je politická otázka, zda takovou cestou chceme, nebo nechceme jít. A má to často i banální příčiny. Zkoumali jsme třeba to, jak různí aktéři – vlády, vlivné firmy, lobbisté, OECD, sociální hnutí – bojují o nadnárodní daňovou kontrolu. A všimli jsme si, že jakmile se objeví nějaký velmi schopný člověk, který rozumí finesám daňového systému, tak ho hned najmou špičkové banky a firmy. Ve vládách pak existuje málokdo, kdo systému rozumí.

Záleží i na politické odvaze. Převládá názor, že se musíme se situací smířit, přizpůsobit se jí. A chybí politici s dlouhodobou vizí, kteří by řekli, že můžeme vybudovat instituce přes hranice národních států, která by nám zajistila dost zdrojů pro zajištění sociálních jistot v Evropě. Právě tohle je krok, který neoliberální

ideologie předem vylučuje, a proto ji kritizují. Jen na národní úrovni totiž opravdu alternativy nejsou. Možnosti státu jsou kvůli pohyblivému kapitálu stále menší.

V roce 1986 jste v knize Riziková společnost vcelku přesně popsal stav společnosti, ve které dnes žijeme. Máte podobnou předpověď pro to, jak bude svět vypadat v roce 2035?

Dnes už bych takto budoucnost nahlédnout neuměl. Možná proto, že už mám vyčerpanou fantazii. Možná proto, že překvapení jsou dnes tak velká a může jich být tolik, že se vůbec nedají předvídat. Jen bych zdůraznil, že pesimisté, kteří tvrdí, že vše spěje k záhubě, se možná také mýlí. Jak to vědí? Překvapení mohou jít všemi směry, ukazuje to minulý rok se všemi svými protiklady.

BOX: Ulrich Beck (67)

Patří k nejvýznamnějším sociologům posledních 25 let. Ve svých knihách zkoumá společenské proměny ve fázi globalizace a modernizace západních společností. V roce 1986 se proslavil knihou, ve které současnou fázi moderní doby popsal coby „rizikovou společnost“. V dalších knihách se zabýval globálními riziky a otázkou zodpovědnosti, individualizací společnosti, proměnami světa práce, sociální nerovností, evropskou integrací a výzvami demokracie a moci v době stále těsnější globalizace. Ulrich Beck žije v Mnichově a vyučuje na London School of Economics. Od letošního roku je členem Etické komise pro bezpečné zásobování energiemi, která má odbornými radami doprovázet německý přechod od

jaderné k obnovitelné energii. Je autorem mnoha knih, z nichž česky vyšly Riziková společnost. Na cestě k jiné moderně; Co je to globalizace? Omyly a odpovědi; Moc a protiváha moci v globálním věku. Nová ekonomie světové politiky; Vynalézání politiky. K teorii reflexivní modernizace

Shakespeare už to věděl

David Macháček (Respekt)

www.respekt.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje zajímavé spojení Shakespeara se současností, vysokou kulturu jazyka a neautoritativní vedení rozhovoru, přitom s jeho jasným směřováním. Jedná se o dialog dvou rovnocenných partnerů.

S překladatelem Shakespearových her Martinem Hilským o současném jazyku, podobách zla a manipulaci v divadle i politice „Špatný je svět a brzo celý zvlčí, / když známe zlo, a přesto každý mlčí.“ Téměř v každém z veršů Williama Shakespeara se podle překladatele Martina Hilského skrývá poselství pro současnost. Shakespearovy sonety, hry a další texty překládá už 28 let. Před pár týdny vyšly svázané v jediné knize, nazvané prostě Dílo. Má 1680 stran.

Sledujete raději Shakespearovy hry v divadle, nebo je čtete na papíře?

Shakespeare evidentně psal pro divadlo, na knížkách mu s výjimkou několika básní až tak nezáleželo. Knihy totiž mohli číst pouze gramotní lidé, kterých nebylo tolik jako dnes. Ale když ti negramotní seděli v divadle a slyšeli Hamleta a Romea a Julii, nějakým způsobem tomu rozuměli – jinak by do divadla nechodili. Myslím ale, že slyšeli ty hry jinak než my, kteří jsme trochu kulturně hluší a nechytáme už mytologické narážky, které tam oni vnímali.

Vnímáte to jako paradox, že člověk té doby, byť negramotný a z našeho pohledu jednodušší, rozuměl Shakespeareovi možná lépe než my?

Gramotnost nesouvisí přímo s vnímáním hodnotných děl. Je otázkou, zda ten, kdo umí číst texty, umí také vnímat umělecká díla. Jsem přesvědčen, byť přímé důkazy neexistují, že kultura renesance a třeba baroka měla ještě blíže k tomu předvědeckému a mytickému chápání řeči a také k orální kultuře. Divadlo je přirozenou součástí orální kultury a o Shakespeareově divadle to platí dvojnásob, neboť vyžaduje daleko ostřejší vnímavost mluveného slova. Co slovo, to obraz a představa. Poslouchat Shakespeara v divadle znamenalo – a dodnes znamená – představovat si. Je to tedy také divadlo imaginace. Tady je ten veliký rozdíl. Máme sice biologicky stejné ucho jako alžbětinci, ale kulturně jako by bylo trochu jiné. Nevnímáme věci, které oni vnímali jaksi samozřejmě, protože byly ve vzduchu a mluvilo se o nich. Náš vědecký a technologický pokrok je prokazatelný, zároveň však nese s sebou určité ztráty.

V čem je naše ucho „jiné“? Ztratili jsme za ta staletí nějakou schopnost?

Martin Hilský (68)

Překladatel, shakespearolog, profesor anglické literatury. Vystudoval angličtinu a češtinu, později přešel na hispanistiku na Filozofické fakultě UK. V roce 1968 absolvoval stáž v Oxfordu, po návratu pracoval na katedře anglistiky FF UK. Vedle práce na akademické půdě začal od roku 1973 překládat a lektorovat knihy pro nakladatelství Odeon. První překlad Williama Shakespeara učinil v roce 1983, jednalo se o Sen noci svatojánské. Jeho překlady byly uvedeny ve více než sto premiérách v českých divadlech. Překládal ale také tvorbu J. Steinbecka, T. S. Eliota, H. E. Batese, D. H. Lawrence a dalších. V roce 2001 byl za zásluhy o šíření anglické literatury v Česku jmenován čestným členem Řádu britského impéria. V Shakespeareových dramatech najdete dokonalou analýzu politické moci.

Myslím, že jsme méně připraveni provádět při vnímání slov ony akty imaginace, o nichž byla řeč. Domnívám se, že jen kultura založená na imaginaci, na neustálém představování si, může přijmout například divadelní konvenci převleku jako něco zcela samozřejmého. V divadelních společnostech Shakespeareovy doby hráli všechny ženské role chlapci. Julii hrál chlapec převlečený za ženu a totéž platilo o Kleopatře, Rosaline, Rosalindě, Desdemoně, Porcii a dalších ženských postavách. Všichni diváci to věděli, ale úžasné řeči lásky Romea a Julie to neubíralo na přesvědčivosti. Možná právě

naopak. Představte si erotické scény bez ženského těla. Pro nás je to představa poněkud obtížná, ale v Shakespeareově době to bylo zcela běžné. I obyčejní lidé daleko snáze přijímali iluzi než my dnes. A víc věřili slovu. Na počátku Shakespeareova divadelního světa bylo slovo. Ale každé slovo je přece aktem imaginace. Není náhodou, že právě taková kultura dala vzniknout sonetům nebo třeba balkonové scéně Romea a Julie.

Co si tedy nosíme v hlavě? Více balastu, pro který nezbývá místo na věci podstatné?

Žijeme v době informační revoluce, která je ještě mnohem radikálnější, než byl Gutenbergův vynález knihtisku, jenž

nepochybně proměnil celou evropskou kulturu. Myslím ale, že důsledky dnešní změny ještě nevidíme. Paradox dnešní doby je, že čím víc informací máme k dispozici, tím méně víme a tím méně s nimi dokážeme pracovat. Hodnocení informací je přitom naprosto zásadní. Kdo umí ťukat do klávesnice, má přístup k informacím, který je nesrovnatelný s tím, co bylo kdykoli dřív. Ale jde o to, zda to nějakým způsobem nepoznamená naše myšlení, a dokonce cítění.

A jak konkrétně to mění naše cítění a myšlení?

To je, myslím, trochu předčasná otázka. Zatímco obrovské přednosti internetu jsou zřejmé na první pohled, méně pozitivní průvodní jevy se projeví až s odstupem času. Je v řádu věcí lidských, že věda a technický pokrok mají také svou odvrácenou stranu. Slova „net“ a „web“ se stala součástí české řeči tak, že málokdo už myslí na to, že „net“ znamená síť, „web“ je pavučina. Představte si svět opředený pavučinou, kterou ze sebe vysoukal člověk. Doba všemocného pavouka bude určitě mít i nějaké ty mouchy.

Není těžké být dnes díky internetu sečtělý. Ale jak je to se vzděláním?

Vzdělání má bezpočet podob a ta knižní je jenom jeden jeho druh. Počet přečtených knih je v podstatě irelevantní, daleko důležitější je jejich kvalita. Vzdělanost pro mě vždycky znamená vztah k nějakému hodnotovému řádu. Vzdělanost není pouze hromada informací, ale informace nějakým způsobem tříděné nebo vybírané.

Kde se v nás vlastně bere ta obrovská fascinace encyklopedickými znalostmi? Vždyť například vědomostní kvízy jsou jako televizní pořad nesmrtelné.

Mě encyklopedie fascinuje také a myslím, že lidé milují encyklopedii, protože mají pocit, že mají vědění a vzdělání jaksi na dosah ruky. Jenže to je iluze. Poznání je podmíněno tvrdou prací toho, kdo chce poznat. Kvízy testují paměť, co člověk obsáhl z různých pramenů. Má to svůj význam, ale také své meze. Nikdy to nemůže nahradit to, co já chápu jako vzdělanost.

A není trochu encyklopedické i souborné vydání Shakespeara, které právě vyšlo v nakladatelství Academia? Není to jen ozdoba do knihovny?

V jistém smyslu souborné vydání Shakespeara encyklopedií je. Slovo „theatrum“ i jeho anglická verze „theatre“ znamená nejen divadlo, ale také určitý vymezený prostor, a dokonce encyklopedičnost. Takže shakespearovská metafora „jeviště svět“, „theatrum mundi“, naznačuje všeobsáhlost, což je vlastně encyklopedický rys. Ale není to encyklopedie ve smyslu utříděných informací. Jsou to básnické, metaforické výpovědi o světě. Hodnota těchto výpovědí je prověřena čtyřmi staletími a nic nenaznačuje, že by se v současnosti zmenšovala. V tom smyslu shakespearovská „bible“ encyklopedii přesahuje. Jistě, do metra ani do tramvaje si tu knihu nevezmete. Mít ale Shakespeara v jednom svazku je dobré už proto, že je to velmi živé, různorodé a nádherné umělecké dílo. Je i praktické, prózu

rozeznáte okamžitě od verše, řádky jsou číslované podle světové uzance, takže chcete-li najít citát, rychle a snadno jej najdete. Na těch 1680 stránkách je tolik lidských příběhů, vášní a citů, až se z toho točí hlava. Ta kniha vibruje energií, kterou svazek obsahující jenom jednu Shakespearovu hru nemůže mít. Jistě budou čtenáři, kteří si tu knihu koupí, aby ji měli v knihovně. Ale ani na tom přece není vůbec nic špatného. Bude-li to skutečná ozdoba knihovny – a já jsem přesvědčen, že ve většině případů to tak bude -, co si přát víc? Věřím, že vzdělaná česká rodina je mocnější institucí než mnohá jiná vzdělávací zařízení.

Proč nás ale přitahují víc ty klipovité znalosti? Schází nám píle a vytrvalost? Nebo trpělivost?

Žijeme v klipové době, ta fragmentace jazyka do stručnosti mi dělá velkou starost. Mimochodem, to je další velký rozdíl mezi dneškem a renesanční kulturou. I umělecká práce je vždy těch deset procent talentu a zbytek je vytrvalost a píle. To platí i pro překlad Shakespeara, který bez vytrvalosti a píle není možné zvládnout.

Ale kam se poděl ten čas, který jsme ztratili? Díky technologiím bychom ho měli mít logicky více než v minulosti.

Zprvce není úplně pravda, že by lidé v raně moderní době nespěchali. Představte si, že herci neměli na nastudování jedné inscenace dva až tři měsíce jako dnes, ale většinou jen týden. To bylo spěchu! A soustředěné práce! I paměť musela tehdy

fungovat trochu jinak. Na druhé straně vodní taxislužba přes řeku Temži v podobě převozníků fungovala nepřetržitě a představení mohlo trvat dvě tři hodiny i déle. To, že jsme dnes rychlejší, však neznamena, že máme na sebe víc času. Je to paradox doby.

Pracoval jste na překladu Shakespeara osmadvacet let. Co vám ten čas, o který jste přišel, dal?

Když jsem o těchto osmadvaceti letech své práce na překladu řekl v Německu kolegovi z mnichovské univerzity, zeptal se: „Tak málo?“ Já té volby nelituji ani na vteřinu. Dar, který jsem během toho dlouhého překladu dostal, bylo – mimo jiné – poznání češtiny a české řeči. Přiznám se, že to pro mě bylo až zjevení, protože u Shakespeara se jako překladatel dostáváte na hranice vyslovitelného a možného. Hranice řeči jsou hranicemi našeho světa, jak řekl jeden velmi známý filozof. A já jsem zjistil, že čeština, která nemá tak bohatou slovní zásobu, nemá tolik těch geologických vrstev jako angličtina, má obrovský komediální potenciál. Třeba verbální humor v češtině, ty slavné ohňostroje slovních hříček umožňují v překladu – pokud znáte jejich význam v angličtině – zachovat jejich funkci i tam, kde jsou třeba nečitelné už i pro současného Angličana. To bylo pro mě velké poznání.

Co byste z anglického myšlení přenesl do české společnosti? Co vám tady chybí, i kdyby to měla být třeba abstraktní věc?

Právě abstrakce a konkrétnost jsou dvě věci, kterou různé řeči cítí jinak. Velký problém angličtiny je právě sepětí abstraktnosti a konkrétnosti, které je úplně jiné než v češtině. Je to vidět například ve vynikajících anglických eseích, z nichž ty nejlepší jsou skoro umělecká díla. A já jsem si mnohokrát ověřil, že to, co můžete říct v anglicky psaném eseji, nemůžete říct v česky psaném eseji ani v překladu do češtiny. Je to jiné myšlení, tam se ta slova prostě jinak chovají. Na řeči je také úžasné to, že slovo jako by mělo jakousi performativní funkci. To je jeden z dalších mých objevů vzešlých z překládání Shakespeara, že vlastně ta slova v češtině a v angličtině se chovají úplně jinak. Báseň anglická vám pojmenuje určité řečové události, ale jsou jiné než v češtině. Je to jiné drama. Já jsem si to pojmenoval jako „divadlo řeči“. Napadlo mě přitom, že „divadlo řeči“ – na rozdíl od „divadelní řeči“ – není divadelní záležitost, ale existuje všude. Je to součást našeho každodenního i svátečního života. Například politika byla, jest a bude divadlo řeči par excellence. Politická moc slova je jedno velké divadlo řeči.

Vybavíte si nějaký příklad z reálné politiky?

Každý projev politika v parlamentu je divadlem řeči. Má jeviště, hlediště, herce i posluchače. Všechny televizní záznamy či přímé přenosy různých projevů politiků jsou divadlem řeči snímaným kamerou. Hlavním cílem politiky odjakživa bylo přesvědčovat jiné o pravdivosti příběhů těch, kteří politiku dělají. Ale umění přesvědčovat je především rétorická, to jest řečová záležitost. Být schopen výmluvného a přesvědčivého

slova je jedním z kvalifikačních předpokladů schopného a úspěšného politika. Každá televizní debata o politice je především divadlem řeči a dobrý televizní komentátor je, ať chce či nechce, jeho dramaturgem a režisérem. Jsem přesvědčen, že vrcholní politici by měli absolvovat rétorické a divadelní kurzy. Pomohlo by to nejen jim.

Jak s naším jazykem pracujeme? Umíme ho správně používat? Jak na vás působí současná čeština?

Do jisté míry žijeme v úpadku slova. Inflace slov je zřetelná, kam se podíváme, ale neříkám to jako jazykový purista. Když mluvíme lajdácky a když si neuvědomíme, že je důležité, abychom se vyjádřili přesně, tak se dějí opravdu špatné věci. Úpadek řeči je vždy úpadkem myšlení a cítění. Uráží mne určitý způsob veřejné řeči, který je buďto nesrozumitelný, anebo pokleslý. Třebaže se tomu směju, jako anglistovi mi vadí taky mechanický přenos anglicismů do češtiny. Když třeba slečna z pojišťovny odštěbetá do telefonu svůj vzkaz a pak to ukončí pozdravem „Mějte hezký den“, nazval bych to až hloupostí doby. Lze přece říct „Přeji pěkný den“ nebo jen „Na shledanou“ či „Na slyšenou“. Ale je hrozné, že lidé jsou vlastně pyšní, že to má takový šmrnc. Ono jde nakonec o pravdu a lež a mluvit přesným jazykem znamená žít v pravdě a odbývat řeč je zvláštní způsob lhaní. Podobných prázdných floskulí a frází by bylo možné uvést stovky. Myslím, že je dobré, když nám někdo občas připomene, jak bezduché takové fráze jsou a jak zamořují náš svět. Proměňují naše řečové prostředí v pustinu

srovnatelnou s neblahými a často nenapravitelnými zásahy do krajiny, v níž je nám dáno žít. O ekologii řeči se příliš nemluví. Myslím, že je to škoda. Všechny mé překlady Shakespeara chtějí mimo jiné být specifickým příspěvkem k ekologii řeči.

To vás opravdu anglicismy zlobí nejvíc?

Opravdu úzko je mi, když slyším mluvit některé politiky, protože to je ta pokleslá, zkorumpovaná řeč, která s korupcí v běžném smyslu nepřímo souvisí. Korupce byla, je a nejspíš bude všude na světě, ale přece jenom některé věci, jež se dějí u nás, jsou těžko myslitelné. Politici se v Anglii, pokud vím, často hádají a přou, to je přirozené. To k politice patří. Ale ani ta nejostřejší výměna názoru přece nemusí být vulgární či pokleslá. Myslím, že politická kultura u nás klesla tak hluboko, jak to nikoho v listopadu osmdesát devět nemohlo napadnout.

Po osmadvaceti letech se Shakespearem a jeho dílem, nalezl jste v jeho tvorbě věci, které mají obecnou platnost bez ohledu na to, v jakém letopočtu a společenském uspořádání se nacházíme?

Spoustu. Třeba v sedmdesátém sonetu, který moc doporučuji, neboť může posloužit jako terapie, když vás někdo veřejně či soukromě pomluví. Je totiž o pomluvě: „Ať na tebe si kdo chce špínu kydá, krása i pomluva vždy spolu jdou. Ta zášť ti přece na kráse jen přidá, očernit blankyt vrány nemohou... Závist mívá jazyk hadí, syčí tím víc, čím víc jsi uctíván.“ Shakespeare sám pomluvu také zažil. V roce 1592 ho památně pomluvil

Robert Greene, když o něm prohlásil, že je přivandrovalá vrána, chlubicí se cizím peřím. Shakespeare místo odpovědi napsal Romea a Julii, Hamleta, Krále Leara a Sonet 70. Sonety ale nejsou tím hlavním v Shakespearově díle. Jedna z nejdůležitějších věcí souvisejících s mým překládáním Shakespeara je něco, co bych nazval neschematické vnímání světa, které není černobílé, jako jím není ani život sám. Může být jednoznačné dobro a jednoznačné zlo, ty hodnoty určitě ano, ale je tam spousta mezistupňů a jedním z klíčů k Shakespearovi pro mě bylo právě toto. Shakespeare není básníkem idejí, ty hry a básně nečteme pro to, abychom tam zjistili nadčasové a věčně platné myšlenky. Není básník myšlenek. Je to básník konkrétních lidských situací a to je něco naprosto úžasného a pro mě stěžejního. On nevykládá svět, neřekne vám, jestli žid Shylock v Kupci benátském je ten špatný, nebo dobrý anebo jestli křesťan Antonio je špatný, nebo dobrý. On udělá to, že postaví Shylocka vedle Antonia, a vy si musíte vybrat. A tím vás aktivizuje. Představí tato zrcadla, žid se zrcadlí v křesťanovi a křesťan v židovi a upřímně řečeno, křesťané jsou v té hře velmi kontroverzní, protože se chovají velmi nekřesťansky. On vás přinutí přemýšlet, požaduje od vás interpretaci. A to v době, kdy mnohé věci kolem nás jsou prezentovány jako hotové, připraveny ke konzumaci. Je to básník imaginace a myslím, že tady je základ jeho univerzality. Druhé veliké poznání, pro které bych každému doporučil

Shakespeara číst, je právě ona řeč. To, co dělá Shakespeare s řečí, opravdu nemá obdoby.

Co máte konkrétně na mysli?

V řeči nikdy nejde jen o to, co říkáte, ale jak to říkáte. To, že v těch hrách naleznete alžbětinský erotický slang a jazyk putyk a nevěstinců, vůbec nevylučuje, ba dokonce v jeho případě podmiňuje, že v těch samých hrách najdete královský vyklenutý blankvers. A najdete tam absolutní něhu, barbarství a násilí i brutalitu. Řečový rejstřík je obrovský a ta řeč je neobyčejně nabitá energií. Pro mě je slovo energie nesmírně drahé a musím říct, že tolik řečové energie, kolik já nalézám v řeči Shakespeara, nevidím nikde jinde.

Co ale svými energickými slovy Shakespeare vzkazuje do současnosti?

Jedna z mých přednášek se nazývá Shakespearovi padouši aneb anály zla. A je tak trochu o genezi zla a o tom, jak Shakespeare vidí zlo, případně dobro. Uvědomil jsem si, že je tam obrovský přesah. Když se podíváte na zlo v Shakespearovi, například na Jaga nebo na Richarda III., tak najednou vidíte, že má většinou podobu řečové manipulace. Že jsou to vlastně manipulátoři řeči. V případě Richarda III. je to manipulace řeči politické, Jago je v rovině soukromé. I zlo se musí umět a Jago je až ďábelský umělec zla, opravdového, ničivého zla. A teď si představte, kolik Jagů třeba i menšího formátu je mezi námi, s kolika Jagy přijdeme do styku dnes,

aniž by se jmenovali Jagové, ale dnes a denně jsme svědky těch drobných řečových manipulací.

A v čem konkrétně je i v současnosti poučné poznat Richarda II.?

V Richardovi III. je úžasná scéna, kdy on naoko odmítá korunu. Má být podpořen občany a magistrátem, abychom to řekli dnešní řečí, takže k nim má cosi jako volební řeč, která vypadá tak, že drží v ruce Bibli a říká, aby ho nerušili, že ho politika nezajímá, že vůbec nechce být králem, protože žije v takovém tom usebrání, cituje svatého Pavla, no a teprve až když ti občané odcházejí, tak je zavolá zpět a řekne: Tak já to teda vezmu. A přijme tu odpovědnost krále a zároveň si splní svůj ctižádostivý sen stát se králem. To je dokonalá analýza moci. A má to pokračování! Richard III., a to se ví už méně, následně legitimizuje zločiny. On na rozdíl od jiných méně sofistikovaných padouchů už nejenom provádí ty vraždy, ale on je zpětně legitimizuje, takže když dá zavraždit bez soudu Hastingse, tak pověří jistého písaře, aby sepsal takové zdůvodnění toho, proč musel být vlastně zavražděn. Ten písař to udělá a pak má kratičký monolog, kde řekne toto: „Dobře to chodí na tom našem světě! / Jen hlupák nepozná, že je to lež. / Kdo však má odvahu to nahlas říct? / Špatný je svět a brzo celý zvlčí, / když známe zlo, a přesto každý mlčí.“ V té hře je úžasný obraz mlčenlivého davu, londýnského lidu a londýnských občanů, kteří jsou slušní lidé, ale přihlížejí němě hrůzám, které probíhají před jejich očima.

Jaký je tedy ten Shakespearův vzkaz pro dnešní život?

Je to vzkaz, že padouchům tohoto typu, jako je Richard III. nebo Jago, by se nedařilo, kdyby byli obklopeni jinými lidmi. Samozřejmě že v těch hrách jsou i slušní lidé a mně z toho vychází pravda, která je, myslím, známá už dávno: Nestačí být slušným člověkem. K vítězství zla totiž stačí, když slušní lidé nedělají nic. A pokud jde o ty politické manipulace, myslím, že to je jeden z největších vzkazů, které nám Shakespeare posílá. Naštěstí to není jeho vzkaz jediný.

Člověk opředl svět „webem“, pavučinou. Zapomíná však, že to s sebou nese i nějaké ty mouchy.

Nejlepší reportáž

Kategorie psané žurnalistiky

Porota:

Lenka Vochocová,
zakladatelka občanského
sdružení Inventura na podporu
lidí s mentálním hendikepem

Alexej Fulmek, spoluzakladatel
deníku SME, generální ředitel
vydavatelství Petit Pressa člen
představenstva Združenia
vydavateľov periodickej tlače
Slovenska

Jiří Bárta, ředitel Nadace Via

Konstantín Čikovský,
zástupce šéfredaktora deníku
SME

Martin Preusker, redaktor
sociálních sítí ve společnosti
H&D International Group

Dobrodružství v pavilonu č. 14

Petr Třešňák, (Respekt)

www.respekt.cz

Vyjádření poroty:

Atraktivní a stylisticky výjimečně vyprávěný příběh respektuje lidskou důstojnost pacientů a ukazuje profesionalitu pracovníků psychiatrické léčebny při hledání postupů, které s ohledem na potřeby nemocných leckdy překračují zaběhnutá pravidla. Autor vyniká schopností strukturovat příběh, jeho postavy jsou vidět a slyšet, popisuje scény tak živě, že čtenář zůstává upoután textem až do konce.

Psychiatrická léčebna v Bohnicích měsíčně přijme asi 500 pacientů. Většina se dřív či později uzdraví. Ti nejtěžší končí v pavilonu číslo 14. Jeho zdi už zažily ledacos, nikdo tu ale nepamatuje pacienta, jako je Ivan Kaliáš. Tohle je příběh člověka, který se propadl do nejhlubších temnot lidské duše. A ošetřovatele, který mu pomohl najít cestu zpět.

„Toaletu máme tamhle na konci,“ odmyká Jan Uhlíř vstup na oddělení a ukazuje napříč vykachlíkovanou chodbou. „Až půjdete zpátky, nezapomeňte zavřít dveře.“ Pro člověka, který se v pavilonu číslo 14 poprvé ocitl bez doprovodu, představuje těch pár metrů nečekaně silný zážitek.

Muži v teplácích bezcílně přešlapují na chodbě, léta duševního strádání vepsaná do propadlých tváří. Někteří spí jeden na druhém na lavicích, jiní se rytmicky houpají a zacpávají si uši před hlasy, jež nikdo jiný neslyší. Mladík klečící na pohovce si dokola svléká a obléká tři mikiny a vykřikuje, že chce sušenku. Vysoký muž v černém chodí rychle v kruhu a třepe si před očima párem ponožek. Odkudsi se ozve pronikavý řev.

„Rád bych vám vyprávěl, o čem jsme jednali s Gorbačovem,“ přitocí se statný padesátník. „Měl byste zájem sepsat moje paměti?“ Než se člověk zmůže na odpověď, už před ním stojí další muž. „Nutně potřebuju ženskou,“ sděluje naléhavě, „aby mě milovala, prala mi a vařila. Znáš nějakou tam venku, že jo? Tak pomůžeš mi, nebo ne?“ Ode zdí se odlupují další postavy nemocných mužů a blíží se k návštěvě. Zamknout se na WC zevnitř ještě nikdy nebylo tak důležité.

Mužský pavilon číslo 14, tento „blázinec uvnitř blázince“, je zážitek pro silné povahy. Osazenstvo nejtěžšího bohnického oddělení tvoří napůl nemocní s chronickou schizofrenií, napůl pacienti s mentální retardací, příliš nezvladatelní na to, aby mohli žít v běžných ústavech. Každý z místních padesáti obyvatel trpí tím, čemu se v psychiatrické hantýrce říká „neklid“. Tedy záchvaty, při nichž ztrácí sebekontrolu, napadá ostatní, ubližuje sám sobě nebo demoluje vše okolo.

Až do půlky devadesátých let na čtrnáctce z bezpečnostních důvodů pracovali výhradně muži a zaměstnanci léčebny se oddělení obloukem vyhýbali. Než přeřazení na pavilon, kterému se říkalo „teletník“, volila řada z nich raději výpověď. Za posledních deset let tu dvakrát jeden pacient zabil druhého. „Jsme frontoví bojovníci,“ směje se zdejší hlavní ošetřovatel neboli „staniční sestra“ Jan Uhlíř, když se návštěvník s úlevou vrátí z výpravy na toaletu do zamčené kanceláře. „Ošetřovatele ze čtrnáctky poznáte podle rukou.“ Na předloktí pod rukávy

erární košile jsou vidět jizvy – památky na kousnutí při zvládnání „neklidů“.

Šéf personálu ale působí uvolněně a je z něj cítit, že má svou práci rád. „Víte, když sem přijdou lidé na pracovní pohovor, vždycky jim říkám tohle,“ vysvětluje. „Co ještě můžete dneska zažít? Na cestu kolem světa s Cookem už nepojedete. Vydejte se do amazonské džungle a najdete ji vykácenou. Ale tady na čtrnáctce se dá ještě zažít skutečné dobrodružství.“

Pro něj to největší začalo před deseti lety. Branou bohnické léčebny tehdy projela sanitka, v níž seděl čerstvě plnoletý Ivan Kaliáš.

Hlavně klid

Některé životy se zdají pokažené hned od začátku a Ivan tuhle smůlu měl. Dodnes nemluví a zřejmě nikdy nebude, jeho dětství tak můžeme rekonstruovat jen z lékařských zpráv. Otec neznámý, mentálně postižená matka se syna ihned po porodu zřekla. Miminko vypadalo zdravé, ale po roce se jeho vývoj začal opožďovat. Z kojeneckého ústavu putoval do dětského domova pro děti s mentálním postižením. Měl problémy s chůzí, většinu času klečel nebo lezl po čtyřech a trpěl také čím dál horšími poruchami chování. Házel hračkami, vztekal se, bil a kousal ostatní děti. V sedmi letech se stěhoval do Dětské psychiatrické léčebny v Opařanech, kde prožil zbytek dětství.

V devatenácti pak přišla další z mála cest jeho života – do bohnické léčebny pro dospělé. „Hluboká mentální retardace s výrazným neklidem a agresivními raptý, nesplňuje podmínky

pro přijetí do ústavu sociální péče,“ stálo v papírech, které dorazily s ním. Lékař na příjmu mladíka zkusil poslat na běžné mužské oddělení. Po třech dnech „neklidu“ bylo jasné, že pro tohoto muže existuje jen jedna možná adresa – pavilon číslo 14.

I tady nový pacient od počátku rozbíjí okna a nábytek, trhá a pojídá prostěradla, kouše ostatní nemocné. A lékaři se zlepšením příliš nepočítají. „Nezájem o jakýkoli kontakt. Vyžaduje klid, agresivní při vyrušení. Nebezpečný sobě i svému okolí, stav trvá od narození a v podstatě se nemění,“ stojí v přijímacím psychologickém posudku.

Píše se rok 2000 a do velkého rozruchu kolem českých síťových lůžek, který spustí slavná autorka Harryho Pottera J. K. Rowlingová, zbývají ještě čtyři roky. Pavilon číslo 14 uzavřená lůžka běžně využívá a Ivan Kaliáš se stává obyvatelem jednoho z nich. Rok po přijetí do Bohnic si zvyká, jeho nálada se mírně lepší. Nikdo z personálu netuší, že skutečná pohroma se teprve blíží.

Rychle do kabátu

„Procházel jsem si ty papíry později víckrát a tahle tendence se nedá přehlédnout,“ listuje Jan Uhlíř starými zdravotními záznamy. Zprávami o Ivanu Kaliášovi se jako červená nit táhnou doporučení, která vedou jediným směrem – do stále větší izolace. Pacient na přítomnost jiných lidí reaguje rozrušeně, ubližuje spolubydlícím i sám sobě, nejeví zájem

o komunikaci. Nechat ho v klidu o samotě vypadá jako nejpřirozenější řešení. Jak se ukáže, tak i zrádné.

Jan Uhlíř první roky po Ivanově příjezdu na čtrnáctce nepracoval. Znal ji z poloviny osmdesátých let, kdy do Bohnic jako mladý ošetřovatel po vojně nastoupil. Poté strávil mnoho let na centrálním příjmu – vnímaném jako profesně zajímavá a „lepší“ štace. V novém miléniu se na čtrnáctce uvolnilo místo staniční sestry a vedení léčebny ho dlouho nedokázalo obsadit. „Asi rok jsem odolával a pak jsem si řekl, že je čas na změnu, tak jsem kývl,“ vysvětluje Uhlíř.

Pavilon chronického neklidu nikdy netáhl, ale pro zdravotní personál má jednu přitažlivou výhodu. Tady už lékaři mnoho nezmůžou a stav zdejších obyvatel do velké míry závisí právě na přístupu a schopnostech ošetřovatelů. Umění komunikace, schopnost empatie, intuice, zvládání krizových situací, předcházení problémům – jestliže se někde kvality zdravotních bratrů a sester obnaží až na kost, pak právě tady.

Jan Uhlíř tohle všechno zjevně dostal do vínku. Šestačtyřicetiletý rozvedený sportovec zažil v léčebně staré přísné časy, ale neustrnul v nich a udržel si schopnost hledat nová řešení. „Kdysi to na čtrnáctce smrdělo, ale já už tam byl moc dlouho, necítil jsem to,“ říká k tomu suše, „takže vím, že potřebuju druhé lidi, aby mi řekli, že něco smrdí.“ Podřízení o tomto muži mluví s nepředstíranou úctou. „Já jsem sem nastoupila kvůli němu,“ tvrdí sestřička Šárka Polášková. „Obdivuji jeho osobní přístup. Nikdy nevidí pacienta, ale

člověka s příběhem.“ V léčebně má Jan Uhlíř pověst svérázného chlapíka, jehož metody jsou v rámci českého zdravotnictví jen velmi málo ortodoxní. Nechávat pacienty sedět ve své kanceláři na Facebooku nebo poslouchat hudbu, řešit s nimi nadšeně výsledky fotbalové ligy nebo je brát s sebou na nákup není také úplně běžné. „Chvilku mi trvalo, než jsem začal důvěřovat tomu, co dělá,“ říká o svém podřízeném současný ředitel léčebny Martin Hollý. „Jeho metody nejsou úplně tradiční, ale nikdy mě nezklamal.“

Černé ovce

Vstup Jana Uhlíře za zamčené dveře oddělení připomíná vhození bonbonu do vosího úlu. Pacienti se okamžitě slétávají ze všech stran a mluví jeden přes druhého s takovou intenzitou, že člověku za chvilku praská hlava. „Chtěl bys cigaretu, Štefane? A kde máš ty peníze, co jsem ti dal ráno? Nauč se hospodařit,“ vyřizuje Jan nejobvyklejší dotaz. Pan Jiří chce zase kabát a staniční ví, že tohle nelze odkládat. Za chvíli se naléhání může změnit v záchvat a nezbude než muže přikurtovat k posteli a dát mu injekci. Jde se tedy do skladu a zachumlaný pacient se za chvíli zklidní.

Styl, kterým modrooký ošetřovatel s pacienty jedná, je neformální a podmanivý. S vykáním, jež velí moderní etické kodexy, si hlavu neláme (a nevyžaduje to ani od dotírajících mužů), zároveň je velmi srdečný a daří se mu vystupovat beze stopy nadřazenosti. Sledujeme vyváženou směs ochoty a pevných hranic, muže, který neulpívá na formalitách, ale

nenechá sebou vláčet. „Martine, co ti říkají ty hlasy, kvůli kterým si zacpáváš uši?“ ptá se mladého schizofrenika, „že kafe nebude? Ale to je hloupost, zrovna ti jedno vařím. Neměl bys jim tolik věřit.“

Prohlídka oddělení pokračuje a Jan zaujatě vysvětluje, že ho vždycky přitahovali lidé, kteří se ocitli na okraji kolektivu. Černé ovce. Jak se člověk do takové role dostane a jak mu z ní pomoci. Do cesty se přimotá vysoký mladík a třepe si ponožkami před obličejem. „Když jsem nastoupil, byl černá ovce tady Karel,“ poplácá Uhlíř pacienta po rameni. „Budižkničemu, který nemluví a nikdo ho nemá rád.“

Dlouhé týdny se snažil s Karlem navázat kontakt, chytit ho za ruku, pohladit, ale těžký autista vždycky utekl. Postupně se osmělil, ale po svém: občas razantně plácl Jana Uhlíře do čela. Po čase si ošetřovatel všiml, že když odchází z oddělení, Karel se vždycky plete do dveří. „Napadlo mě, že chce jít se mnou, tak jsem ho zkusil vzít do kanceláře.“ Kolegové kroutili nad takovým nápadem hlavou. Karel má i několikrát denně agresivní záchvaty, při nichž ho ošetřovatelé musejí kurtovat. „Že prý mi to tam rozmlátí,“ směje se Jan. „Nerozmlátil.“ Karel teď chodí do jeho kanceláře pravidelně poslouchat pohádky a staniční zjistil, že muž považovaný za zcela retardovaného mnoha věcem rozumí, oceňuje společnost a má smysl pro humor. Karel přistoupí ke staničnímu a z několika centimetrů mu skřehotavým hlasem pronese přímo do tváře: „Parchante!

Parchante!“ Oba se zasmějí oblíbenému vtipu a pacient odbíhá třepat ponožkami o kus dál.

„My se se společností domluvíme, oni ne. Je jich tu padesát, ale každý z nich je sám,“ vysvětluje ošetřovatel. „Musíme k nim hledat cestu, protože jiného přítele nikdy mít nebudou.“ Jan Uhlíř se zastaví před pokojem muže, kvůli němuž tu dnes jsme především. „V jednu chvíli jsem si myslel, že u Ivana tu cestu nenajdeme.“

Byli jsme ve válce

Vracíme se o pár let zpátky. Stav Ivana Kaliáše je den ode dne horší. Na zahradě být nemůže, protože pojídá všechno, co mu přijde do rukou, hlínu, kameny, šišky nebo omítku. Vytrvale ubližuje ostatním pacientům, napadá personál, buší se pěstmi do obličeje. Ostatní se ho čím dál víc bojí.

V roce 2004 vrcholí mezinárodní skandál s českými klecovými lůžky. Většina západních zemí je zrušila už dávno, takže není příliš pochyb o tom, že jde o neudržitelný omezovací prostředek, který zdejší sociální ústavy zneužívají. Média ukazují tísnivý život v sítích a ministr zdravotnictví lůžka zakazuje. Málokdo už řeší, co se děje potom. „Řada pacientů to nesla velmi těžce, vnímali lůžka jako domov, o který přišli,“ vzpomíná ředitel léčebny Martin Hollý.

Na čtrnáctce mají rázem plné ruce práce. Petr, agresivní pacient s mentálním postižením, celé dny pláče, křičí a demoluje nábytek, protože chce zpátky. Jeho specialitou je vysazovat a rozbíjet okna. Petrovi příbuzní zoufale prosí

ředitele léčebny, ať ho v síťovém lůžku nechá, ale právně už takový postup nejde obhájit. Stejně jako u Ivana Kaliáše, z něhož se stává časovaná bomba. Ve dne v noci napadá pacienty, přestává samostatně jíst, přestává chodit. Rozkouše a částečně sní walkmana, kterého najde v jednom pokoji.

„Někdy v roce 2006 jsem se vracel z oběda a vidím venku úplně vyděšené sestřičky,“ vypráví Jan Uhlíř. „Vběhl jsem dovnitř, místnost byla zacákaná od krve, vypadalo to strašně. Ivan napadl Petra a vykousal mu kusy masa z ramene, rukou a zad.“ Je to pořádný průšvih. Obava ze žaloby se naštěstí nenaplní (příbuzní přijali Petrovo zranění s pochopením), představa, co by se stalo, kdyby personál nestihl včas zasáhnout, ale naplní oddělení úzkostí. „Báli jsme se,“ shrnuje to Jan Uhlíř, „byli jsme ve válce a kolem létaly kulky.“

Copperfield

Je jasné, že Ivan Kaliáš nemůže bydlet s ostatními. Stěhuje se do jednolůžkového pokoje, ale do druhého dne roztrhá křeslo, matraci a zničí kovovou postel. Situace se dramaturgizuje. Při opuštění pokoje napadá Ivan pacienty a ti ho nenávidí. Uvnitř se tluče nebo vyškrabává díry do dlaždiček, strhává si všechny nehty. Po zničení několika postelí ošetřovatelé usoudí, že další nábytek nemá smysl, a zůstává jen matrace. „Za prázdniny jich dokázal roztrhat šedesát,“ vzpomíná Uhlíř. „Sháněl jsem další po celé léčebně. Všechno se točilo kolem něj, a přitom jsme měli v baráku padesát dalších těžkých pacientů.“

Ivan Kaliáš přestává spát a celé noci řve tak nahlas, že v okolních domech nikdo nezamhouří oka. Rozbívá si hlavu, zklidňující léky nezabírají, a když ho jednou ošetřovatelé během agresivního záchvatu přikurtují řemeny k posteli, za pět minut je venku – ukouše magnetické zámky. „Jako David Copperfield,“ kroutí hlavou Jan Uhlíř. „Neslyšel jsem o nikom, kdo by se z toho tímto způsobem dostal.“

Na pár let starých fotografiích je vidět naprosto zoufalého člověka. Přestává jíst, hubne a na těle se mu objevují hnisavé rány. „Nikdy jsme tu neměli někoho v takovém stavu. A vůbec nic nepomáhalo,“ popisuje moment nejhorší beznaděje Uhlíř. „V jednu chvíli mě napadlo, že Ivan zemře. A že mi tenhle příběh nikdo neuvěří.“

Dvě možnosti

Jak to bývá ve starých mýtech – řešení krize je někdy velmi blízko, jen není vidět nebo se jeví jako nemožné. Jan Uhlíř se vrací z práce vyčerpaný, po večerech jezdí na kole a přemýšlí. Pročítá odborné knihy, probírá se vzpomínkami na semináře o neklidných pacientech, které zažil. Jednou mu v hlavě vyskočí obraz psychologického pokusu s krysami, o němž kdysi dávno četl. Skupina zvířat během experimentu vyrůstala s dostatkem jídla, ale bez smyslových podnětů a fyzického kontaktu s ostatními. Hubnutí, hnisající boláky, předčasná smrt – ošetřovateli v tu chvíli dochází, že stav strádajících hlodavců se nápadně podobá tomu, v němž se nachází Ivan Kaliáš. Následující týdně domněnku potvrdí.

Ivan si vždycky velmi rychle z ran na těle strhá obvazy, takže personál mu je musí třeba sedmkrát denně převazovat. Jan si všimne, že čím častěji Ivana převazují, tím je spokojenější – dotyky, pozornost, uklidňující hlasy, pravidelná náplň času mu zjevně dělají dobře. Jakmile se rána zahojí a péče ustane, nálada jde prudce dolů.

Prozření je jasné. Muž, o němž se léta traduje, že potřebuje samotu a izolaci, agresor, jehož zubů se bojí většina přítomných, touží po lidském kontaktu. Jenže jak to zařídit? Po klecové aféře se zdravotnictví důsledně drží pravidel, jak s pacienty zacházet. Jakékoli omezení se smí na psychiatrii provést jedině zklidňující injekcí, kurtováním nebo umístěním do izolace.

Nic z toho problém neřeší. Jenže vyvést Ivana mezi lidi jen tak volně také nejde – nevyhnutelně to přinese další zranění a snědené walkmany. „V jednu chvíli mi došlo, že mám dvě možnosti,“ vzpomíná Jan. „Můžu dodržet předpisy, nechat ho zavřeného v jeho pokoji – a on mi tam umře. Nebo poruším zákon a dám mu šanci. Zavolať jsem si ošetřovatele a řekl: „Chlapi, přivažte ho ke křeslu a vezměte ho ven.“

Na hraně

Invalidní vozík míří dlouhou asfaltkou napříč léčebnou a usazený muž radostně povykuje. Tam u statku čeká osedlaný kůň a pasažér to dobře ví. „Ivánku, ty nechceš helmu?“ diví se o pár minut později jedna ze sester. Jezdec je zjevně rozhodnut nenechat si tu věc na hlavě. To se ještě během hipoterapie

nestalo. Následuje krátká porada sester a terapeutky, která drží koně. Shodují se na tom, že těžce mentálně retardovaný Ivan se chce před novinářskou návštěvou předvést. A frajeři helmu nenosí. Udělají tedy dnes výjimku, pojedou bez ní.

Ivan Kaliáš se spokojeně pohupuje v sedle koně, zoufalý pohled je pryč, černé oči radostně pozorují okolí. V jednu chvíli se podívá směrem k nebi a vydá z hrdla zvuk, z nějž stydne krev v žilách. Na pár vteřin vypadá jako apačský náčelník. „Za pár měsíců, kdy začal jezdit, udělal neuvěřitelný pokrok, takhle vzpřímeně ještě nikdy neseseděl,“ shrnuje lekci terapeutka Hana Hermanová.

Jaro 2008, kdy Ivan Kaliáš poprvé vyjel přivázaný přes hrudník ke křeslu ven mezi lidi, přineslo konečně úlevu. Křeslo samozřejmě zničil, snědl spoustu věcí, které neměl, a pacienti vyděšení z jeho přítomnosti ho jednou srazili na zem. Ale pohled do tváře vyvracel všechny pochybnosti – Ivan byl šťastný. Nalezení pochopení pro jeho skutečné potřeby, skryté za nezvladatelnou destrukcí, nastartovalo změnu k lepšímu. Jan Uhlíř se svým týmem postupně vyladil praktický provoz a skončili u nikoli čistého, ale nejméně špatného řešení. Na denní místnosti bývá Ivan přivázaný na speciální nezničitelné matraci za ruku (chuť pojídat vše v dosahu totiž neustupuje). Právně si oporu našli v paragrafu využívaném obvykle u starších lidí, kteří padají z postele – dovoluje fixovat pacienta kvůli jeho vlastnímu bezpečí. „Je to na hraně pravidel, ale

souhlasím s tím,“ říká ředitel léčebny Martin Hollý, „u některých lidí je to nejlepší, co pro ně můžeme udělat.“

Postupně začal Ivan chodit na zahradu, naučil se házet míčem, znovu se dokáže obléci sám, vyškrábat se do křesla, spláchne po sobě na toaletě, dívá se na televizi, s pomocí se i sám nají. Rozumí jednoduchým pokynům a někdy si gestem řekne, co by rád – před pár lety naprosto nevídaná věc. Uhlířův ošetrovatelský tým posílilo několik žen, což přineslo další zklidnění. „Ženský uměj pohladit úplně jinak než chlap a tohle on přesně potřebuje,“ vysvětluje staniční. Sestry začaly pacientovi procvičovat nohy, zkoušejí s ním chodit s pomocí chodítka. A Jan Uhlíř si pomalu připouští svůj tajný sen. Opustit pavilon číslo 14, záchytku pro nejhorší případy, se rovná zázraku. Podaří se to tak jednomu člověku za dva roky. „Já prostě věřím, že na to má,“ shrnuje ošetrovatel. „Že jednou bude moct žít v běžném ústavu sociální péče.“ Optimismus opírá i o tuhle statistiku: v roce 2007 bylo v kartě tohoto pacienta 177 záznamů o neklidu, a to se zdaleka nepsaly všechny. V roce 2010 jich bylo 12. Od začátku loňského roku Ivan Kaliáš ani jednou nikoho nenapadl.

Občas se staví

„Často máme tendenci vidět to, že někdo vyvádí, kouše, řve nebo hajluje, a pak mu v tom bránit. Zní to banálně, ale mnohem důležitější je hledat příčinu. Naučil jsem se, že lidé nejvíc strádají, když jsou izolovaní,“ odpovídá ošetrovatel na otázku, co si z příběhu svého nejtěžšího klienta odnáší.

V dlouhodobě podfinancované české psychiatrii, kde slouží v průměru třikrát méně personálu na pacienta než na Západě, je individuální péče velmi obtížná. V bohatých zemích by měl Ivan k sobě minimálně jednoho asistenta a pokrok by postupoval mnohem rychleji. Jan Uhlíř má dnes jedinou možnost – hledat lidi, kteří do práce dají něco ze sebe. „Je to vždycky stejné. Nejdřív se pacientů bojíte. Pak chytnete přezíravý pocit, že si za všechno mohou sami. V tu chvíli máte dvě možnosti – buď se z vás stane škůdce, nebo je začnete mít rád a přemýšlíte, jak jim pomoci. A já hledám ty druhé.“

Pod oknem kanceláře se náhle objevuje rozčuchaná hlava opáleného muže. Srdečně se s Uhlířem pozdraví, optají se, jak se daří. „To je Andrej, jediný člověk, co znám, kterého si civilizace nikdy neochočila,“ představuje návštěvníka staniční. Narkoman-veterán, jemuž drogy spustily příležitostné psychotické bludy, byl tady na čtrnáctce mnohokrát. Poslouchali s Uhlířem v jeho kanceláři The Doors, jednou se poprali, když pacient napadl zezadu drobnou sestřičku. Andrej také vykradl místní lékárníčku, ale na oplátku zásoboval ošetřovatele svéráznými duchovními texty.

„Tohle je dopis od něj na rozloučenou,“ ukazuje staniční popsaný list papíru, když návštěvník zmizí. „Andrej je totiž už tři měsíce na útěku.“ Když Jan vidí nechápavý pohled, usměje se a spiklenecky dodá: „Ale občas se staví a já mu dám něco k jídlu.“

Ženy v ofsajdu

Silvie Lauder (Respekt)

www.respekt.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje společenský přínos a analytický kontext příspěvku. Autorka poukazuje na obtížnost sladění rodinného a profesního života pod vlivem kulturních klišé a politických rozhodnutí. Reportáž propojuje reálné lidské příběhy s návrhy systémových řešení inspirovaných zahraničím.

Je to přímo výstavní paradox: na českých vysokých školách sice studuje čím dál více dívek, ale desetitisíce z nich jsou už po pár letech nuceny svoje draze nabyté znalosti zahodit. Zabiják jejich kariéry se jmenuje péče o dítě a tato země ztrácí společně s mladými matkami schopnost konkurovat vyspělému světu. Proč je v Česku dodnes tak obtížné vrátit se ze zajetí dětských plen zpátky k zajímavé a dobře placené práci?

Šimona momentálně zajímá jediná věc – jestli bratrova červená plastová trikolka není náhodou lepší než ta jeho modrá. Matějovi je to naopak úplně fuk a hbitě uhání ulicemi pražské Letné směrem, jímž správně tuší pískoviště. Maminku dvouletých dvojčat tato nejnovější kapitola bratrského soupeření nevyvádí z rovnováhy. Tmavovláska v pohodlných džínách, teniskách a větrovce jednoho krátce utěší a druhého dostihne, aby nevjel do silnice. Vzápětí oba k všeobecnému nadšení upozorní na to, že se blíží oranžové popelářské auto, a za pár minut z batohu vytahuje barevné lopatičky a formičky.

Se stejným zaujetím, s jakým Jana Skalková (35) v Letenských sadech se svými kluky uprostřed slunečného

odpoledne modeluje králíka z písku, o čtyři hodiny dříve přednášela v pražské Malostranské besedě čtyřicetihlavému publiku na „byznys snídani“. „Říká se, že bankovníctví je mužský svět, ale přitom naším průměrným zaměstnancem je žena,“ vysvětluje vystudovaná socioložka, dnes manažerka „útvary řízení znalostí“ ČSOB a osoba, která se v jedné z nejvýznamnějších tuzemských bank stará o speciální program pro rodiče s dětmi. A zatímco kluci se doma dívali na Krtečka a po obědě si dali dvacet, vyměňovala si jejich matka v lodičkách a elegantním trenčkotu vizitky s personalisty českých bank a dalších firem a debatovala o proměnách českého trhu práce. Její pracovní komfort nenarušoval ani fakt, že byla občas nucena nenápadně zkontrolovat mobil, jestli nebzučí zprávami z domova.

Svůj drahocenný čas Jana Skalková dělí mezi práci a rodinu už rok a neměnila by ani za nic. V kanceláři tráví pondělky a úterky a další půlden má vyřazený na práci doma, veškerý její zbylý čas patří dvojčatům. „Dělám to, co mě baví a naplňuje. K dětem se vracím mnohem víc odpočatá, než kdybych s nimi byla celý den,“ říká rodačka z Vysočiny. Z dlouhodobé perspektivy jde o klíčový styl života: „Moje profese se rychle vyvíjí. V personalistice dnes řešíme z poloviny úplně jiná témata než před třemi čtyřmi roky. Kdybych z toho vypadla, jen obtížně bych to doháněla.“

V Berlíně, Stockholmu či Lublani by Jana Skalková vcelku zapadla, ale v Česku je tato pracující matka stále ještě

exotickým druhem. Volné proplouvání mezi prací a rodinou zůstává pro mladé matky nespílitelným snem.

A rozhodně nejde jen o soukromá dramata. Během svobodných let se mnohé změnilo, na českých vysokých školách studuje stále více žen a počet studentek se už v polovině minulé dekády přehoupl do nadpoloviční většiny. Desetitisíce úspěšných absolventek ovšem každým rokem končí slibnou kariéru a utápí státem draze zaplacené vzdělání v kolotoči plenek, dětských hřišť a mrkvových kašiček. Mrhání potenciálem podstatné části vzdělané populace táhne dolů celou zemi. Například OECD Čechy pravidelně varuje, že bez otevření zdejšího rigidního pracovního trhu pro mladé matky se jen těžko vyhrabou z ekonomické krize.

A pak zmizí

A před pár týdny to znovu připomněli ekonomové z vládního týmu NERV. Češi trčí z mezinárodních statistik v celé řadě „rodinných“ ukazatelů. Ze zemí OECD vydává ze státního rozpočtu na prorodinnou politiku méně už jen Slovensko. Jde ovšem o cílenou podporu pouze té části matek, která je ochotna rezignovat na kariéru. Češi mají k dispozici mimořádně dlouhou rodičovskou „dovolenou“ zkombinovanou s nedostatečnou nabídkou kvalitní sítě školek. Na trhu prakticky nefungují flexibilní pracovní úvazky, umožňující matkám pracovat. Mateřství zde proto znamená výrazné zpomalení – a nezřídka i definitivní konec – kariéry.

Bezdětné Češky v produktivním věku (mezi 20 a 49 lety) pracují stejně intenzivně jako ženy ve skandinávských zemích (vzývaných pro podporu rovnosti pohlaví) a výrazně více než Italky či Polky (kde tato agenda spíše vázne). S příchodem dětí jich téměř polovina najednou z trhu práce zmizí (viz graf Zaměstnanost žen). Tak velká propast neexistuje v žádné jiné evropské zemi a naopak v některých státech (Slovinsko) matky vykazují vyšší zaměstnanost než jejich spoluobčanky bez potomků (viz graf Participace žen na trhu práce). „Matky s malými dětmi jsou na dlouhou dobu a často nedobrovolně drženy mimo zaměstnání,“ shrnuje stav loňská analýza České bankovní asociace.

Část matek se jistě v zájmu rodiny práce vzdává ráda a dobrovolně, nicméně existuje celá řada ukazatelů, z nichž je patrné, že u většiny Češek je to naopak. Nepružný pracovní trh, kde téměř neexistují částečné úvazky či flexibilní formy práce, a již zmíněná chabá síť školek ovšem jejich elán rychle krotí. Mimořádně paradoxní je situace v posledních šesti letech. Jak už bylo naznačeno: od roku 2005 na tuzemských vysokých školách studuje více dívek než chlapců a také jich více absolvuje. Například v akademickém roce 2008/2009 úspěšně ukončilo studia na pražské Karlově univerzitě 18 839 studentů a 29 215 studentek. V přesilovce byly dívky na všech fakultách UK pouze se dvěma výjimkami: matfyzem a fakultou tělesné výchovy a sportu. To je solidní potenciál, jenž má v malé zemi cenu zlata.

Zabiják kariéry

A stejně jsme na tom i s případnou ztrátou. Použijme opět ekonomy z NERV: ti spočítali, že pokud by nebyl tuzemský výpadek matek z trhu práce tak masivní, schodek důchodového účtu by se každý rok snížil o více než deset miliard korun, tedy o třetinu. Další ztráty, byť je zatím nikdo přesně nevyčíslil, představuje fakt, že mrháme vzděláním žen. „Pro ekonomiku je samozřejmě velmi nevýhodné, že část investic do vysokoškolského vzdělání přijde nazmar,“ telefonuje z Barcelony, kde hostuje na tamní univerzitě, dánský profesor sociologie Gosta Esping-Andersen.

Řada mezinárodních analýz navíc ukazuje, že počet pracujících matek ovlivňuje ukazatele, jako jsou porodnost či dětská chudoba. V zemích, kde mají matky s malými dětmi snazší přístup na trh práce a kde jsou dostatečně rozšířená zařízení denní péče, si lidé pořizují více potomků (viz graf Zařízení denní péče o děti).

V Česku je situace opačná – právě kvůli tomu, že mateřství je spolehlivý „zabiják kariéry“, ženy děti odkládají až na dobu, kdy si vybudují pevnější postavení v práci. A další rekord: nikde jinde v Evropě se za posledních dvacet let věk žen při porodu prvního dítěte nezvýšil tak dramaticky jako v Česku. „Plánovali jsme mít s manželem tři čtyři děti, ale když vidím, že neseženu práci ani s jedním dítětem, tak nevím, jak bych ji sháněla s více dětmi,“ shrnuje náladu Petra Molnárová, sedmadvacetiletá

servírka z Vinařic u Kladna, momentálně na rodičovské dovolené s dvouletou Julií.

Další studie ukazují, že vypadnout na několik let zcela z pracovního procesu znamená v dlouhodobé perspektivě výrazně nižší výdělky. Zmiňovaný Esping-Andersen spočítal, že tři roky mimo pracovní proces znamenají až o 40 procent menší výdělek. Tak dlouhý výpadek totiž často „smaže“ dosavadní kariérní úspěchy (matky automaticky ztrácejí dobyté vedoucí pozice a po návratu začínají opět „od píky“).

A s tím pak úzce souvisí životní úroveň dětí. Přetrvávající zvyk soudů svěřovat děti do péče hlavně matkám vede k tomu, že potomci z rozvedených manželství žijí zejména s nimi. A pokud matka v předcházejících letech ztratila kvůli dětem kariéru a o to méně vydělává, pak to v kombinaci s vysokými počty otců, kteří neplatí alimenty, znamená, že desetitisíce dětí jsou vystaveny riziku zásadního propadu životní úrovně. Nicméně příjem matek hraje zásadní roli i u úplných rodin. „Podle našich výzkumů snižují dva příjmy v rodině s dětmi až čtyřikrát riziko, že se tato rodina ocitne ve vážné finanční tísní,“ dodává Esping-Andersen. „A platí to zejména u rodin s nižšími příjmy.“

Nic než matka

České rekordy jsou způsobeny tím, že v mnoha směrech liberální Češi jsou dodnes přesvědčeni, že žena s malými dětmi by prostě neměla pracovat. „Ta představa je rozšířená dokonce i bez ohledu na to, zda má pár dětí, či nikoli,“ říká Hana

Maříková ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR, která právě dokončuje rozsáhlý výzkum na toto téma. Vychází z něj, že jak muži, tak ženy považují model, v němž rodinu živí muž, za „přirozený a nezpochybnitelný“.

K tomu se přidává předpoklad, že dítě by nemělo ani na minutu, a to minimálně během prvních tří let svého života, opouštět blízký mateřský orbit. Současní Češi, poznamenaní v dětském věku pobytem v komunistických zařízeních „kolektivní výchovy“, dnes trpí nedůvěrou k předškolním zařízením. A nezdráhají se to dát najevo. Data po ruce nemáme, nicméně řada žen, které se rozhodly vrátit se do práce před magickou hranicí tří let, narazila v praxi na bariéru. Publicistka a zakladatelka vydavatelství Patagonie Kateřina Jonášová zpovídala stovku žen na seminářích pořádaných Patagonií. „Drtivá většina z nich říkala, že když se chtěly vrátit dříve do práce, narazily už ve vlastní rodině. Jejich matky jim vyčítaly, že jsou kvůli sobeckým ambicím špatné matky a že se o dítě nestarají pořádně,“ říká Jonášová.

Další výčitky přicházejí od bývalých kolegů v práci a na zdvižená obočí narážejí i na hřištích u ostatních matek či u kamarádek. „Většinou bezdětné kamarádky mi říkaly, že miminko poznamenám a že bude více nemocné,“ říká Dita Vrbecká (31), maminka dvouleté Mii, která se do práce vrátila už po roce. Dva a půl dne v týdnu, kdy se rodačka z Kroměříže věnuje navrhování přání a upomínkových předmětů v pražské firmě Albi, se o Miu stará její americký tatínek.

Striktní představy o nezastupitelné matce se ovšem rozcházejí s dnešní realitou – a koneckonců i se vzývanou tradicí. Muži coby chleboďárci byli v minulosti rozšířeným, ale ne absolutně platným modelem. „Ženy byly často minimálně spoluživitelkami a třeba v dělnických profesích v 19. století byly často i hlavními živitelkami,“ říká socioložka Maříková. Stejně tak děti netrávily všechn čas po boku matek – první jesle v českých zemích vznikly už ve třicátých letech 19. století, jejich počet dramaticky rostl za první republiky. Sloužily právě zmiňovaným dělnickým matkám, které se musely starat o obživu rodiny. Ani ve vyšších vrstvách děti, jak známo, netrávily první roky výhradně po boku přetížené matky (i tak základní funkci jako kojení zpravidla zastávaly nájemné síly).

Dramatickou změnu přinesli až komunisté. Hlásali sice „osvobození ženy“, ale fakticky ženy ještě více svázali – vedle nové povinnosti pracovat jim zůstala starost o domácnost a děti. Muži byli současně zbaveni lákavé možnosti budovat skutečnou kariéru a vydělat velké peníze. Starost o děti částečně převzal stát, ale režimem sešněrované a ideologií nasáklé jesle a školky připomínaly ze všeho nejvíc malá vězení.

Konzervativní obrat

Logickou reakcí bylo něco, čemu sociologové říkají „konzervativní obrat“. Byť se v plné síle projevil až po převratu v roce 1989, jeho počátky lze vystopovat už v sedmdesátých letech. Tehdy se začala prodlužovat rodičovská (spíše ale výhradně mateřská) dovolená a probublaly i jiné tendence.

Zatímco v bývalém východním Německu bývalo v jeslích až 90 procent dětí, v Československu to byla – i v době jejich největšího boomu v osmdesátých letech – jen necelá pětina. Stát současně až do poloviny osmdesátých let nepřipouštěl, že by se o dítě mohl starat otec.

Problém Česka spočívá v tom, že zdejší elity se na výzvy současnosti zpravidla dívají „komunistickou optikou“. Nejjasněji je to vidět na debatě o jeslích. Tezi o škodlivosti jiné než mateřské péče zastává většina tuzemských vlivných pediatriů či psychologů. „Jakékoli kolektivní zařízení je pro děti do tří let zásadně nevhodné,“ shrnuje to sociální pediatr František Schneiberg. Činí tak ovšem na základě výzkumů až půlstoletí starých. Podobně je na tom významný dětský psycholog Zdeněk Matějček, jehož jméno v této souvislosti padá nejčastěji. Ten své výzkumy dětské deprivace prováděl v šedesátých letech a zabýval se především kojeneckými ústavy či týdenními jeslemi (tedy zařízeními, která nemají s dnešním modelem citlivého přístupu k dětem vůbec nic společného).

„Komunistická péče o děti byla hodně problematická, to je jasné,“ říká švédský sociolog amerického původu Steven Saxonberg, který si z domovské univerzity v Uppsale pravidelně odskakuje na brněnskou Masarykovu univerzitu. „Jenže podobně špatně tady fungovaly třeba nemocnice, a přesto dnes nikdo nevybízí k jejich rušení.“

V Česku každopádně nenajdeme žádné novější studie, popisující údajný zhoubný vliv současných předškolních

zařízení na děti. Naopak těch zahraničních je celá řada a zpravidla vyvracejí rozšířené tuzemské představy. „Existují důkazy, že u dětí mladších dvanácti měsíců má delší pobyt v institucionální péči určitý negativní efekt,“ říká zmiňovaný sociolog Esping-Andersen. Tento negativní efekt však zásadně ovlivňuje kvalita zařízení – důležitý je co nejmenší počet dětí na jednu pečovatelku a promyšlená péče o duševní rozvoj malých klientů. U starších dětí (od dvanácti měsíců do tří let) pak studie v drtivé většině žádné zásadní potíže nenacházejí.

Dopad rodičovství na míru zaměstnanosti žen

Debata o zájmech dětí ovšem přehlazuje zcela zásadní otázku. Jak vlastně ten slavný „tradiční model“ prožívají rodiče? I guru Zdeněk Matějček vždy mluvil o tom, jak klíčová je pro dítě spokojenost jeho rodičů, zejména matky. A už dlouho je jasné, že současné ženy, zvyklé na svobodnou realitu, těžce snášejí několikaletou izolaci a ztrátu kariéry i společenského postavení. „Matky ve svém úkolu někdy nacházejí více nespokojenosti a frustrace než uspokojení,“ upozorňoval už počátkem sedmdesátých let francouzský psychiatr Michel Soulé. A loňská studie Psychiatrického centra v Praze ukázala, že roste počet žen závislých na alkoholu a že celá pětina alkoholiček, které se dnes léčí, začala pít na mateřské. Velmi často jde o ženy vzdělané, které před mateřstvím budovaly kariéru a přechod od intelektuálně náročných činností ke zcela banálním plenkám prostě neunesly. „Celý život se připravují na kariéru a učí se být výkonné, ale nikdo je nepřipraví na psychické důsledky

mateřství. Tedy anulování vlastního ega a sociální izolaci,“ říká Kateřina Jonášová.

A zatímco části žen to možná vyhovuje, jiné se cítí „jako tygřice v kleci“. V úvodu zmiňované Janě Skalkové vadil nedostatek intelektuální činnosti už v těhotenství, které jako rizikové strávila téměř celé doma v posteli. „Ležela jsem v posteli, ale mozek mi nepřestal fungovat,“ říká. Nakonec strávila šest měsíců s laptopem na klíně. A do práce se vrátila, když bylo dvojčatům deset měsíců: „Byla jsem psychicky i fyzicky nesmírně unavená z té rutiny – kojení, přebalování, praní, vaření –, v mém případě navíc všechno dvakrát. Po roce jsem si jistá, že můj návrat do práce prospívá celé rodině.“

Zpátky do rodin

Podobné hlasy ani varování, že země se zbytečně zbavuje potenciálu významné části své populace, se ale v Česku dosud nepromítly do reality. Zdejší zákony po listopadu 1989 naopak kopírovaly rozšířenou představu, že leitmotivem přístupu k malým dětem je domácí péče. Mateřská dovolená (sociologové už léta upozorňují na nesmyslnost tohoto termínu ve spojení s plným „domácím“ úvazkem) trvá v Česku dvojnásobek doby doporučené Světovou zdravotnickou organizací. Také následná rodičovská dovolená je v Česku delší než kdekoli jinde v Evropě. V polovině devadesátých let se dokonce prodloužila doba, kdy má rodič pečující o dítě nárok na rodičovský příspěvek ze tří na čtyři roky. Topolánkova vláda sice před třemi lety zavedla vícerychlostní rodičovskou dovolenou, která

následuje po mateřské, nicméně na výběr dále zůstala i čtyřletá varianta, což je ve většině evropských zemí nevídané.

Místo aby se polistopadové vlády pokusily reformovat na Západě osvědčené jesle a mateřské školy, ztratily o ně zájem. Z tisícovky jeslí na počátku devadesátých let zbyla dnešní necelá padesátka a mnoho zdejších regionů trpí i akutním nedostatkem míst v mateřských školách.

Dnes je nedostupnost míst v kvalitních zařízeních denní péče jedním z hlavních důvodů, proč české ženy s dětmi zůstávají doma. Ve čtyři roky starém průzkumu Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí uvedlo 40 procent matek jako hlavní důvod, proč se po rodičovské nevrátily do práce, „nemožnost umístit své dítě do školky“. Poptávka je stále větší: zatímco před deseti lety zůstaly před branami školek odmítnuty dvě tisícovky dětí, ve školním roce 2009/2010 už jich bylo téměř 30 tisíc (z 343 tisíc podaných přihlášek).

Nabídka se v reakci na zájem nezvyšuje, ale naopak dále klesá. Politická odpovědnost je rozložena v mnoha vrstvách – jesle i školky zřizují obce, které obvykle argumentují nedostatkem peněz a nejistotou investice (co když poptávka zase klesne se slabšími ročníky?). Stát, který předškolní výchovu spolufinancuje, pak v posledních letech odmítal zvyšovat výdaje s poukazem na krizi. Na vrcholu priorit není toto téma ani pro současnou vládu. Kabinet Petra Nečase sice v programovém prohlášení slibuje, že „podpoří další rozvoj služeb péče o děti“, jenže si pod tím ministři představují

všechno možné, jen ne rozšíření veřejných jeslí a školek. U vlády, v jejímž čele stojí konzervativní otec čtyř dětí a letitý zastánce názoru, že jesle jsou komunistické zlo, to nakonec ani nepřekvapuje.

Ministr školství sice chystá štědré dotace (až 100 milionů korun) a daňové úlevy pro firemní školky a ministr práce navrhuje alternativní formy péče o děti typu sousedského hlídání či změny u rodičovských příspěvků tak, aby je rodiče od dvou let dítěte mohli pobírat a zároveň pracovat na zkrácený úvazek (to dnes možné není), ale v současné vládní krizi není vůbec jasné, jestli se tyto plány uskuteční. Ministr financí navíc odmítá jakékoli daňové výjimky a nechce přistoupit ani na možnost slevit zaměstnavatelům ze sociálního pojištění, pokud zaměstnají rodiče na částečný úvazek.

Lepší nálada

Ve vilkové čtvrti v pražských Stodůlkách člověk lehce zapomene, že je ve velkoměstě. Provoz mezi rodinnými domky je uprostřed všedního dne nulový, ulice se sbíhají do jednoho z největších pražských parků – Prokopského údolí. V přízemí jednoho z domků se dvouletá Alína a s ní dalších šest dětí s hlubokým soustředěním věnují omalovánkám. O patro výš si její matka Andrea Bender (35) pobaveně sedá na miniaturní růžovou dětskou stoličku. Paní Bender pracuje pro českou pobočku globálního gigantu Siemens a útulný domek je jeho zbrusu novou firemní školkou. Výrobce všeho možného od

turbín po elektromotory patří mezi firmy, které v tuzemsku přestaly čekat na státní postrčení.

Školku otevřeli koncem letošního února a přidali se tak ke zhruba patnácti školkám tohoto typu, které dnes podle odhadů v Česku fungují. „Chceme podporovat integraci rodičů s dětmi, a když jsme se našich zaměstnanců zeptali, jak nejlépe bychom to mohli udělat, nejčastěji zmiňovali školku,“ vysvětluje David Vaněk, personální ředitel společnosti – usazený pro změnu na modré stoličce. „Inspirovali jsme se u poboček v Německu a Rakousku, kde jsou firemní školky běžné.“

V Siemensu si ale především spočítali, že se jim starost o rodiče jednoduše vyplatí. Hledání a trénink jedné nové pracovní síly stojí podnik průměrně 200 tisíc korun. „Náklady na nábor a zaučení nového pracovníka jsou bez debat vyšší, než když se rodič vrátí brzy do práce,“ říká Vaněk. „Ale věříme, že to má i další, ‚neměřitelné‘ dopady – třeba zlepšení rovnováhy mezi pracovním a osobním životem, a tím pádem větší spokojenost zaměstnanců.“

Rodiče se sice zatím nehrnou v davech, to ovšem nemusí nic znamenat: společnost KinderGarten, která pro Siemens školku provozuje, začínala před dvěma lety v Raiffeisenbank podobně se sedmi dětmi. Dnes jich chodí devadesát a čekací listina eviduje dalších sedmdesát adeptů.

Paní Bender ovšem její zaměstnavatel nadmíru potěšil: „Alína chodila do jeslí, ale dostává se do věku, kdy by měla jít do školky, a měla jsem obavu, že ji do žádné nedostanu.

Firemní školka je vítaným řešením. Líbí se mi také, že je školka v klidné čtvrti a učí se v ní angličtina.“

Teď se Siemens chystá udělat další krok běžný v jeho pobočkách na Západě – nabízet rodičům zkrácené pracovní úvazky. Právě flexibilní formy práce, od práce z domova po plovoucí dobu nástupu a odchodu z práce, jsou ve vyspělém světě považovány za ideální cestu, jak neztratit potenciál vzdělaných zaměstnanců, kteří se rozhodnou mít děti.

Zatím to nejde

V tomto směru ovšem Česká republika trhá další nepříjemný rekord. Nikde jinde v Evropě není tak málo rozšířená práce na půl úvazku. Zatímco evropský průměr je pětina, v Nizozemsku téměř polovina a v Německu či Švédsku třetina všech úvazků, v Česku takto pracuje – podle loňské statistiky – šest procent lidí.

A zcela jasně to není jejich volba. Ve společnosti LMC, provozující největší české pracovní portály jobs.cz a práce.cz, například spočítali, že na jobs.cz odpoví na nabídku plného úvazku průměrně 47 lidí, na každý zkrácený úvazek ovšem reaguje více než dvojnásobný počet zájemců – 107. Ve dva roky starém výzkumu, který si zadala organizace Gender Studies, zase téměř polovina dotázaných žen říká, že by ráda pracovala na poloviční úvazek už během rodičovské dovolené.

Podle zákona by se jim tyto touhy měly plnit – právní řád právo na zkrácený úvazek rodičům malých dětí (či obecně lidem pečujícím o další osobu) přiznává. Jenže firmy nemají nejmenší chuť měnit zavedené pořádky. Nejnovější data

sesbírala prostřednictvím agentury Factum Invenio zmíněná společnost LMC mezi majiteli či personalisty 855 firem nejrůznější velikosti a zabrousila i do veřejné správy. „Firmy, které zkrácené úvazky nějak využívají, je nechtějí navyšovat. A tam, kde je nemají, neuvažují o tom, že by je zavedli,“ shrnuje průzkum Petr Skondrojanis z LMC, dříve spolujednatel dvou personálních agentur, dnes propagátor flexibilní formy práce. Průměrně ve firmách takto pracuje pouhé procento zaměstnanců a matky s dětmi to nejsou. „Nejčastěji nemají tyto úvazky maminky, ale důchodci,“ říká Skondrojanis. A když už firmy projeví zájem, je to spíš nouzové řešení aktuálního problému než dlouhodobá strategie.

Podle svých slov účastníci průzkumu „půlzaměstnanci“ jednak nepotřebují, ale zejména jim v jejich zaměstnávání brání „povaha práce“. Přeloženo: nejde to. Jenže problém je v tom, že se povaha práce v nizozemských, švédských či německých podnicích od těch českých nijak zvlášť neliší.

Proč je tedy mezi nizozemskými zaměstnanci podíl „part-timers“ téměř desetkrát vyšší než mezi těmi českými? Podle expertů nejde o objektivní příčiny, ale o kombinaci rigidního myšlení ve firmách na jedné straně a nečinného státu na straně druhé. Socioložka Lenka Formánková, která právě na Sociologickém ústavu Akademie věd začala pracovat na velké studii o flexibilních formách práce, například v pětisetlité české pobočce jedné nadnárodní firmy před časem zjišťovala, v jakých odděleních by bylo možné zavést flexibilní formy práce.

„Byl velký rozdíl v přístupu manažerek a manažerů, zejména těch starších,“ říká Formánková. „Ženy, které byly matkami nebo uvažovaly o mateřství, měly spoustu nápadů, jak by se v jejich týmu dalo pracovat z domova nebo na zkrácený úvazek. Naproti tomu muži, hlavně ti starší, řekli, že to nikdy nemůže jít.“

Ve všech zemích, kde matky a otcové pracují flexibilně, se to neobešlo bez zásahu státu. Někde firmy motivují daňovými úlevami (sleva na sociálním pojištění či další zlevňování práce), jinde firmám posílají přímé dotace.

Vládní politika v kulturně blízkém a rovněž postkomunistickém Slovinsku vedla k situaci přesně opačné, než je ta česká – jak jsme výše naznačili, Slovinky s dětmi, jako jediné v Evropě, pracují více než jejich bezdětné spoluobčanky. Ty, které pracovaly, mají během mateřské a rodičovské nárok až na 100 procent platu. Ty, které nepracovaly, jen na minimální podporu. Pokud firma zaměstná na zkrácený úvazek rodiče dítěte mladšího sedmi let, stát za ně platí odvody do sociálního a zdravotního pojištění. Rodičovská má různé formy – jedna z nich umožňuje napůl kombinovat péči o dítě doma a práci. „Když dostanou dobrou pracovní pozici, tak si bez obav pořídí dítě, protože vědí, že se na ni po rodičovské vrátí, zaměstnavatelé s tím počítají,“ říká Formánková, která českou a slovinskou praxi porovnává ve své disertační práci.

Zůstává tedy poslední otázka – proč se navzdory výzvam OECD i tvrdým datům ekonomů stále nic nemění? „Ještě se

nám nepodařilo, ať už státu nebo firmám, vysvětlit, že ekonomická aktivita žen ekonomicky prospívá nám všem,“ říká Alexandra Jachanová Doleželová z Gender Studies a zároveň předsedkyně České ženské lobby. „Ani stát, ani firmy zatím nejsou schopny uvažovat v dlouhodobém horizontu.“

Milovníci podkolenek a ti druzí

Pavλίna Wolfová, Tomáš Tesař (Reflex)

www.reflex.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje stylisticky kvalitní texty, které uchopením tématu žádným způsobem nestigmatizují jednotlivce ani skupiny. Autoři odhalují původ násilí v lidech a tím umožňují jeho pochopení, čímž oslabují touhu po násilné odvetě.

Život mezi devianty na vlastní kůži násilí na dětech patří mezi nejbolestnější kriminální případy. Lze jim často předejít.

V následující reportáži jde o bolest – ze všech představitelných úhlů pohledu. Dvě postavy navíc přijdou v jejím závěru o varlata a my budeme u okamžiků, ve kterých se o tom rozhodne. Na pár dnů jsme se stali součástí SEXUOLOGICKÉHO ODDĚLENÍ Psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě, kde je právě v léčbě ČTYŘIADVACET MUŽŮ, většina z nich z rozhodnutí soudu.

Akteři tohoto příběhu udělali STRAŠNÉ VĚCI. Tak zlé, že oni sami nakonec v zoufalství žádají o zbavení mužství.

Pro jejich oběti to už nemusí znamenat nic, některé už třeba ani nežijí. Pro tyhle muže je to ale možná poslední pokus o přežití zbytku, už tak zničeného života.

PŘEDÁVÁNÍ NOČNÍ SLUŽBY: „Stav dvacet čtyři pacienti, klíče od lékárny, dva bezpečnostní pagery, dvě existenční propustky – jeden pacient k soudu, druhý k lékaři.“ Staniční sestra Zachariášová zatím vstane, vyvenčí jezevčici Peggy a vydá se do práce. Tady se usadí v křesle a čte deníky pacientů. Jedině oni jsou ještě v postelích. A tvrdě spí i velká želva na chodbě. „Nehladit, může tě vošklivě pokousat,“ varuje mě fotograf, když prvního rána vstupujeme. A ta jeho věta by mohla klidně viset nade dveřmi tohoto oddělení léčebny, jež leží v

havlíckobrodské Rozkošské ulici, kam přivádí lidi neodbytné nutkání k zakázané rozkoši.

ČERVENÉ SEŠITY

Sedí hned za vstupními dveřmi a trhá dnešní noviny. Dělá to prý rád, a ačkoli většina z těch venku by ho označila za blázna, mně to vlastně připadá docela rozumné. „Mám rád zvířata, ptáci, psi, kočky a malý děti,“ spustí z ničeho nic. „Já tu nejsem rád, mezi těma prasákama.

Nemám tu bejt, sem tu jen proto, že sem si ho honil před Magdou Boučkovou vod nás.“

„Dobré jitro,“ vítá nás staniční sestra zarovnaná červenými deníky. Pije první kávu a čte si v sešitech o snech a přání těch, kteří tu spí. O tom, co by kdo komu udělal, kdyby tu nemusel být zavřený, anebo co už nikdy neudělá, protože už nechce nebo nemůže. „Vezměte si bílé oblečení, bude to tak lepší,“ říká a vede mě přes celé to spící oddělení do své pracovny, kde se převléknu do bílých kalhot, pláště a tenisek. Byla jsem se tu právě před týdnem představit a prošla oddělení v černých šatech pod kolena, šedých punčochách a lodičkách. Bylo mi jako nahé v trní a nenašla jsem odvahu odlepit oči od linolea. Bílá je promyšlený krunýř. Chrání, některé nás před sebou samými, některé před ostatními.

KLÍČE PÍČE

Jdeme budít spáče. Staniční sestra, ošetřovatel, noční sestra se mnou v zádech. Klepeme, otvíráme dveře, rozsvěčíme.

Mátožní muži v postelích vypadají jako všichni normální muži po ránu. Klidně by mohli nocovat v lázních, v nemocnici nebo na vojně. Nejsou ale normální, takže jsou tady.

Rozcvička je ve čtvrt na osm.

„Šestnáct jich jde ven, šestnáct dovnitř, ostatní mají úlevy.“ Blondatá sestra stojí mezi dveřmi oddělení, počítá cvičence. Vyběhnou na parkoviště před pavilón a cvičí. „Musíme tu stát a hlídat je. Umějí se schovat za keř, počkat a pak utéct,“ hovoří o postavách v teplácích. Jejich příběhy zatím neznám, ale vím o nich, že venku je nemá nikdo rád. A řada z nich nemá ráda sama sebe, v čemž mě následující dny utvrdí. „Klíče píče,“ ozve se jeden z davu, když ho míjí sestra s klíči na schodech. „To už nechci slyšet,“ utrousí staniční a pak za námi zamkne.

Kontrola pokojů. Postele, stolky, skříně i tváře se slévají v krátký film. Míhají se v něm plyšová zvířátka, komínky šatů, výstřižky z časopisů, na nich nahé ženy a muži, knížky o sexuálním zrání mladých mužů na poličkách.

„Ahoj, já sem Martin a to je Mirek, ten je kastrovanej. Ty tu teď s námi budeš, že jo?“ obrací se na mě nocležník jediné neustlané postele na oddělení. Jak se později ukáže, jeden z hlavních hrdinů toho, co se tu bude dít.

PROČ JE NIKDO NEMÁ RÁD

„Sexualitu všichni máme a všichni se jí zabýváme a to svádí k různým laickým odsouzením těch, kteří ji mají jinou,“ zahajuje moje poučení primárka Želmíra Herrová. „Pro člověka s normální sexualitou je snadné dodržovat morálku i zákony,

když ty jsou vymyšleny pro něj. Deviant se do většinových pravidel nevejde, i když si to i velmi často přeje. Pracujeme tu s těmi, jež nemá nikdo rád, což je pochopitelné. Ale náš úkol není mít rád nebo nerad, my jim musíme pomoci zorientovat se v tom, co udělali, ochránit je i ty venku. Chceme, aby se naučili realizovat svoji deviaci v mezích zákona.“ Je zvědavá – to je na první pohled patrný rys ženy, jež je zodpovědná za skupinu mužů, kteří už většinou ublížili. Skladba jejích pacientů je pestrá – homosexuální deviant, kterému se ale zároveň líbí čtyřleté holčičky, sexuální agresor, jenž má potřebu znehybnovat malé chlapečky, patologický pacient, který znásilnil a ostříhal sedmiletou holčičku, mladý muž, jenž přepadává ženy na odlehlých místech a osahává jim přirození.

Člověk přemýšlí o primářce, která tomu tady šéfuje. Devianti jsou její profesí, ale zjevně i koníčkem, tématem hovorů s manželem, na nočním stolku má právě knihu Davida Busse Evoluce touhy, a než začne denní terapii s pacienty, u oběda mi o ní vypráví: „Je to strašně zajímavá kniha. Kapitola o tom, proč znásilňujeme, mi otevřela úplně nový pohled na věc. Přečtěte si to.“

Primářka je přesvědčena, že sexuální chování není jen sex, jež nakonec všichni provozujeme, ale už namlouvání, dělání atraktivními, stavy, kdy se v kalhotách ještě nic velkého neděje, ale už se cítíme dobře. Na tom staví program, který na svém oddělení realizuje.

Všechno, o čem dál budete číst, tedy nahlížejte přes základní vzorec evoluční sexuologie: ATRAKTIVITA (muž se naparuje, žena je cudná, aniž by si to uvědomovala, dělá „cudné vzorce“), PROCEPTIVITA (ještě se nejde do postele, ale už je vám spolu dobře a tušíte, že byste to chtěli), NEKOITÁLNÍ AKCEPTIVITA (hlazení, mazlení), KOITÁLNÍ AKCEPTIVITA (pohlavní akt) a KONCEPTIVITA (rozvíjení vztahu).

Takhle to všichni máme – byť v různých modulacích. U sexuálního devianta – velmi zhruba řečeno – se buď některé fáze vůbec nevyvinuly, anebo mu nějaká překážka brání rovnici naplnit. A pak znásilňuje děti, přepadává ženy anebo třeba i vraždí. V ideálním případě ho chytne policie, soud pošle za mříže a pak sem, aby ho měsíce a roky léčila doktorka Želmíra Herrová.

VYCHOVATEL

Pacient, který se ocitá ve středu dění při odpolední náhledové terapii, je čtyřicetiletý inteligentní docela přitažlivý chlap.

„Při prvním sexu jsem selhal.

Ona se se mnou pak rozešla, skončil jsem na psychiatrii,“ líčí začátek příběhu muž, který dosud se ženami, jichž měl asi dvacet, zažil jen dvakrát orgasmus. Rozhodl se tenkrát, že „sex pustí z hlavy“. Jezdil na kole, pracoval, pudy si zakázal.

Dostal místo ve středisku výchovné péče a hned vzápětí se pro svůj „přátelský přístup k dětem“ stal nejoblíbenějším vychovatelem. „S dětmi jsme si rozuměli, zvláště s

puberťáčkami, které mě provokovaly, předváděly se ve spodním prádle a tak.“

„A pročpak to ty puberťáčky dělají, kdo to ví?“ skáče mu do řeči primářka. „Experimentují přece! Chtějí vidět penis, ne?“ odpovídá si sama po krátké pauze.

„Jedna z dívek tam byla výjimečná,“ pokračuje pacient. „Půvabná, štíhlá, lesní víla. Mohl jsem jí pomáhat, chránit ji, chodit utěšovat před spaním. Jednou jsem ji našel spící, sklouzla jí peřina, nohy měla trochu roztažené ...,“ líčí muž to, co předcházelo „průseru“, jak to sám nazval.

Spící dívku osahával v rozkroku, vzrušilo ho to tak, že se sám sebe lekl a šel se udat. Dostal podmínku a nařízenou ochrannou léčbu.

„Je noc, pouliční osvětlení, měli jste pěkný večer. Na chodníku se objeví silueta ženy, ozývá se klapot podpatků – co vás napadne?“ ptá se pacientů primářka.

Dlouhán, jehož zaujaly malé holčičky natolik, že skončil ve vězení, odpovídá bez rozmýšlení: „Bál bych se ji oslovit.“

Luděk, jenž si odvěkl do křoví a zneužil dvanáctiletého kluka, poťouchle povídá: „Jó, kdyby to byl chlapeček ...“

„Normální sexualitu“ ve skupině reprezentuje toxikoman, který se na jiné oddělení než sem nevešel: „Byl bych na ni zvědavý, pokusil bych se ji oslovit, doprovodit ji do bezpečí.“

„Tak, a na těchto reakcích jasně vidíte, jak jsou jiní,“ obrací se ke mně primářka a končí terapii.

CO MYSLÍŠ, PÁJO?

Pozval mě k sobě do pokoje.

Ozbrojená blokem, tužkou a bílým pláštěm hledám fotografa. Nechce se mi dovnitř samotné. Martin brutálně napadl nejméně pět žen. Svlékal se před nimi, osahával je, snažil se natlačit je do kouta, znehybnit. Vcházím dovnitř a dívám se zblízka do tmavých zapadlých očí, jež se na mě soustředěně dívaly už ráno. On je prášky utlumený, já nesvá, když mi vypráví, jak mu to ve škole celkem šlo, ale už ve třinácti pobodal spolužáka. Pokoušel se vyučit, nakonec byl suma sumárum týden zedníkem, čtyři dny výrobcem autopotahů a šest hodin opravoval auta. Pak odešel z domova, bydlel u kamarádů a jednou potkal na dámských záchodech Pavlínu. „Víš, že vona se menuje jako ty? Tý sem na záchodech řek’, že se chci pobavit. Lekla se, zavřela se v kabině, ale já ji dostal ven, chytil a ona křičela. Dostal sem pokutu dva tisíce za přestupek.“ První kapitola Martinova sexuálního pádu. „Pak sem přepadnul další ženský sahal na prdel i mezi nohy, tý další jen na prsa a pak jsem ňákou přepad’ u nádraží,“ pokračuje ve výčtu svých nehod. „Ale se žádnou sem neměl sex,“ uzavírá s náznakem obhajoby. „A s kým jste měl sex?“ ptám se. „No ...,“ „Vy jste panic?“ „Co myslíš, Pájo?“ on na to.

ČOKOLÁDOVÉ DÍRKY

Třikrát denně se tu v lékárně vydávají léky – zpravidla tlumicí prostředky a vápník, jež sexuálně tišící léky z těla odčerpávají. Pacienti čekají ve frontě na chodbě, kde jakoby mimochodem

visí boxovací pytel, kdyby to na někoho přišlo, aby neprorazil pěstí dveře jako minule.

„Tak a budem stavět huhuláky,“ říká bodře jednomu z pacientů – Loutkoherci, který si oblíbil sex s třináctiletými chlapečky – ošetřovatel Kostka a ukazuje na okno, za nímž hrával pimprlové divadlo pro děti a byl masérem fotbalového oddílu mladších žáků. Dnes je tady. Venku má osmnáctiletého přítele – prý vážnou známost – a píše pornografické povídky o „čokoládových dírkách a krásných kluzkých údech“. Nedají se publikovat, ale mohu vás ujistit, že všechny skončí dobře: Radim a Mirek jsou spolu buď šťastní, anebo Radimova rodina dovolí, aby si Mirka vodil domů a tak podobně. Radimovi i Mirkovi je třináct, čtrnáct a myslí jenom na to.

„Vy ale přece nesmíte hrát to divadlo pro děti. Zlobíte se, když to říkám, protože tvrdíte, že je to záslužná činnost. Ale ono je to přece jinak, to dobře víte, tak se na mě už nezlobte,“ říká Loutkoherci kolem procházející primářka, zatímco on vypráví, jak sem přišel, a půjčuje mi „čokoládové příběhy“ na motivy Andersenových pohádek. „Dyť Andrzen byl taky homosexuál, to víte, ne?“ Podle dostupných zdrojů byl H. Ch. Andersen asexuál, který miloval ženy, ale není proč tím Loutkoherci kazit náladu, ne?

CUKÁNÍ V KALHOTÁCH

Pro holení se tu chodí do zamčené skříně třikrát denně. „Budeme vydávat holení mezi desátou a jedenáctou a kolem půl jedné a pak ještě odpoledne. Večer ne. Večer máte ty svoje

blbý myšlenky, rozlamujete dvojbřity a pak se nám tu fidláte,“ plánuje staniční sestra na komunitě.

Dlouhán sedící pod oknem se nudí, zaklání hlavu a fouká do záclony nad ním. A Luděk na mě dělá obličej. „Chtěl bych ti říct, co se mi stalo,“ začíná, jakmile se ostatní rozejdou. Jeho máma je pečovatelka v domově důchodců, nevlastní otec policajt. Vlastní sestra Nikola bude mámu a Nikolu. Vobě brečely, když sem jim řek’, že du na kastraci,“ povídá. Je mu šestadvacet a před pěti lety zneužil dvanáctiletého souseda mezi popelnicemi. A dodává, že taky svou jedenáctiletou nevlastní sestru. Osmý měsíc nemá varlata, a jak říká, lituje toho, co udělal, nikoli varlat. „Chodím s Ančou, je sadistka. Děláme to spolu. Po tý kastraci je to trochu jiný, nemám sperma, ale dobrý,“ líčí stav věcí. „Když sem byl před kastrací u soudu, tak sem tam zahlíd’ toho kluka, co sem mu to udělal, Vaška, jak brečí, a hned jsem měl v kalhotách cukání, představy, co bych s nim dělal. Vašek má krásnou postavu, krásný vlasy, vobličej i pohlavní úd. Mám ho furt v hlavě. Když mám sex s Ančou, myslím pořád na Vaška, bohužel jo. Ale až se dostanu ven, budu se starat jen vo Anču a vo auto a to bude všechno.

Ale budu myslet na Vaška.“

COUNTRY S JANOU

„Zas šel cvičit v minisukni? Tak to už má průšvih,“ říká ráno staniční, když se obdivujeme outfitu pacienta, který si říká Jana. Plešatý, namalovaný muž s náušnicemi v červeném topu s

výstřihem, který střídá sukně a pečlivě si holí nohy i ruce, je tu jako jeden z mála dobrovolně. Cítí se skvěle v ženských šatech, ale má rád svůj penis, žije s přítelkyní a přitom se mu líbí čtyř až sedmileté holčičky. To mi říkal večer, když jsme vedle sebe seděli na country koncertě v kulturáku léčebny. Vzal si pro tu příležitost svoji nejlepší sukni, klobouček a kabelku. „Jsem Jarda, ale momentálně Jana,“ představil se mi, když pochopil, že nevím, jak ho oslovit. Za mnou seděl mladík, jenž přepadává ženy, přede mnou už zmiňovaný Loutkoherec milující chlapečky, který si namísto poslechu country soustředěně prohlížel našeho fotografa. Martin, s nímž jsem mluvila včera, zatím sedí na oddělení a píše mi dopis.

PŘÍBĚH OBŽIVLÉ MATRACE

Luděk si kouše nehty. Do krve.

„Hrozně to bolí,“ syká a mává rukou nahoru a dolů. „Fakt nemůžu nic dělat,“ říká sestře. Pečlivě převazovaná a ošetřovaná záděra na prsteníčku se hojí pomalu. Luděk je šéf hrabací party a právě podniká pokus, jak se z hrabání vyvléknout a vynechat pracovní terapii. „Je to zvláštní,“ povídá mi sestra, „jsou velcí bolestíni, tihle pánové. Omdlévají při injekcích nebo se bojí zubaře tak, že nám klidně utečou z ordinace.“ Jako na zavolanou, aby demonstroval řečené, vchází Milan s bolavým zubem a prosí o prášek „A dost už, půjdete k zubaři.“ „Tak jo,“ nerad souhlasí drobný mužík s prořídlymi vlasy, jenž pořádal sexuální konkursy na zpěvačky

do kapely s třináctiletými holčičkami. Dnes je depresivní, a navíc musí k zubaři.

„Někdy je mi jich líto, když vidím, jak moc by si přáli být normální,“ říká staniční, která je tu od počátku existence oddělení, slyšela snad všechno, a ač má dceru, bere věci s obdivuhodným nadhledem.

Primářka Herrová, jež je soudní znalkyní v oboru, se vrací od soudu a zve mě k sobě. Venku se stmívá a ona vypráví příběhy o deviantech, kteří se zoufale snažili nic neudělat, ale nakonec udělali hrozné věci. „Byl to kluk. Ukradl dívčí prádlo ze šňůry, navlékl ho na matraci, ve které už měl připravenou díru, a tak si podle jeho slov tu, matraci obživnul‘. Všichni, kdo o tom věděli, se mu smáli. Šel tedy, matraci vyhodil a pořídil si figurínu. Nikomu neubližoval. Zase se smáli a ponižovali ho. Tak i figurínu zahodil a šel do seznamky s tím, že bude žít normálně. Šlo to ztuha, ale našel dívku, oženil se, měl děti a svoji úchytku řešil tím, že hledal na Internetu fotografie žen. Manželka na to přišla, udělala scénu a zakázala mu to. A tak jednou zastavil stopařce. ‚Drž hubu,‘ řekl jí, když se mu bránila. ‚Já tě jenom osahám, nehýbej se.‘ Stopařka se rozhodla jednat a sáhla mu na penis. ‚To nedělej, jinak tě zabiju,‘ řekl. Ona se lekla, začala se bránit, a tak ji téměř uškrtil.“ To je konec příběhu původně neškodného devianta, který se pokoušel napravit.

VARLATA A CHLEBÍČKY

Jsou tři hodiny odpoledne, čekám, až začne kastrační komise.

Mám na klíně dopis od Martina.

„Milá Pavlínko, nevím jak začít tak ti nejdřív posílám pusinky na tvoji krásnou tvářičku,“ píše mi sexuální agresor. „Moc bych si přál, abys byla moje máma ale taky aby mezi námi bylo i něco víc. Asi si vdaná, tak to asi nepude. Co si o tom myslíš? Čekám. Martin“ Dočítám dopis, zatímco do pracovny primářky vcházejí lékaři – psychiatr Miloslav Kašpar, urolog Jindřich Bárta, endokrinolog František Štěrbák a primářka. Účastním se, snad jako první novinář vůbec, kastrací komise a ta právě začíná.

„Máme tu k projednání dva případy – sexuální patologická agresivita.

První muž je dvacet šest let starý, před deseti lety zneužil a ostříhal sedmiletou dívku. Má sny, v nichž uchvacuje a zohavuje holčičky. Nemůže se jich zbavit ani po silném tlumení léky, hladina testosteronu na léčbu nereaguje a pacient písemně žádá o kastraci,“ představuje prvního dnešního žadatele o zákrok primářka Herrová. „Zavoláme ho?“

Před komisi usedá Kadeřník.

Vzděláním zahradník. Je věcný, klidný, jeho profil uvádí mentální retardaci na úrovni debility. „Proč jste se rozhodl pro kastraci?“ ptá se psychiatr. „Zdá se mi pořád o těch malejch holkách, chci jim vrazit penis do vagíny a vostříhat jim vlasy. Byl sem na jediný propustce za rodiči a i tam sem vosahával holky a chtěl onanovat, než mě přistihli a zahrnali,“ povídá Kadeřník.

„Nebudete mít děti, možná už vám nepůjde ani souložit. Pravda je ale, že ten zákrok omezí vaši agresivitu,“ pokračuje psychiatr.

„... ztratíte testosteron, který dělá muže mužnými. Vaše vlasy mohou zeslábnout, možná vypadat, přijdete o ochlupení, svaly,“ přidává se endokrinolog. Pacient to chce. Zajímá ho jen, jak „to“ probíhá.

„Samozřejmě vás uspíme. Povedeme dva řezy v oblasti třísel a vyjmeme varlata. Můžete si potom pořídit implantáty, jeden stojí pět tisíc korun,“ líčí zákrok urolog-operatér.

„Tak jo,“ na to Kadeřník a zakousne se do chlebičku.

„Jsme schopni to udělat za týden, ve středu ráno. Podívejte, víc životů k dispozici nedostanete. Podle mě jste se rozhodl správně,“ uzavírá slyšení před komisí urolog, jenž možná sdílí můj pocit, že takhle s tím chlebičkem by to skončit nemělo.

UDĚLEJTE TO

A další žadatel o operaci je Martin. Pisatel dopisu pro mě.

„Už nám dvakrát utekl, nespolupracuje, nechce se léčit ani podrobit režimu. Buď je silně medikován, anebo agresivní, nic mezi tím,“ představuje ho primářka svým kolegům. „Nemá sociální mechanismus chování, neumím si představit, že by žil ve funkčním vztahu, hospodařil s penězi, vedl domácnost,“ doplňuje lékařům informace, které už mají, primářka. Ted' vchází, usedá, usmívá se, mrká na mě.

„Je vám jedenadvacet a nikdy jste neměl pohlavní styk se ženou. Proč?“ ptá se psychiatr. „Nechtěl sem to uspěchat a pak

jsem se na to vybodnul,“ na to Martin. „Chci vysátí, jako to má Kadeřábek,“ dodává ke své žádosti o kastraci. Myslí tím odstranění funkční části varlat při kosmetickém zachování varlat samotných. „Já bych vám doporučoval úplné odstranění. To, co navrhujete, není řešení, varlata stejně časem vymizí, dělají se tam jizvy, špatně se to hojí, operace se často musejí i opakovat,“ varuje urolog.

Martin si bere chlebiček, dívá se na mě, usmívá se, jako by nebyla řeč o jeho varlatech. „Tak jo, udělejte mi to, jak říkáte,“ říká jakoby mimochodem a pokouší se pochytat kousky padajícího bramborového salátu z chlebičku. „Ztratíte ochlupení, zřejmě vám prořídnu vlasy,“ upozorňuje endokrinolog pacienta.

„Ztloustnu?“ „To se může stát.“ „A budu nervní?“ „Naopak. Vaše povaha se zklidní.“ Konec. Martin se usměje.

Na havlíčkobrodské urologii tak následující středu vyndali z pytlíků čtyři varlata dvou zdejších deviantů. Předcházela tomu písemná žádost pacientů a dlouhé měsíce jejich zkoumání. Nicméně verdikt nakonec zabral hodinu a půl. „Kdysi si pacient, jeden z leteckých konstruktérů L-29 Delfín, přinesl podrobný výkres, co bychom měli s jeho genitálem po kastraci udělat. Vyhovět jsme mu tenkrát z medicínských důvodů bohužel nemohli. Ale dodnes píše, děkuje a daří se mu prý dobře,“ vypráví mi urolog Jindřich Bárta, když vidí, že nevím, jak se se situací popasovat. „Všichni moji kastrovaní pacienti jsou bez

recidivy, každý z nich má partnerku nebo partnera a stará se o rodinu,“ dodává doktorka Herrová.

Není to tak dávno, co metodu kastrace, již provádíme v Česku jako jediní v Evropě, označila Evropská unie za „středověkou torturu na nemocných“. Paradoxně v souvislosti s články ve světových novinách o „středověku v Česku“ se primářce Herrové přihlásili dva pedofilní devianti z Británie a žádají o provedení kastrace. Ani jeden zatím neudělal nic protizákonného, ale chtějí pomoci. To samozřejmě není za současného stavu právně možné.

Po kastrovní komisi jedeme domů. Po dlouhých chladných dnech mezi těmi, jež nikdo nemá rád, se s Tomášem shodujeme na staré pravdě, že člověk přivykne čemukoli. Do dnešního dne jsem ani jednou nenapsala slovo varlata. V této reportáži je uvedeno opakovaně. Přisahala bych taky, že nepodám s klidem ruku člověku, který znásilnil dítě. Na oddělení jsem ji podala nejméně pěti takovým a slušně se jim představila, jako i oni mně.

Žádného z těch mužů, se kterými jsem se tu seznámila, bych na ulici nechtěla potkat. Nikdy. Ale když mě pozvou, zase se za nimi vydám na návštěvu, abych si poslechla, co je nového v jejich světě pod bezpečným zámekem, jenž nás venku chrání. Abych přinesla zprávy od těch, které nemá nikdo rád.

Nejlepší komentář

Kategorie psané žurnalistiky

A large, bold, white number '3' is positioned on the left side of the page, set against a solid blue background. The number is stylized with rounded edges and a thick stroke.

Porota:

Pavína Kalousová, výkonná
ředitelka Fóra dárců

Tomáš Řehák, ředitel Městské
knihovny v Praze – MLP

Pavel Šaradín, docent Katedry
politologie a evropských studií FF
UP v Olomouci

Petr Bílek, profesor Ústavu
české literatury a literární vědy FF
UK v Praze

Série komentářů

Erik Tabery(Respekt)

www.respekt.cz

Vyjádření poroty:

Úvaha Zpátky do současnosti patří k tomu nejlepšímu, co v minulém roce vyšlo. text je postavený na hluboké znalosti a schopnosti nalézat neotřelé souvislosti a formulovat je srozumitelným jazykem.

Zpátky do současnosti

Politika je špinavá a obyčejný člověk s tím stejně nic nenadělá. Tenhle pocit se v českých dějinách vynořuje pravidelně. A dnes se mu obzvlášt' daří. Následující esej se pokouší ukázat, že apatie není v moderní historii ani tak důsledkem zkažené politiky – jako její příčinou. Rezignace a pasivita veřejnosti vždy stály v pozadí těch nejhlubších českých pádů.

Když se ocitneme ve svízelné situaci, hledáme pomoc u druhých. Nejčastěji u někoho zkušenějšího, staršího. Česká politika se podle mnohých dostala do krizové situace. Zdá se nám, že se nehýbeme z místa, možná že dokonce šlapeme vodu a jen tak tak držíme hlavu nad hladinou. Ke komu si zajít pro radu? V zemi, kde je demokracie pouhých dvacet let, takže rada starších svým způsobem neexistuje?

Hledá se těžko. Pakliže nemůžeme za živými, můžeme zkusit mrtvé. Není řeč o vyvolávání duchů. Britský historik a publicista Niall Ferguson v knize Civilization hledá důvody, proč západní civilizace získala takový náskok před zbytkem světa, a hned v úvodu knihy vysvětluje, že ohlížení se do minulosti je velmi

důležité pro současnost. Budoucnost skýtá mnoho možností, minulost už je ale daná. Proto je dobré, dokonce nutné cestovat časem a hledat v ní paralely, inspiraci a varování pro současnost. Tento postup se vyplácí i v českém kontextu. Tím spíše, když krizi politiky a důvěry v ní řešili už naši předkové v první polovině 20. století.

Jaké to podráždění nervů

Ferdinand Peroutka v padesátých letech prohlásil, že kdyby měl napsat o Československu knihu, jmenovala by se Věčný začátek. Kdykoli totiž Češi nastoupili cestu demokracie, okamžitě ji přerušil nějaký zásadní zvrát (poprvé válka a podruhé komunistický puč). Peroutka, v té době už žijící v exilu, kam utekl před komunisty, také dodal, že Češi příliš brzy uvěřili tomu, že je cesta za demokracií dokončena, a uklidnili se. Následoval ale zvrát, kterým se narušila jakákoli kontinuita. Vytratila se zkušenost, kterou společnost nabyla, a bylo nutné vše budovat od základů.

Pokud se oprostíme od romantických klišé, jaké to bylo kdysi s tou politikou báječné, zjistíme, že chyby se nám opakují. Zprávy dobového tisku jsou téměř k nerozeznání od dnešních. Peroutka například o stranách ve dvacátých letech napsal, že „nehodlají dovolit, aby člověk jedl, co ony ještě neměly v ústech“. Poslanec Hugo Bergmann ve třicátých prohlásil: „Vykonavatel poslaneckého a senátorského mandátu v Republice československé patří k nejnenáviděnějším občanům tohoto státu.“ Václav Černý popsal prvorepublikového politika

jako člověka, který „nevynikal rozhledem ani vzděláním, ani společenskou formou, ani výší cílů, byl to typický ‚malý český člověk‘, kariérista většího nebo menšího rozměru“.

Když se vydáme v čase ještě dále, komentáře zůstanou stále stejné. Už v roce 1910 vyšlo v listu Karla Horkého Stopa: „Téměř každá politická strana v Čechách trpí nějakou nemocí, a někteří poslanci na sněmech znají a reprezentují nemoc strany lépe než její program.“ Politická kultura byla evidentně i v parlamentu podobná té dnešní. Horký přinesl reportáž z parlamentu, v níž píše: „Jaká to znamenitá obměna slyšet výkřiky, za něž by se styděl třeba vesnický čeledín – a nemusit se červenat! Jaké to podráždění nervů viděti, jak se utvoří husté klubko z pánů zákonodárců, jak se kmitají pěsti nad hlavami.“

Na úvod tudíž jedno zjištění – dnešní politická kultura není o mnoho horší než za našich předků. To je dobrá i špatná zpráva zároveň. Buď nás uklidní poznání, že nejsme horší, anebo rozteskní fakt, že jsme zřejmě odsouzeni k neschopnosti si vládnout.

Formalistní demokracie

Výše uvedené citáty naznačují ještě jednu věc – v Čechách, Československu a nyní v Česku se často dařilo a daří formalistní demokracii. To znamená, že sice existují základní atributy demokratického státu -strany, parlament, vláda, prezident, soudy atd. -, ale společnost stále nemá moc vyvinuté demokratické instinkty. Dnes sice máme dělbu moci mezi moc

zákonodárnou, soudní a výkonnou, ale stále chybí ta nejdůležitější dělba – a to s mocí občanskou. S tím se dá vystačit, pokud země zažívá klidné období. Ve chvíli, kdy se ale přiblíží nějaký vážný problém, hraje se o přežití demokratického systému. Za Rakouska-Uherska či za první republiky byla situace mnohem dramatičtější než dnes. Lidé téměř neměli informace o tom, co jejich volení zástupci dělají. Vycházel takřka výhradně stranický tisk, který referoval pouze o úspěších své partaje a druhé karikoval. Propast mezi veřejností a politiky se velmi rychle prohlubovala, protože jeden nevěděl o druhém nic.

A do toho v Německu vítězí Hitler, v Československu sílí komunisté a fašisté, rostou chutě Slováků na samostatnost, radikalizují se Němci. Politické strany sice mají statisíce členů, ale na schůzích se spíše řeší, komu protekcí zařídí práci, byt či místo pro děti v partajním spolku. Veřejnost chodí k volbám, tím to však pro ni více méně končí. Zkrátka věří, že ti nahoře vědí, co činí.

My volíme, oni rozhodují

Z tohoto pohledu je i pro dnešek klíčovým momentem 22. září 1938. Celé Československo je na nohou a nervózně čeká, co se bude dít. Přijdeme o Sudety? Dáme je pod tlakem zahraničí Hitlerovi? Právě ten den Edvard Beneš v rozhlase pronáší projev, v němž zazní slova uklidnění a příslib: „Mám plán.“

Nastává jisté zklidnění a euforie. Prezident přece ví, co dělat. Jenže už za pár dní se ukazuje, že neví. Žádný plán neexistuje.

Tady se vyjevují následky formalistní demokracie. Končí iluze o tom, že zahraniční závazky jsou silné, parlament odhodlaný a vláda vědoucí. Že „jim“ přísluší rozhodovat a „nám“ volit. Tady je počátek české fatální nedůvěry v politiky, která trvá dodnes.

Absence Benešova plánu vedla k tomu, že se nemalá část společnosti rozlítla a demokracii odmítla. Co to je za systém, ve kterém může prezident klamat a později i porušit ústavu, když přijme mnichovskou dohodu bez konzultace s vládou či parlamentem? Chyba Beneše? Bezpochyby. Přímou odpovědnost ale nesla kromě politiků i veřejnost. Veřejnost, která dovolila, aby Ústavní soud byl nevýznamnou institucí, aby horní komora parlamentu fungovala coby odkladiště nepotřebných politiků, rozpouštěné podle potřeby. Aby lidé četli jen stranický tisk, kde se nedozvídali žádné kritické informace. Aby se o zahraniční politice téměř nevedla veřejná debata. Kdyby se vedla, nemohli by být Češi tak překvapení postojem Velké Británie, která svoji odtažitost deklarovala už léta.

Češi měli spoustu libozvučných výmluv, proč skončila první republika a přišel Mnichov. Slova se množila a vytvořila obranný val, který měl zakrýt pravdu. Spíralo se stranám, politikům a západním mocnostem, které nás v tom nechaly. Kouzlo množného tvaru – strany, politici a mocnosti – umožnilo vytvořit množnou, tudíž neexistující odpovědnost. Jako kdyby strany neměly straníky, politici byli bez voličů a mocnosti bez obyvatel.

Hned první rok po druhé světové válce platíme daň za špatnou interpretaci zhroucení demokracie v roce 1938. Člověk znalý své chyby se umí poučit, jestliže ale vadu vidí u druhých, čeká, že se poučí oni. Jenže „oni“ neexistují. Proto se opakují předválečné prohřešky – nedostatečný zájem, slabé kritické myšlení, chatrná kontrola politiků. Co hůř, demokracie ještě více oslabuje.

„Politických stran ale nesmí být příliš mnoho, protože dochází ke komplikovanějším stranickým poměrům, míra sporů a počet konfliktů je mnohem větší, národní a státní život rozdrobenější a stát oslabenější,“ napsal po válce Beneš. Omezil se tak počet stran, které směly kandidovat ve volbách. Našel se údajný viník, společnost však ve skutečnosti potrestala sama sebe. I díky tomuto kroku v roce 1946 vyhrávají komunisté volby.

Dnes se poměrně často traduje, že tehdejší společnost netušila, že komunisté jsou hrozbou. Opět jen výmluva. Kdo stál o informace, měl je. Ať už z deníku Svobodné noviny či týdeníků Dnešek nebo Obzory. V posledně jmenovaném před volbami 1946 vizionářsky Pavel Tigrid a Ivo Ducháček psali: „My však říkáme jasně a otevřeně, že republika Masarykova a Benešova nebude se brzo smět hlásit k těmto jménům, dovolili, aby se gestapismus šířil v zemi dokonce z moci úřední! Máme u nás politickou stranu, Komunistickou stranu Československa, která používá bezohledně každého prostředku, aby dosáhla svého cíle. Dejme tedy těmto lidem moc ve státě a octneme se v mžiku v přímém rozporu s naší tradicí etickou, politickou i

kulturní. Dějiny posoudí význam takového kroku... Jde o to, zda opustíme vskutku velké ideály za hesla a doktríny prchavého dneška.“

Veřejnost si vybrala, a to doslova, prchavá hesla. Dnes říkáme, že se nelze divit, protože lidé byli zmatení po konci války a okouzlení záchranou sovětskými vojáky. To je ale vysvětlení, nikoli omluva. Bohužel historie nedává možnost reparátu po předložení omluvenky, že jsme nedávali pozor.

Cenná zkušenost

V roce 1989 jsme poznali další nový začátek, který přišel po devastující čtyřicetileté totalitě. Lidé, kteří někdy zažili demokracii ve zralém věku, byli v době revoluce už v důchodu. Začali jsme tedy sbírat zkušenosti vlastní a mnohdy dosti bolestivé. Přesto se zdá, že mají krátkou trvanlivost. Jinými slovy, že nedokážeme udržet v mysli ani to poznání, kterého jsme byli osobně svědky.

V porevoluční éře lze najít čtyři významné milníky, které určovaly vztah veřejnosti k politice, jde o léta 1997, 1999, 2010 a 2011. Do roku 1997 většina obyvatel věřila, že politici se nedopouští větších chyb, což se ukázalo jako naivní představa ve chvíli, kdy se provalilo, že ODS brala úplatky. Rozpadl se kabinet, který disponoval až 60procentní podporou, takovou už nikdo později nezíská. To byl konec idealistické představy, že politikům lze bezmezně důvěřovat.

Druhým významným momentem byl rok 1999, kdy vznikla výzva Děkujeme, odejděte jako reakce na bezprecedentní

rozdělení moci v zemi mezi ODS a ČSSD. Tím se zhroutila bezmezná víra, že účelové rozdělení moci, narušující základní principy otevřené společnosti, v demokratické zemi nemůže nastat.

V roce 2010 přichází nadějný obrat. Voliči zjistili, že mají sílu změnit koloběh věcí, které se zdály neměnné. Ve sněmovních volbách propadly zdiskreditované velké strany a díky kroužkování vypadli nepopulární politici. V komunálních volbách téhož roku v mnoha městech lidé smetli z radnic zkorumpované komunální politiky. To je začátek poznání vlastní síly a také důvěry v to, že účast na politickém životě má smysl.

V rychlém sledu však přichází rok 2011, kdy se vyjevilo, že nová politická síla Věci veřejné, od níž si mnozí slibovali očistu politiky, přinesla pravý opak. Ještě více skandálů, a navíc podezření, že VV vznikly jen jako podnikatelský záměr jejich zakladatele Víta Bárty. To je začátek dojmu mnohých, že předchozí víra byla omyl a nic nemá smysl, protože se nikomu nedá věřit.

Kde brát elitu

Až na bod tři jde o nepříjemné zážitky, ale všechny přinášejí důležité poznání. Když odstraníme negativní slova jako „konec idealismu“ či „zhroucená víra“, zůstane následující poučení: Je nutné mít základní představu o tom, jak funguje politika, abychom ji mohli kontrolovat. Pokud se tak nečiní, politici začínají více sledovat vlastní než veřejný zájem. Je nutné počítat i se špatnou volbou, kterou ale máme možnost opravit.

Především je však nutné projevovat permanentní zájem o dění kolem sebe, protože politika nás bude ovlivňovat tak jako tak.

Místo osvojení této jednoduché rovnice se však znovu dopouštíme chyby našich nepoučitelných předků. Vycházíme z teze, že nejlepším protestem je nezájem. V řadě internetových diskusí se dokonce objevuje názor lidí, kteří nešli volit, obviňující ty hlasující, že to oni nesou odpovědnost za stav společnosti. To je zcela absurdní výmluva.

Ještě nikdy nebylo také možné tak často číst názory, že je třeba změnit systém. Někteří volají po revoluci, jiní po zásadní proměně. Oprašuje se Benešova nevraživost ke stranám a úvahy o jejich omezení. Podle výzkumu společnosti STEM bylo v květnu 2011 přesvědčeno na 69 % Čechů, že současné politické strany nezaručují demokratickou politiku. Je to nejvyšší číslo od roku 1992. Ekonom Milan Zelený jde na svém blogu ještě dál: „Stranická demokracie se přežívá. Politické strany ztrácejí své opodstatnění v době všeobecné informovanosti, internetu a globálních komunikací. Strany samy dnes a denně dokazují svoji neschopnost, zastaralost a nevhodnost.“ Podle něj nastal čas volit jednotlivce.

S Milanem Zeleným lze souhlasit v tom, že velká část českých problémů je zakopaná ve fungování stran. Opakujeme chyby, které se dělaly za první republiky. Je evidentní, že si stále nevíme rady, jak zabránit tomu, aby se z partají nestaly jen nádoby na sběr peněz a výtahy k lukrativním pozicím.

Byť to bude trvat déle, je lepší jít cestou postupné nápravy než nějaké revoluce. Volby v roce 2010 dokázaly, že to jde. Že zkompromitování politici (třeba Ivan Langer) musí skončit. Že šéfům stran vše neprojde (viz odchody Paroubka a Topolánka) a velké strany nemusí být vždy velké. Zároveň však také ukázaly, že i nad alternativou se musí velmi důkladně přemýšlet.

Mnozí dnes touží po nějaké speciální cestě, která ale není nikde na světě vyzkoušená, a kromě víry nemáme jediný důvod k nadějším, že se něco takového povede. Jakýkoli jiný systém bude řešit stejný problém: Kde brát elitu? Jestli ji nedokážeme dobře vybrat nyní, proč bychom toho měli být schopni v jiném systému? Co přinese jiného než chaos, který nám navíc znovu přeruší kontinuitu nastřádaných zkušeností? Lepší je soustavný tlak, hledání lidí s podobným názorem a vymyšlení, jak dát politikům najevo své požadavky. A to nejen ve chvíli, kdy se něco zdraží nebo škrtá. Je nutné se projevit i v době, kdy občané nejsou proti něčemu, ale jsou také pro něco. Vidíme první vlaštovky, jako je iniciativa KohoVolit.eu či Nadační fond proti korupci, které přicházejí s konkrétními nápady. Ať už se bude dělat cokoli, klíč lze nalézt v jediném slově. Bez něj není šance na úspěch žádné demokratické cesty a tím slovem je – trpělivost.

Slábnoucí evropské pouto

Tu zřejmě ztrácíme i v dalším klíčovém tématu – ve vztahu k Evropské unii. V době, kdy vrcholí kritický postoj k domácí

politice, klesá podle výzkumů veřejného mínění i kladný vztah k Unii. Z výzkumu agentury STEM vychází, že až 50 % Čechů je nespokojeno s „naším členstvím v EU“. V analýze STEM se také konstatuje: „Pro vstup bylo v letech 2004-2010 stabilně kolem 60 % našich občanů. Nyní poprvé data ukazují, že výsledek referenda by byl nejistý – hlasy schvalující naše přistoupení a hlasy opačné jsou vyrovnány.“

Co stojí za touto zásadní proměnou? Čím to je, že se relativizuje jeden z nejsilnějších cílů porevoluční společnosti – návrat do Evropy? Důvodů bude jistě mnoho. Boj s Uníí si za jeden ze svých hlavních cílů vytkl prezident Klaus. Velmi podobný názor zastává i premiér Nečas a většina zdejších médií.

Nic proti kritice Bruselu. Každá instituce má své chyby a je nutné ji hlídat, tím spíše, když zastupuje půl miliardy lidí. Jde ale o to přikládat věcem odpovídající význam. Velmi dobře to ilustroval rozhovor s bývalým německým kancléřem a jednou z nejvýznamnějších osobností současné Evropy Helmutem Schmidtem v Lidových novinách. Redaktor po chvíli vyrukoval s v Česku velmi populárním protievropským argumentem: zrušením klasických žárovek, které nařídil Brusel. Bývalý kancléř Schmidt reagoval příznačně: „Mně je to buřt.“

Nejde o to, že by ho takové věci nezajímaly. Ostatně sám proti byrokratickým nařízením často vystupoval. Jen je schopen dobře rozlišit, co je důležité a co ne. Možná je v tom zkušenost jeho devadesáti let, kdy byl svědkem proměny starého

kontinentu z neustálých konfliktů k tvůrčí síle. Řešit ve chvíli, kdy se mluví o přežití Unie, žárovky působí opravdu banálně. Právě proto je Schmidt také zastáncem eura a pomoci krachujícím zemím a to s tím nejprostším, ale také nejpersvědčivějším argumentem: „Když se můj soused ocitne v nebezpečí, musím se pokusit mu pomoci.“

Český přístup k Unii je zcela opačný. Téměř se zdá, že jsme hlavní premianti, kteří mohou druhé školit. A také fetišističtí sběratelé neúspěchů a chyb Unie. Jakmile Brusel šlápne vedle, hned se o tom píše a ještě se škodolibou radostí. Což je pozoruhodné vzhledem k tomu, že jednou můžeme podobnou pomoc potřebovat i my.

Paměť se zřejmě vytrácí, ještě včera jsme byli východ Evropy, dnes se cítíme jako její západ. Hrozby už neexistují, jen výhody, tak proč se trápit. Bereme jako samozřejmost, že díky Unii máme otevřené hranice, fungující ekonomiku, dotace, podporu vědy a vzdělávání. Ale i kvalitnější právo, větší ochranu slabších, garanci nezávislosti médií a justice. Dnes už se zapomíná, jak se těmto věcem čeští politici často bránili. V neposlední řadě je pak třeba zmínit, že Unie funguje jako jakási obrana „proti opakování historie“, tedy že se staneme figurkou na šachovnici zájmů velkých zemí kolem nás.

Jestli se někde projevuje dopad absence kontinuity, je to právě ve vztahu k Evropě. Už 26. 10. 1918 stojí T. G. Masaryk u vzniku Demokratické unie střední Evropy, která podle něj měla pomoci „vzdorovat německému hospodářskému nátlaku“.

Bohužel se tehdy rozhádala Ukrajina s Polskem a z unie sešlo. To nic nemění na faktu, že si Masaryk velmi dobře uvědomoval, jak může propojování Evropy pomoci.

Rudolf Hotowetz, ministr zahraničního obchodu v letech 1920 až 1921, chtěl střední Evropu zbavit obchodních bariér, a proto navrhoval liberální reformu celního systému. To ale mnohým přišlo jako nebezpečná revoluce, a tak neuspěl. V roce 1930 přednesl projev, v němž popsal kritická místa státních ekonomik, které se podle něj nevzpamatují bez vzniku Spojených států evropských. „Není žádné pochybnosti o tom, že setrvání dnešního stavu by mělo vzápětí zapříčinit znenáhlé zmírání evropského hospodářství, až by muselo být znovuzrozeno v hrozném ohni nové války, anebo až by Evropa klesla v hospodářskou poušť. Přepjaté hospodářské sobectví, latentní nepřátelství mezi národy živené vypjatým nacionalismem, sociální neklid způsobený velikou nezaměstnaností – to vše je velmi špatným znamením pro budoucnost Evropy.“

Ministr Hotowetz měl pravdu a můžeme jen litovat, že mu nikdo nenaslouchal. V první polovině dvacátého století se propojování přes hranice považovalo téměř za zradu. Až zkušenost s válkou pomohla mnohým otevřít oči.

V Československu to vedlo k úzké vazbě na Sovětský svaz. V západní Evropě k propojení, ze kterého později vzešla Evropská unie. Druhou cestou by se tehdy ráda vydala i řada Čechů, ale bylo pozdě. Ferdinand Peroutka přesně před

šedesáti lety v exilu napsal: „Nikdo, zejména ne malý národ, si nesmí dovolit nevidět fakta. A fakta jsou taková, že naše svoboda za pouhých 30 let dvakrát dospěla k největším národním katastrofám, že to byla svoboda přerušovaná periodami docela barbarské nesvobody... Jestliže pravidelným výsledkem naší svobody vždy po nějakém čase bývá nesvoboda a jestliže ve skutečnosti jsme žili v rychlém střídání volnosti a úplného otroctví, pak, není pochyby, byla nějaká chyba v systému. Je i naší povinností i naším sobeckým zájmem, abychom znovu uvážili svou situaci. Nechceme-li být žebráky, kteří každých pět nebo deset let se rozprchnou do světa prosit a žadonit o navrácení svobody, pak musíme nalézt nějakou svou vlastní sílu. A ta může být jen ve spojení menších celků ve větší.“ Tato slova je potřeba připomínat: Ti, kdo dnes volají po větší suverenitě, či dokonce po vystoupení z Unie, ve skutečnosti volají po menší nezávislosti a svobodě pro Česko a Čechy.

Funkční evropské partnerství je v bytostném zájmu zejména těch států, které do Unie vstoupily jako poslední. Podařilo se naplnit sen, o kterém mluvil Peroutka. Máme svou nezávislost, svobodu a suverenitu, jen ji sdílíme s druhými. Dnes přihlížíme tomu, že sen našich předků může skončit. Nejde o přehánění. Představitelé Unie se shodují na tom, že ještě nikdy nebyl projekt spojené Evropy v takové krizi jako dnes. Rostou ekonomické problémy, které mohou vyústit v bankrot některých států. Sílí také nacionalistické strany, které staví kampaň na

odporu k Unii. Stále hůře se hledá shoda na tom, kudy by se měla ubírat.

A jaká je česká pozice v tuto zásadní chvíli? Velmi dobře ji ilustruje vyjádření premiéra Nečase v momentě, kdy se řešil Pakt pro euro: „Bude dobré počkat, jak bude pakt fungovat.“ Znovu se tedy chováme alibisticky a čekáme, jestli se to podaří, nebo ne. Dobrovolně jsme se vydali na lavičku, abychom sledovali, jak za nás hrají jiní.

Jaký je to rozdíl oproti Polsku, které se přihlásilo k účasti na záchraně eura (ačkoli ho dosud nemá). Ministr zahraničí Radosław Sikorski to vysvětlil takto: „Poprvé jsme reagovali na něco, co se děje v Evropě, nikoli jako středoevropská či východoevropská země, ale jako severoevropská země. Polsko je nyní součástí řešení finanční krize.“ Tak se mění historie a obraz země ve světě.

Je to na nás

Polský novinář a spisovatel Mariusz Szczygień ve svých knihách dobře popisuje, že silou české společnosti je, že se umí na věci dívat s nadhledem a nepodléhá dogmatičnosti. Díky tomu se v Česku žije příjemně. Tato „lehkost“ se ale mění v „těžkost“ ve chvíli, kdy nám brání si s plnou vážností říct, co jsou základní pilíře společnosti.

Co nám radí naši předci? Již zmiňovaný Karel Horký už v roce 1910 píše: „České krajiny poslaly už do parlamentu za sebe zástupce, kteří by v kterékoli obci volebního okresu nebyli zvoleni ani za náhradníky do obecního zastupitelstva, a když

jsou politické výsledky podle toho, když $0 \times 0 = 0$, je vším neštěstím vinen vídeňský parlament.“ Za špatnou volbou Horký vidí neznalost fungování sněmu a také nezájem o politiku.

O třiadvacet let později novinář a levicový politik Josef Macek píše brilantní analýzu krize demokracie, která je dnes bohužel zapomenuta. Přitom předběhl svět o několik desítek let. V roce Hitlerova nástupu k moci totiž napsal, že se mýlí populární teze o tom, že Němci jsou ze své povahy nedemokratický národ. Nástup totality se může odehrát v každé společnosti, kde lidé nechápou, jak funguje jejich parlament. Kde se lidé na politiku dívají jako na něco odtažitého, co se jich až tak moc netýká: „Kdekoli byla demokracie zdiskreditována, stalo se to tím, že lid si nedovedl zvolit rozumově a mravně kvalifikované zástupce. S činnostmi špatně vybraných zástupců byl pak přirozeně nespokojen, ale místo aby si demokracii spravil, pojal k ní nedůvěru a strpěl, aby o ni přišel. Demokracie vydrží zkoušku dějin jen tehdy, když občan bude považovat volbu poslance za rozhodnutí neméně důležité nežli výběr lékaře, a pak ovšem když zvolený poslanec bude cítit stejnou odpovědnost jako chirurg, když operuje na živém těle.“

Shrneme-li si to, tak rada zní: Čím více toho o fungování politiky víme, tím lépe se dokážeme rozhodovat. A čím lépe se rozhodujeme, tím lépe potom funguje politika. Stejně zadání, ale z opačné strany platí pro zákonodárce. Měli by dobře znát českou historii, aby si dali do kontextu své kroky a chování. Co se dnes zdá jako samozřejmost, zítra být nemusí.

Už dlouho žijeme v klidném a bezpečném prostředí, společnost prosperuje. Prosperita ale není propachtovaná navždy. A pokud si někdo myslí, že naše účast na evropském projektu není tak podstatná – byli jsme před Unií, budeme i po ní -, měl by si vzpomenout na slova historika Josefa Pekaře z třicátých let: „Výsledkem mého výkladu dějin je sice poznání, že osudem daný řád věcí má větší slovo v chodu našich dějin než vlastní rozhodnutí naše. Ale z něho plyne také poučení, že tam, kde zápal patriotické lásky vyšel vstříc a pojil se s osvětnými a mravními pokroky Evropy, jsme rostli k velikosti, kde ochaboval nebo mizel, hynuli jsme. A lze vskutku říci, že ochaboval a mizel, kdykoli se nám politicky a národně vedlo dobře, že rostl, když zkáza byla na postupu nebo nastala doba útisku.“

Odkaz Václava Havla

Až odezní smutek, přijde čas hledat inspiraci

Svým odchodem na věčnost se Václav Havel mění z aktéra v objekt pozorování. Bude vykládán, odmítán a přisvojován, aniž by se k tomu mohl vyjádřit a případně ohradit. Jelikož jsme byli v nedávné minulosti svědky pokusů udělat například z Beneše a Masaryka odpůrce evropské integrace (i když opak je pravdou), bude nepochybně zajímavé sledovat, kde všude se Václav Havel ocitne.

Smutná událost je ale i příležitostí k hlubším pohledům, které dovoluje jedině skutečnost, že něco definitivně skončilo a něco jiného začíná. Ačkoli ten příměr není zcela přesný, je to podobné, jako když zemřou rodiče plnoletým lidem: i když už předtím byli nezávislí, až nyní si naplno uvědomí, že už je to jen na nich.

Pieta je proto na místě, ale truchlivé komentáře, že odešel garant demokracie, a tudíž jsme v ohrožení, nikoli. První, kdo by se proti takovým nářkům ohradil, by byl zřejmě Václav Havel. Reakce veřejnosti a zejména mladých lidí dokazují, že podstatné myšlenky bývalého prezidenta se uchytily a přetrvávají v dalších generacích.

Spojovatel

Světové dějiny jsou plné politiků, ale je jen málo státníků. Co odlišuje jedny od druhých? Schopnost správně pojmenovat

události kolem nás, odvaha, odhodlanost a především nadání udělat pozitivní rozhodnutí, jež je přežije. Nepochybně stojí za zmínku, že mezi státníky se vždy řadí lidé, kteří bojovali proti zlu či za něčí práva. Lidé, kteří dokázali společnost spojovat, a nikoli ji rozdělovat.

Václav Havel byl tohoto schopen. Dokázal v sobě kombinovat velmi kritického pozorovatele a sjednotitele zároveň. Tuto klíčovou roli sehrál zejména v době disentu a Charty 77, kde vedle sebe stáli liberálové, katolíci i bývalí komunisté. Jeho kompromis však šel jen tak daleko, aby si lidé dokázali naslouchat a spolupracovat na cestě za svobodou. Neslevoval kvůli tomu ze svých kritických východisek, která aplikoval na celou československou společnost.

Velmi dobře to bylo vidět už během jeho slavné polemiky s Milanem Kunderou na konci šedesátých let, kdy svému slavnějšímu kolegovi vyčítal, že pražské jaro příliš idealizuje, a zejména že nebezpečně vykresluje Čechy jako hrdinné průkopníky, kteří se kvůli své snaze zlepšit svět stali bezmocnou obětí. „Je to postoj velice atraktivní – apeluje na všechno české v nás a naše oči (nemáme-li ovšem srdce z kamene) nemůže zanechat suché –, je to však zároveň postoj velice nebezpečný: jednostranným a vnějším akcentem na lepší minulost odvádí nenápadně pozornost od horší přítomnosti a pasivním vlastenectvím uzavřené vzpomínky nenápadně nahrazuje méně pohodlné, ale aktivní vlastenectví původního, a tudíž otevřeného činu, riskantně zasahujícího do

napjatých otázek dne,“ napsal v reakci na Kunderovu stat’ Český úděl.

Ve své odpovědi Havel také definoval celou svou „politickou“ filozofii: je zbytečné malovat minulost v lepších barvách, aby se zahнала pachů z malosti a nesvobody přítomných časů; to, o co jde, je snaha malovat ty lepší barvy nyní. „Neskoná-li [česká společnost], pak jedině proto, že tisíce jejích příslušníků budou boj za určité docela konkrétní hodnoty chápat – bez dlouhých řečí – jako svůj každodenní, aktuální a riskantní úkol, úkol nikoli národní, ale prostě lidský.“

Plachý hrdina

Tak jak napsal, tak i jednal a nebylo podstatné, jestli toho času v pozici zaměstnance pivovaru či hlavy státu. Je svým způsobem pozoruhodné, že veškerá jeho síla vycházela z občanství, a nikoli z nějakých vladařských předpokladů, s nimiž se narodil či jimž se vyučil. Na jeho místě mohl stát kdokoli jiný, sám byl přece plachý a svým způsobem i bojácný člověk, který řešil řadu pochybností. Z toho také možná vyvěrá nevraživost části zdejší populace a mnohých politiků. I oni mohli či měli nějak jednat, ale rozhodli se jinak. Ze svého špatného svědomí pak vinili Havla, přestože on vlastně nikomu nic nevyčítal. Pro otevřené lidi a mladší nezatížené generace však Havel představuje příklad, který může následovat každý.

Jeho „občanství“ jej nakonec vyneslo i do klíčové role při sametové revoluci a pak do funkce prezidenta republiky. Historici se jistě budou přít o různé aspekty tehdejšího dění, co

se mělo a co se nemělo stát či říct. Jedno je ale jisté. Václav Havel přijal obrovskou odpovědnost a stal se těžištěm celé společnosti. Byl jistotou v naprostém zmatku, kdy se nevědělo, co bude zítra, či dokonce za hodinu. Stal se převozníkem přes rozbouřenou řeku, což s sebou nese i to, že později mnozí tvrdili, že by veslovali jinak a jinam a líp. Možná, ale neučinili tak. V dějinách není kdyby a dalších dvacet let dalo Václavu Havlovi za pravdu, že zvolil dobrý směr.

Někteří pamětníci tehdejších událostí možná v sobě stále živí pocit, že cinkali klíči pro něco jiného. Nemalá část mladších ročníků (a řadí se k nim i autor těchto řádek a většina redakce) už však situaci vnímá jinak, protože se jim díky Havlovi otevřely nebývalé možnosti. Tehdy obrazně řečeno přestaly být generací Husákových dětí a staly se z nich Havlovi teenageři.

Ačkoli se Václav Havel často tvářil, že se mu v roli politika nelíbí, nepochybně byl rád tam, kde byl. Ctižádost a smysl pro odpovědnost naštěstí překonaly plachost. Měl obrovskou výhodu před většinou nových politiků. Tam, kde oni teprve museli prokázat charakter, on už měl náskok. Kde jiní zněli frázovitě, jemu se důvěřovalo. Své postoje měl podložené životním příběhem, což se dalo z jeho strany i zneužít. Nikdy tak ale výrazně neučinil.

V dnes už legendárním novoročním projevu z ledna 1990 prohlásil: „Milí spoluobčané, čtyřicet let jste v tento den slyšeli z úst mých předchůdců v různých obměnách totéž: jak naše země vzkvétá, kolik dalších milionů tun oceli jsme vyrobili, jak

jsme všichni šťastni, jak věříme své vládě a jaké krásné perspektivy se před námi otevírají. Předpokládám, že jste mne nenavrhli do tohoto úřadu proto, abych vám i já lhal. Naše země nevzkvétá.“

Tato nyní vcelku banální pasáž znamenala předěl mezi totalitní dobou a novou etapou a také další definici přístupu Václava Havla k politice. On tu přece není od toho, aby lidem něco nalhával a lakoval narůžovo. Proto českou společnost po celé své prezidentské úřadování kritizoval za rasismus, šovinismus, opatrnickví, ničení životního prostředí a zdejší politiky pak za mocichtivost, aroganci, prospěchářství a podobně.

Za to vše si vysloužil kritiku. Příliš prý moralizoval. V některých ohledech ta kritika měla opodstatnění, občas byl nespravedlivý a co přehlížel u přátel, to u jiných kritizoval. Šlo však spíše o lidské nedostatky, kterým se nikdo nevyhne, než o „systémové selhání“.

Každopádně vytýkat Havlovi moralizování je to samé jako vyčítat mu disidentství. To byla jeho podstata, smysl života – hodnoty je třeba hájit, a nikoli se za ně stydět. Důvěryhodnost tomu dodával i fakt, že Havel téměř nesklouzával k prázdnému naříkání, které je v této zemi tak časté. A co chtěl po ostatních, to vyžadoval i od sebe samého.

Hledání spojenců

V domácí politice bylo zásadní, že Václav Havel umožnil, či přesněji nebránil tomu, aby kolem něj vyrůstaly další osobnosti.

Chvíli sice koketoval s většími pravomocemi, ale parlament mu je nedal a to bylo dobře. Žádná, ani sebelepší osobnost nemá stát nad systémem. Významnou roli tak čím dál častěji přebírali politici jako Václav Klaus, Petr Pithart či Jiří Dienstbier.

Prezidentův vliv se stále zmenšoval úměrně tomu, jak rostl vliv parlamentu a vlády. Hlas Václava Havla se sice i nadále rozléhal veřejným prostorem, avšak zněl spíše jako od komentátora než od aktéra. Paradoxně o to více od něj veřejnost čekala. Pokud však nechtěl překročit pravomoci, nemohl je vyslyšet.

Význam prezidenta dramaticky stoupl až v době tzv. opoziční smlouvy, kdy uzavřely mocenský pakt ODS a ČSSD (viz článek Zhaslo srdce na Hradě v tomto čísle). Tehdy se tak trochu vrátil do svých disidentských let, kdy čelil zneužívání moci, byť tentokrát v demokratických konturách.

Naopak v zahraniční politice zůstával Václav Havel nenahraditelným. Jeho příběh zněl tak pohádkově, že se s ním chtěl každý potkat a potřást rukou. To on vtiskl Československo a později i Česko na mapu světa, takže o něm věděli Američané, Australané či Francouzi.

Podstatné je, že tyto otevřené dveře nevyužil jen k tomu, aby se o nás dozvěděl svět či se navazovaly nové obchodní svazky, které byly tak potřeba po zhroucení komunistického bloku. Václav Havel pracoval na tom, co je vůbec nejpodstatnější pro malé země – na vytváření pevných vazeb s jinými státy.

Za první republiky nebyl ani jeden náš soused spojencem. Po roce 1989 jím byli všichni a i díky Václavu Havlovi se například z Německa stal náš nejbližší partner. Poprvé ve staletých dějinách. Nový prezident si ale uvědomoval, že je třeba jít ještě dál. A totiž zapojit Československo a později Česko i do NATO a Evropské unie. Dvou pozoruhodných projektů 20. století, které byly už desítky let garancí bezpečí a prosperity. Kdyby nic jiného nevykonal, tímto se zasloužil o stát více než kdokoli jiný. To o čem snil Masaryk, dokázal Havel provést.

Zřejmě by bylo pošetilé vybírat nejlepší či nejdůležitější projev. Každý v sobě nesl nějaké poselství. Mezi ty nejzásadnější je ale třeba započítat ten z května roku 1996, který přednesl v Cáchách. Nesl název Evropa jako úděl a je to působivý manifest evropanství, který mimochodem v těchto dnech dostává nový rozměr.

Prezident Havel v něm mimo jiné vysvětloval, proč by se Unie měla rozšířit o nové státy: „Nebude-li budoucí evropské uspořádání založeno na plném vědomí této propojenosti a svázanosti, nemůže nakonec přinést úspěch nikomu. Nelze si prostě natrvalo představit Evropu, která sice není rozdělena železnou oponou, ale je rozdělena na Evropu stabilní, prosperující a sjednocující se a na Evropu méně stabilní, méně prosperující a nesjednocující se. Jako nemůže být natrvalo v jedné polovině pokoje teplo a v druhé zima, nemohou vedle sebe natrvalo existovat dvě různé Evropy, aniž by na to

doplatily obě, a to dokonce víc ta stabilnější a lépe prosperující.“

A ještě dodal: „Nevybudují-li zavčas vnitřní strukturu Evropy jako jediné politické entity demokraté, začnou ji budovat jiní a demokratům pak zbudou jen oči pro pláč. Démoni, kteří tak neblaze poznamenali dosavadní evropské dějiny – a nejhůř ve dvacátém století! –, čekají na svou chvíli.“

Už z těchto citátů je vidět, že Václav Havel citlivě pozoroval dění v zahraničí, a i proto jeho slova téměř vždy vyvolávala velký ohlas. Dobře si to uvědomoval a využíval toho nejen při pomoci své vlasti, ale i všem, kteří žili v nesvobodě. Proto se zastával Čečenců bojujících s Ruskem, disidentů v Bělorusku, na Kubě nebo v Číně. Nikdy nestavěl obchodní či jiné zájmy nad lidská práva, což ve zdejší politice byla a je velmi menšinová pozice. Tento přístup jej logicky dovedl i k podpoře válečných zásahů proti diktátorské Jugoslávii Slobodana Miloševiče a proti Saddámu Husajnovi v Iráku.

Nicméně bylo pro něj velkým zklamáním, že v posledních letech jeho vlastní země přestávala vnímat význam zahraničních spojení a začala rozvolňovat svazky s Unií. Havla tento sesun trápil o to víc, že jeho následky už před lety promyslel a popsal – v již citované polemice s Kunderou: „Kdybychom vycházeli z představy, kterou nám nastínil Kundera, že totiž maličké, hloupě umístěné, hodné, inteligentní, trápené a k trápení odsouzené Československo se stalo vlastní pílí nejdůležitějším bodem světa, za což ho jeho zlí sousedé,

keré si samo vůbec nevybralo, krutě potrestali, takže jediné, co mu dnes zbývá, je jeho duševní (a zřejmě v soukromí pěstovaná) převaha nad nimi – kdybychom tedy vycházeli z této kýčovitě představy o svém ‚údělu‘, nejen že bychom se na hony vzdálili všem tradicím kriticismu (nejen českého, ale jakéhokoli), ale navíc bychom upadli do nacionálních sebeklamů, které by nás také mohly – jako národní komunitu – ochromit na celá desetiletí.“

Postprezidentská éra

Když Václav Havel končil v prezidentské funkci, osud mu nadělil nepříjemné překvapení, protože se nástupcem stal jeho hlavní politický rival Václav Klaus. Přijal to však s velkou elegancí a svého konkurenta nikdy neshazoval, maximálně tu a tam kritizoval za konkrétní rozhodnutí. Pokud tento přístup srovnáme s chováním Václava Klause a jemu blízkých vůči Havlovi, je tu velký rozdíl ve velkorysosti.

Václav Havel vůbec svůj odchod z výsluní zvládl nad očekávání dobře. Mnohé tím dokonce zklamal, protože od něj čekali, že bude hrát větší úlohu, než kterou sám sobě přisoudil. Doufali, že založí politickou stranu nebo aspoň nějakou podpoří aktivními kroky, nikoli jen verbálním způsobem. Zdálo se jim logické, že bude i nadále protipólem Václava Klause.

Bývalý prezident se však víceméně stáhl. Nevybral si svého nástupce, nesvolával k sobě názorově blízké lidi, nevytyčoval směr, jímž se má společnost vydat. Svoji občasnou kritikou zdejších nešvarů dokonce vědomě tábor svých potenciálních

stoupenců zmenšoval. Bylo více než zřejmé, že svou roli v Česku vnímal jako uzavřenou.

Mnozí to považovali za chybu, ve skutečnosti tím ale lidem umožnil mimořádnou věc. K jeho pohledu na svět se dalo přihlásit, aniž by se tím člověk řadil k tomu či onomu ideologickému proudu. Zůstal zkrátka inspirací, která čněla nad ostatními.

Možná proto na něj útočili poradci Klause a weby blízké Hradu, které se svou rétorikou nijak neodlišovaly od komunistické propagandy. Nicméně fakt, že proti Havlovi používaly a používají jeho nejslavnější motto „Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí“, je vlastně jeho nejgeniálnějším tahem. Sice se o něj nezasloužil, ale působí to, jako by si to sám zrežíroval. Komu se podaří přinutit své ideové protivníky, aby se vymezili proti takovým slovům, jako je pravda a láska?

Skepse není namístě

Je třeba litovat odchodu Václava Havla jako inspirující osobnosti, která umí obratně popsat to, co si mnozí lidé myslí. Není ale třeba litovat toho, že jsme teď na to sami. Neocitli jsme se v situaci našich předků, pro něž byl odchod T. G. Masaryka předzvěstí temných časů.

Václav Havel svou roli jakéhosi architekta moderního českého státu splnil, protože neúnavně obhajoval základní pilíře, bez kterých nemůže demokratická společnost přežít:

pluralitní politická soutěž, nezávislá justice, silná občanská společnost a pevné zahraniční svazky.

To nejcennější však definoval už před více než čtyřiceti lety. Nelze jinak než následovat „svůj každodenní, aktuální a riskantní úkol, úkol nikoli národní, ale prostě lidský“, tedy být aktivním občanem a nespoléhat se, že to někdo jiný zařídí.

Jestli někdo ztrácí nenahraditelného spojence, tak jsou to disidenti a utlačovaní lidé všude na světě. Havel byl jejich nejvytrvalejším advokátem. My ostatní to máme ve svých rukou a i díky Václavu Havlovi o dost lehčí. Děkujeme.

Snadná cesta viru

Přišel čas k rozhodnému kroku premiéra

Vláda Petra Nečase přestala existovat, a to nehledě na to, jestli se za nějakých okolností udrží u moci. Rozhodně už nebude stejná. Je dobře, že se premiér rozhodl k jasnému kroku a oznámil, že kdokoli spojený s bezpečnostní agenturou ABL nesmí být ve vládě a ani na pozicích náměstků ministrů. Rezignací Víta Bárty celá věc rozhodně skončit nemůže.

Kdo jsou VV

Situace kolem Věcí veřejných se vymyká měřítkům běžných kauz hned v několika ohledech. Nejde zde o selhání jedince či několika lidí, nejedná se o osamocenou korupční či jinou aféru, nebavíme se o indiciích. Ne, sledujeme příběh strany, která vznikla jako vyšlechtěný vir, který měl být vpuštěn do systému a parazitovat na něm. To se podařilo a my nyní jen s překvapením sledujeme, jak je to snadné a kam až to může vést.

Od počátku bylo zřejmé, že VV jsou zvláštní projekt. Nejdříve sympatická stránička z jedné čtvrti Prahy se velmi rychle dostala vzhůru. Sehnala si populárního moderátora z televize Radka Johna a udělala ho předsedou. Podařilo se přilákat hodně mladých a šikovných političek, které dodaly pocitu svěžesti a upřímného nadšení. Pak chytrá kampaň mířící proti dinosaurům v politice. Za tím vším Vít Bárta, šikovný stratég,

majitel soukromé bezpečnostní agentury ABL, bohatý muž s dobrými konexemi, který zajistil finance na kampaň. Nikdo netušil, co vlastně strana chce prosazovat, jedni ji chválili za její levicovost, druzí za pravicovost. Také členská základna je neznámá a její hlas nahrazují podivná pseudoreferenda sympatizantů strany přes internet, která nejdou kontrolovat.

Jestli byly před volbami nějaké pochybnosti, pak narostly ještě více po nich. Z VV se stala vládní strana a bývalí zaměstnanci Bártovy bezpečnostní agentury ABL dostávali ministerské, náměstkovské a jiné funkce ve státní správě. Ke všemu VV získaly klíčový rezort vnitra. Taková zteč brala dech, ale brzy se objevily trhliny, které nyní přerostly v erozi. Veškeré rozhodovací procesy se totiž odehrávaly kolem Víta Bárty, což ostatně kritizovala i jeho vlastní žena. V Respektu následně vyšla informace o tom, že si platil členy strany – některé aby mlčeli o financování partaje, jiné za loajalitu. V MF Dnes potom přišlo další odhalení, VV byly podle dokumentů ABL od začátku koncipovány jako uskupení, které má pomoci podnikatelským záměrům svého „majitele“. Jinými slovy, všechna podezření se naplnila.

Jak dál

Za těchto okolností rozhodně není možné, aby Petr Nečas dále řídil tuto zemi se stranou VV. Je ale třeba si uvědomit, že řeč je o partaji jako takové, nejen o několika představitelích. Jakákoli pokračující spolupráce znamená fatální ránu zbytkům důvěry nejen v současný kabinet, ale i v politiku jako takovou. Tady

nestačí odchod Víta Bárty, který navíc ohlásil, že bude přes všechna odhalení kandidovat na post předsedy VV, takže by se zanedlouho vrátil do mocenských sfér jako hlava jedné z vládních stran. Návrh Radka Johna, že VV vymění své ministry, pokud odejde i Kalousek, Vondra a Fuksa, je za dané situace komický.

Psali jsme to už před volbami – Česko sice potřebuje ekonomické reformy, ale ještě více vyžaduje reformu politického systému. Nějaký restart, který by konečně přinesl omezení korupce reformou financování stran, regulací předvolebních kampaní, zvýšením transparentnosti státních zakázek a regulací lobbingu. Dnes už víme, že VV nejsou lékem na tyto problémy, ale onou nemocí.

Petru Nečasovi je dlouhodobě vyčítána malá odvaha a rozhodnost. Nyní má mimořádnou šanci získat si důvěru zpět. Je to nepříjemné a s nejasným výsledkem, ale měl by s VV ukončit spolupráci.

Všechny jiné varianty, byť krkolomné, jsou lepší než pokračování stávajícího modelu. Ve hře je možnost předčasných voleb, která by dala příležitost veřejnosti rozhodnout, jak dál. Jistou eventualitou je i to, že po případné vládní krizi se klub VV rozpadne a soudní poslanci (mnozí o plánech ABL nevěděli) se rozhodnou podpořit dvoubarevný kabinet ODS a TOP 09. Tady by ale bylo důležité, kdo by z VV kabinet držel u moci. Kdyby měl být rozhodujícím hlasem třeba Jaroslav Škárka, který pomáhal budovat Bártovo impérium a

nyní se ho z naprosto nejasných důvodů snaží bořit, tak by to bylo skandální. Variantou je i dočasná velká koalice ODS a ČSSD, leč za předem definovaných pravidel.

Kdo se přihlásí?

Vraťme se však ještě k tomu, jak se mohlo stát, že podnikatelský plán ABL s Věcmi veřejnými uspěl tak snadno. Vít Bárta je svým způsobem génius, který odhalil slabá místa systému. Velké strany jsou tak zahleděné do sebe a arogantní vůči voličům, že je hlad po jinakosti. Když se smíchá trocha líbivých hesel, najdou nové tváře a sežene dost peněz, je úspěch zaručen. Budiž nám to do budoucna varováním.

VV jsou vlastně produktem ODS a ČSSD, a to i v tom ohledu, že se tu v posledních letech vytrácela programová část politiky a posilovala se ta podnikatelská. Sami jsme se vehnali do pasti. O úspěchu či neúspěchu stran tu rozhodují peníze. Kdo jich nemá dostatek, je téměř bez šance se dostat do parlamentu. Za jeho zdi proniknou více méně jen ti, kdo nějak manipulují s penězi (VV), anebo ti, kdo utratí stamiliony za kampaň, čímž se zadluží (ODS a ČSSD).

Obojí je velmi nebezpečné a má své konsekvence. U VV se kupuje loajalita a u ODS se shánějí peníze pokoutně ze státní kasy. Sociální demokraté jsou v opozici, ale potřebují úvěry, takže hrozí, že až budou u moci, také si budou hledat cestu k veřejným financím. Vždyť další volby jsou na dohled.

To vše se odehrává ve chvíli, kdy bychom měli řešit spíše modernizaci země, vzdělanost, naše vypadávání z Evropské

unie a další klíčové výzvy. Čeká se na zodpovědný hlas. Kdo se přihlásí?

Nekrolog: Ten křehký, statečný muž to zvládl

Jan Lipold (Aktuálně.cz)

www.aktualne.cz

Vyjádření poroty:

Autor na malé ploše dochází k hlubokým závěrům, dokáže vyrobit z dílčího pozorování zobecňující soud. Porota vyzdvihuje nápaditou a hutnou jazykovou stylizaci, adekvátní hyperbolizaci a smysl pro celkovou kompozici komentáře.

Nekrolog: Ten křehký, statečný muž to zvládl

Ta slavná fotografie Václava Havla je 21 let stará a vždycky tak trochu působila jako jeho epitaf. Na mysu Roca, nejzápadnějším výběžku Evropy, odchází po pusté pláži směrem k moři. Mizí vstříc tajemství.

Ze snímku osamělého, zadumaného chodce byste neuhádli, že za ním v tu chvíli stál houfec reportérů a štáb, doprovázející hlavu státu na každém kroku státní návštěvy. A že za okamžik se prezident vrátil promáčený, protože ho na pobřeží zaskočila devátá vlna. Meditaci ukončil studený pozdrav z nekonečna. Stopy, které v písku zanechal státník, zmizely.

Z takových momentek, pitoreskních a osudových zároveň, by se dal poskládat celý Václav Havel.

Zemřel v neděli 18. prosince a těm, kdo o sobě někdy pochybují, se po něm bude stýskat. Že osud jednoho z nejvýznamnějších Čechů vyrostl z jeho vlastních pochyb o sobě samém, to je jen další z mnoha havlovských paradoxů.

Havel byl vlastně něco jako český Gándhí (i když ten například nikdy nepracoval v pivovare, že). Osvobodil pro

Čechy slovo. Popsal „moc bezmocných“. Probudil v nich sebeúctu a mírumilovnou cestou je vedl k vítězství nad mocným utlačovatelským aparátem.

Unést nároky a očekávání, které na něj postupně kladly „masy“ i „dějiny“, bylo téměř nad lidské síly. A ten zdánlivě rozpačitý a křehký, ve skutečnosti ale statečný muž a odvážný politik, to zvládl.

Špatné svědomí

V roce 1990 průzkum ukázal, že v České republice prezidentu Havlovi věří 96 procent občanů. Byla to pravda, a nebylo to normální, a Václav Havel to věděl.

Triumf svobody na plných náměstích, bouřlivý potlesk v Americe, rozpuštění Varšavské smlouvy, hřejivý pocit, že svět nás vidí ... Večírek byl dlouhý a dlouho se na něj vzpomínalo; ale očekávatelný konec přišel také.

Do deseti let poté se od svého hrdiny odvrátila polovina lidí. Často šlo o trpké příběhy zklamaných iluzí. Havel, v prvních měsících všemi vzývaný vladař, najednou mohl skoro za cokoli. Jedna jeho politická porážka byla ale nesporná: rozpad Československa a s ním spojená, vynucená abdikace.

Zmenšení státu o třetinu znamenalo společenské trauma – jak se ukázalo, jen dočasné – a Václav Havel se v roce 1992 proměnil z ikony ve viníka. Předhazovali mu, že je „naivní snílek“, nepoužitelný pro praktickou politiku v módním stylu Klaus versus Mečiar. I když se na Hrad po půl roce vrátil jako český prezident, někdejší aura už definitivně pohasla.

Západní politici byli dál z Havla nadšeni, nejen londýnské Timesy o něm bez ironie psaly jako o králi-filozofovi. Česká zkušenost ale zamířila jiným směrem. Václav Havel – svými kořeny a minulostí výjimečný, ne řadový občan – se pomalu vracel k údělu disidenta. Kromě „neúspěšného spasitele“ hrál v očích lidí i roli „výčitky“ za jejich vlastní nedostatečnost. A vydržel v ní až do smrti.

Často jsem ztělesňoval menšinové postoje, a trochu se tím vymykal obecně sdílené představě politika jako zrcadla převládajících nálad či názorů či sklonů či mentalit. Aniž jsem o to usiloval, vnímali mě mnozí nejen v době disidentství, ale i v době, kdy jsem byl prezidentem, jako své špatné svědomí. (2005, v knize Prosím stručně.)

Havlův sestup z piedestalu veřejného mínění je ale potřeba zařadit do souvislostí. Ve stejné době, kdy přemítal nad „špatným svědomím“, tedy když už dva roky nebyl prezidentem, ho hlas lidu v televizní anketě zvolil třetím největším Čechem všech dob, za Karlem IV. a T. G. Masarykem, s velkým náskokem před současníky.”

To se dá přeložit jedině tak, že pořád dost Čechů bylo a je na svého Havla pyšných. Stále si váží toho, co dokázal.

V knize Prosím stručně autor v této souvislosti líčí ukázkou své životní situace: Zatímco televize vysílala výsledky soutěže, třetí největší Čech v šoku zjistil, že kdosi vykácel keře kolem chalupy, které tam léta pěstoval. Bylo to, jako by mi někdo uřízl

všechny končetiny, píše. Když jsem se podíval z okna na tu spoušť, řekl jsem si, že si spíš zasloužím titul největší pitomec.

Chceme to slyšet, to stačí

Václav Havel se stal prvním prezidentem z řad bývalé východoevropské opozice, a v úřadě také vydržel nejdéle ze všech svých souputníků – s přestávkou téměř třináct let.

Pokaždé, jak se dříve nebo později ukázalo, přitom s těžkým srdcem zvažoval, jestli do toho má jít. Aby se pak, už v prezidentském důchodu, veřejně svěřil: Velmi často se mi teď vrací – nač to skrývat – myšlenka, jestli to nebyl všechno omyl či jediná vlekoucí se chyba.

Když byl na Hradě, takhle otevřeně samozřejmě nemluvil; ale i tak – prezident, který si „sám sobě připadá permanentně podezřelý“ a o nebezpečí moci celý život nahlas uvažuje jako politický kacír, představuje světový unikát. Vzorový politik, to přece má být nepochybný vůdce, ne filozof.

Od Václava Havla jsme se toho o politice a moci dozvěděli neopakovatelně mnoho. Tenhle „zpytující“ rozměr jeho prezidentství ale – celkem logicky – ocenili spíš v zahraničí, pro široké vrstvy doma brzy ztratil význam.

Jak statut morální autority fungoval i po letech, popisuje Václav Havel v Prosím stručně: v Paříži měl projev k představitelům největších nadnárodních firem – ostrý, kritizující bezohlednost korporací, unifikaci světa, diktaturu reklamy a zisku. Před projevem, který jsem četl anglicky, jsem byl nesmírně nervózní, protože jsem se bál, že mne vypískají nebo

že všichni na protest odejdou. Stal se pravý opak: velmi pozorně mě poslouchali a měl jsem ohromný aplaus, posléze ve stoje.

Analytik Havel nabízí trojí vysvětlení: buď tleskali jeho ikoně, nebo sami sobě a své moci najmout si vlivného kritika, anebo prostě proto, že s projevem souhlasili a byli rádi, že to někdo řekl za ně.

„Naše svědomí musí dohnat náš rozum, jinak jsme ztraceni,“ pravil v dlouhé řeči na Harvardu v roce 1995. A tohle chtěl svět od Havla slyšet.

Jako „kazatel morálky“ (termín Tomáše Halíka) působil Václav Havel i doma. Jeho vliv, podstatně menší než za hranicemi, byl přitom prorostlý s prezidentským úřadem.

Halík parafrázuje Havlův výrok, že když na čas přestal být prezidentem, vyzoroval, že lidem ze všeho nejvíc chybí to, že na Hradčanech nesedí člověk, který by stále říkal, že se nemá krást. Ne, že by třeba nekradli nebo přestali krást, ale potřebovali z těch Hradčan slyšet, že krást se nemá.

„Standarta má vlát a morálku má někdo kázat,“ popsal všeobecné očekávání později sám Havel.

Takové plané kazatelství byla ovšem velmi nevděčná, sisyfovská práce. Jako by postupem času unavila i samotného kazatele, který dobře věděl, ke komu mluví.

Havlova morální kritika poměrů byla spravedlivá, i svým způsobem příliš přísná. Tato výhrada se netýká jen Václava Havla, ale třeba právě Tomáše Halíka, který cituje dobrý

postřeh: Hlásání příliš náročných ideálů často vede k pohrdání běžnou realitou a „nejlepší“ se pak někdy stává nepřítelem „relativně dobrého“.

Jistě si to uvědomoval i Václav Havel. Nebyl to přece žádný kritik z povolání. O dobré vůli toho věděl o dost víc, než většina z nás.

Srdce na Hradčanech

Havel-prezident byl při pohledu z podhradí obtěžkáván řadou klišé a předsudků, z nichž ty nejhorší některým lidem prostě nevymluvíte, jiné jen míří vedle. Jako třeba „nepraktický intelektuál“ nebo „poddajný, váhavý kompromisník“.

Nálepky se nevzaly z ničeho: kdo viděl Havlovo plaché vystupování, zaznamenal jeho zdrženlivost a pochyby a porovnával ho s politiky-ryzími alfasamci, mohl se snadno zmýlit.

Václav Havel si ovšem do úřadu přenesl svůj celoživotní perfekcionismus a prezidentoval – když mu to zdraví dovolilo – důsledně a s vysokým nasazením. Ne jako bohém. Důkazem jsou třeba neuvěřitelně detailní pokyny, které od roku 1993 týden co týden psal svým lidem a jejichž zlomek zveřejnil v *Prosím* stručně.

A o „měkkosti“ asi sotva může být řeč u někoho, kdo se čelem postavil totalitnímu režimu a byl za to pět let v kriminále. Nehledě na smělá, razantní – samozřejmě, ne jen bezchybná – rozhodnutí z prvních let Havlovy vlády.

Ano, Václav Havel sám o sobě říkal, že přímo fyzicky nesnáší konflikty, dusna a konfrontace. Ale právě tahle jeho letora přece byla i státnickým předpokladem. I když se v přímé konfrontaci s politiky jako Václav Klaus měnila v neodstranitelný handicap.

Těm nej povrchnějším pozorovatelům pak k úsudku stačilo srdíčko z prezidentského podpisu. Neporozuměli nebo nechtěli rozumět, že dramatik pracuje se symboly, že si nevystačí s funkcí a úřadováním, ale rád věci kolem sebe aranžuje a inscenuje, od hradních uniforem po státní recepce. Připadalo jim to jako „snílkovy manýry“. Jenže právě poetika a dobrý vkus byly na Havlově prezidentství mimořádné, příjemné, a klidně můžeme říci světové.

Sire Micku Jaggere, Vaše svatosti dalajlámo, souhlasíte?

Při bilancování desetiletky od Listopadu 1989 se Václav Havel přiznal k jedné své už ne vážné pochybnosti, ale chybě. Nechal jsem politický život běžet jeho vlastním směrem a myslím, že jsem to neměl dělat. Měl jsem se více zapojit. A také: Příliš brzo jsem se vylhal z politického backgroundu, ze kterého jsem vzešel.

Ale byly to skutečně chyby? Udělal by Václav Havel dokonce nejlépe, kdyby byl v časech své slávy zorganizoval politickou stranu? A pustil se v jejím čele do politického zápasu? Spíš ne. Zničilo by ho to. Požadavky na vůdcovství by se nesnesly s jeho vnitřním světem, plným „osvědčených“ pochybností.

Později k tomu dodal: Samozřejmě jsem se teoreticky mohl svého času zmocnit Občanského fóra, udělat z něj nejsilnější

politickou stranu, získat pro ni peníze, apelovat na většinové pudy a vládnout pak s její pomocí. Ale kdybych to udělal, byl bych to ještě já? A uměl bych to vůbec?

Když jsme u „co by, kdyby“ – jedna věc bývala mohla naši zemi proměnit asi ještě víc. Totiž, kdyby si Václav Havel a Václav Klaus rozuměli a v politice skutečně táhli za jeden provaz. Což byla bohužel jen utopie, další neřešitelný rébus. Věci se nemohly ubírat jinudy.

Kdesi tu

Před šesti lety Václav Havel v Prosím stručně popsal svůj stav, který nazval čekáním na poslední soud. Jako by před něčím utíkal, věnoval se činností bez viditelného smyslu, udržoval dům v perfektním pořádku, znovu kontroloval, jestli je všechno na svých místech. Předpokládám zřejmě, že nejvyšší soudce je pedant jako já, dodal.

Proč mi ale tak záleží na konečném hodnocení? Vždyť by mi to už mohlo být jedno. Není mi to jedno, protože jsem přesvědčen, že má existence – tak jako všechno, co se kdy stalo – rozčeřila hladinu bytí, které po té mé vlně, byť by byla jakkoli okrajová, bezvýznamná a pomíjivá, je a navždy z principu bude jiné než před ní... A tedy i moje maličkost – buržoazní dítě, laborant, voják, kulisák, divadelní autor, disident, vězeň, prezident, penzista, veřejný fenomén a poustevník, údajný hrdina a tajný strašpytel – tu bude navždy. Respektive ne tu, ale kdesi. Nikoli však jinde. Kdesi tu.

Když psával o zelinářově normalizačním pokrytectví v Moci bezmocných, ale i mockrát dřív nebo později, dokázal Václav Havel jednu podstatnou věc: vyslovit TO, co ostatní cítí, na co myslí, s čím by se třeba chtěli sami svěřit. Byl skvělým zapisovatelem sdílených lidských zkušeností, to je jeho nejcennější odkaz.

Tabu smrti, jak je vidět, nebylo výjimkou.

Také se to dá říct jinými slovy: Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí.

Chvála tajemství a slova „nevím“. Kacířská úvaha na www

Z informace se stal fetiš. A fetišisté zahustili svět k nesnesitelnosti

1,8 zetabajtu. Tolik prý měří informační produkce lidstva za rok 2011, a v tom jsou jen digitální data, ne tištěná reklama nebo hlášení nádražního rozhlasu. Není divu, že nás permanentně, alespoň trochu, bolí hlava. Navzájem jsme se přeinformovali, a je to setrvalý stav.

Problém je ale ještě hlubší, a starší než jedničky a nuly. Neumíme zpracovat tajemství. Odmítli jsme ho, neuznáváme ho, nebo si hrajeme se šiframi a „záhadami“ jako děti.

Takzvaná vyspělá civilizace je chorobně zvědavá. S touhou po poznání už to nemá nic společného. Netrpělivě se dožadujeme dalších novinek, ačkoli „víme“ asi tisíckrát víc, než potřebujeme. A než je zdrávo.

Ano, z internetového deníku to zní jako poměrně kacířská úvaha. Tak tady je.

Cé je správně

Zmatení pojmů začíná školní výchovou. Nevíš?! Měl by ses stydět. Známkují se odpovědi, ne otázky. I mlčení je za pět. To

hlavní, co se po nás odjakživa chce, jsou správně vyplněné testy.

Přizpůsobíme se, a pak tak pokračujeme, v náruči médií. Někdy až do smrti.

Je to zádrhel. Těžko po škole chtít, aby nás naučila vědět i nevědět zároveň. A než se člověk skutečně dobere k nevím a s pokorou se zastaví před tajemstvím, musí napřed něco vědět. Pochopit, co ví.

Jenže z informace se mezitím stal fetiš. Fetišisté zahustili svět k nesnesitelnosti.

„Chtít vědět víc, než postačí, je jistý druh nezdrženlivosti,“ varoval Seneca před dvěma tisíci let, kdy se o dnešním informačním obžerství nikomu ani nesnilo. V dobách, kdy střídmost bývala ctností.

Pascalův zákon

Slovo tajemství by se mělo nabírat pinzetou. Není to tma, prázdnota, ani tabu. Tajemství nesouvisí s tím, jestli ho sdílí introvert nebo žoviální chlapík. Nejde o žádné tutlání, ani o státní tajemství. Dveře, za kterými se cosi „tajemného“ skrývá, to je asi tak stejné tajemství, jako otázka v Milionáři – stačí sehnat klíč, a jdete dál. Zvítězili jste.

Brát tajemství automaticky jako výzvu k rozluštění, jako překážku, kterou je potřeba odstranit, to je téměř smrtelný zlovyk.

Zdrženlivost se i v tomto případě obvykle bere jako selhání. Znamka slabosti.

Stavíme před vědce úkol: nejen materiální svět poznávat, ale měnit ho a po příkladu sovětských revolucionářů vědy, po příkladu slavných mičurinců a lysenkovců také mít odvahu k převratným zásahům do přírody, k stvořitelskému dílu v oblasti rostlinstva a živočišstva. Václav Kopecký, referát na IX. sjezdu KSČ, 1949.

Nic k smíchu. Podmanit si svět osvojenou dovedností, to je přece dodneška ceněný způsob existence. Kam oko dohlédne, všude mičurinci.

Nejvyšším výkonem rozumu je uznat své vlastní hranice, usoudil v 17. století Blaise Pascal, vynálezce kalkulačky. Homo sapiens-unlimited dělá, že neslyší.

V zahradě Enter

Curiositas, nazývala středověká teologie vášnivou, nezřízenou touhu po vědění, spojenou se zkoumáním podružných věcí. Kuriozit.

Byl to hřích.

Ale dnes už je úplně jedno, proč Adama s Evou vyhnali z ráje. Všechny jejich hříchy jsme si dávno osvojili. A i Pascalovi jsme se vlastně přizpůsobili: uznat hranice rozumu je přece pohodlnější; na jejich posouvání – běžně už nedostupné – máme vyvolené specialisty. Tak ať se ukážou. My si to pak vygooglujeme, když se nám bude chtít.

Což asi bude. My se totiž nudíme. Strom poznání už jsme očesali, máme odpracováno, nebo ne?

Risknout to

Ve světě bez tajemství, kde existuje jen světlo, není potřeba věřit. Není čemu, když všechno víme. Nedávalo by to smysl, když máme pocit, že cokoli se dá ověřit. Pak se zdá být zbytečná i odvaha. Pokud všechno víte, nic neriskujete. Zkuste si ale ověřit, jestli je Bůh.

Místo, kde bývala víra, obsadilo spoléhání. Spoléhat se dá na štěstí, na peníze nebo na sebe. Na Boha těžko. Tím jeho užitková hodnota klesla a my převzali „osud do svých rukou“. Sebevědomě, nebo zbaběle?

Napětí mezi vyšlechtěným rozumem, který už nemůže dál a jen cosi přežvykuje, a tajemstvím víry, snad nikdy nebylo větší. Ve slovech nevím a věřím je útěcha.

Dálniční známka za 1500? Ne, za pět tisíc

Jsou věci, za které platíme bez odmlouvání, a hodně. Tak snad ještě nějakou uneseme

Dálniční známka na osobní auto má podražít na 1500 korun, což je o tři stovky víc, než stojí teď. Roční dálniční známka.

Budeme mít jednu z nejdražších známek v Evropě, psaly noviny, a čtenáři se spravedlivě rozhořčili.

Já si naopak myslím, že dálniční známka je ve skutečnosti nehorázně levná a měla by zdražit ne o čtvrtinu, ale několikanásobně. Je mi jasné, že je to jen teorie a že ceny se nedají jen tak rozstřílet; přesto se to pokusím – teoreticky – vysvětlit. Myslím to, jaká cena by byla správná.

Jestli je to za vlasy přitažené nebo ne, nechám na vás.

MHD děleno čtyřmi 1500 korun. Tolik stojí, řekněme, ještě solidní pár bot, u Vietnamců míň, jinde víc. Bosi asi nechodíte – a reptáte snad, kolik ročně utrácíte za obuv, jako že to asi bude čím dál tím víc, než těch patnáct set?

A co je zbytnější statek – boty, nebo soukromá cesta po dálnici?

Zhruba patnáct set platíte ročně za televizi, pokud platíte. To je, řekněme, stejně obtížně odepřítelná položka jako dálniční taxa. Pro řidiče.

A pak je tu MHD, nebo vůbec HD. To je jiná káva. Za cenu roční dálniční známky si v Praze pořídíte pouhou čtvrtletní jízdenku. Roční jízdné, věc pro většinu lidí – a pro ty bez vlastního auta obzvlášť – zcela nezbytná, je čtyřikrát dražší než vstupenka na dálnici.

To podle mě není normální.

Dvakrát – a dost

Bědování nad drahotou dálniční známky dostává už úplně jiné rozměry, když si uvědomíme, že za její cenu nenatankujeme ani jednu plnou nádrž benzínu. Neboli, takových „známek“ si motoristé ročně koupí u pumpy klidně dvacet, a ani nemuknou, nebo jen málo. A tady jim najednou vadí tři stovky navíc, které na té dálnici propálí asi tak za hodinu jízdy?

Prosím, nechme stranou kvalitu dálniční sítě i to, jak draze se u nás dálnice staví. Když jsou s cizinou srovnatelné ceny benzínu a elektřiny, dokonce i té městské hromadné dopravy, tak proč ne sazby dálničních poplatků?

V bohatém Německu mají vysokou benzínovou daň, ještě vyšší než my – a zatím žádné dálniční známky. Ve Francii, Itálii nebo Španělsku se mýto platí na mýtnicích a pro zjednodušení přepočteme, že vychází na 150 korun za 100 kilometrů.

Takže na tu údajně drahou českou dálniční známku byste tam urazili 1000 kilometrů za rok. To je dvakrát Praha – Brno a zpět, potřetí už jen jednosměrně. Trochu málo, že?

Jezděte co nejvíc, máte placeno

A jsme u jádra věci. Ať jezdíte po dálnici jen v rámci životního pohodlí, nebo je to nezbytná součást vaší obživy, platí, že správné je platit za odvedenou službu. Žádný paušál, ale ujeté kilometry. Jihoevropský, ale svým způsobem i německý systém je spravedlivější. Proč připlácet někomu cizímu na účet za vodu, když má třikrát větší spotřebu než vy? To je blbá solidarita.

Průměrný český šofér si nekoupí desetidenní ani měsíční, ale roční známku. A tu pak „amortizuje“. Jestli na 80 procent (to je to 2x Praha – Brno), nebo na 800 procent, to už nevíme.

Ale je logické, že když si někdo silnici předplatí paušálem, bude se jí snažit využívat co nejvíc. Takže dálniční známky motivují k ježdění (se všemi jeho negativními důsledky a externalitami), kdežto „výkonové“ mýto naopak od ježdění odrazuje, alespoň v psychologické rovině. Prostě si občas rozmyslíte, jestli vám ta cesta autem bude stát za to.

Zrušení známek a zavedení mýtného by samozřejmě znamenalo, že se nebude platit jen za dálnice, ale i za silnice, po kterých se dají dálnice objíždět. I to je správné. Autopohodlí něco stojí.

Správné, nebo spravedlivé

Čili: Když osobní auta neplatí mýtné, je správná cena dálniční známky nějakých čtyři, pět tisíc korun (jako roční Opencard.) To by odpovídalo bratru dvěma a půl, třem tisícům kilometrů ujetých po českých dálnicích za rok, v cenách srovnatelných s jihoevropským mýtem.

Pět tisíc korun za známku by bylo správných, ale očividně nespravedlivých; k těm, co absolvují Praha – Brno třikrát do roka a dost. Rázem by bylo zjevné, že je třeba platit za skutečně ujeté kilometry. Což při dnešní, dumpingové ceně dálničních známek vůbec jasné není. Láce klame.

Luxus v nádrži

A pak je tu ještě cena jako měřítko „cennosti“. Zámka nepostradatelnosti, výraz užitečnosti, symbol toho, kolik se do prodávané věci vložilo úsilí. Cena, bez ohledu na daně a jiné okolnosti, by měla přece fungovat i jako důkaz toho, že něco „oceňujeme“, a proto za to platíme. I podle cenovek se měří skutečná hodnota, nebo ne?

Jenže takový litr benzínu, ten v nádrži ani nepoznáte, žádnou „přidanou hodnotu“ pro vás nemá, je jako vzduch. A opravdu je – také jsme si zvykli, že se bez něj nedá existovat. Pak se nemůžeme divit, že stojí víc než půllitr piva a dvakrát tolik než noviny.

Vlastně, když je benzín takové luxusní zboží, proč si nemůžeme dopřát dálniční známku za 10 tisíc? Za pojištění nebo ve značkovém servisu tolik utratíte, ani nemrknete.

Zakázat komunisty? A kdo nám zakáže jejich seriály?

V televizi kvete normalizační zábava. Vláda chce zakázat KSČM. To jsou ale paradoxy

Vláda prý podnikla „první krok k zákazu Komunistické strany Čech a Moravy“, alespoň toho byly ve středu plné zprávy. Vypadá to, že okurková sezona je v plném proudu. Na vládě určitě.

Zatímco televize s úspěchem obehrávají komunistické seriály (naposledy Nova „Plechovou kavalerii“, to je boj o zrna), vnitro dostalo za úkol „pozastavit“ komunistickou stranu, protože je podezřelá z „glorifikace zločinného režimu“ a dalších odporností.

Absurdní to tedy je.

Čestné slovo, KSČM se za posledních dejmě tomu 10, ale spíš 20 let nezměnila v podstatě ani o píd'. Grebeníčka vystřídal Filip a Ransdorf vyčišel do europarlamentu, ano.

Komunisté říkají a dělají pořád to samé. („Za základní příčinu stupňujících se problémů světa a společnosti považuje KSČM kapitalismus“. Ten chce vystřídat „novou, pokrokovější společensko-ekonomickou formací“.)

Ale proč se ta strana má úředně „pozastavit“ zrovna teď, po 21 letech? Když ti, kdo „s komunisty nemluví“, jsou hlasem volajícího na poušti? A když doba, kterou KSČM chválí, dostala spíš nostalgický retro-nátěr, než aby budila odpor a strach?

Samozřejmě, tisíce lidí, kterým komunisté zkazili nebo přímo zničili život, nezapomněly. A kromě toho existují takové „maličkosti“, jako zákon o protiprávnosti komunistického režimu (ten byl „zločinný, nelegitimní a zavrženíhodný“, schválil parlament v roce 1993). Takže mít – a dotovat z peněz všech daňových poplatníků! – komunistickou stranu není normální.

Jenže ta strana také ve svobodných volbách dostává hodně přes půl milionu hlasů. (Vloni to bylo 590 tisíc, nejméně od roku 1992.) Vládne nebo spoluvládne na radnicích a hejtmanstvích, Vojtěch Filip byl místopředsedou sněmovny, komunisté jsou stálými hosty v televizi. KSČM, bez ohledu na odpudivou tvář, je už dávno součástí politických salonů. S komunisty se naopak mluví.

„Pozastavit“, nebo dokonce zakázat takovou stranu soudem, se v takové situaci zdá být naprosto nepatřičné. Komunisté jsou přece dávno „legitimizovaní“ ostatními stranami. (A šoubyznysem, ovšem.)

V roce 1979, když vznikala Plechová kavalerie, seděl Václav Havel ve vězení a psal Dopisy Olze. Normalizace byla v polovině a na vrcholu slávy, ostnatý drát na hranici utažený, země profízlovaná, lidé přihrbení, politická a občanská práva neexistovala snad ani na papíře. Jenže o tom se žádný plytký

seriál, co by se reprízoval o žních a koukal se na něj milion lidí, natočit nedá.

Zakazovat KSČM má už teď asi stejný smysl, jako zakazovat v televizi Plechové kavalerie, Chlapce a chlapy, Majory Zemany a Rodáky. Bohužel.

Zdeněk Tůma je muž, který nebyl. V politice

TOP 09 naložila s průlomovým volebním výsledkem nezodpovědně. Opozici dělat neumí

Na svých internetových stránkách ještě pořád pózuje v decentně rozevřeném saku a s asi nejširším úsměvem, jakého se kdy dopustil. Prahu si beru na triko. Víc, než si myslíte, dál oznamuje Zdeněk Tůma, který před rokem přivedl TOP 09 k suverénnímu, ale zbytečnému vítězství v komunálních volbách.

Teprve tohle měla být ta pravá změna, domnívali se ti pražští voliči, které vloni naladilo jarní kroužkování.

Nestalo se. Přestože TOP 09 dostala přes 30 procent hlasů (o něčem takovém se Nečasovi a Paroubkovi na jaře ani nesnilo), ODS a ČSSD ji z vedení magistrátu vyšachovaly. Až po roce, kdy se po Tůmovi-politikovi slehla zem, je zřejmé, jak strategicky důležitý to byl tah.

TOP 09 z velké Prahy vyčišela. Ukázalo se, že mladá a málo konsolidovaná strana není moc stavěná na opoziční, často nevděčnou drobnou práci“. To je mimochodem také vzkaz pro celostátní politiku: Kdyby TOP 09 nebyla ve vládě a chovala se tak jako v Praze na magistrátu, měla by v příštích volbách velké problémy.

Zklamane iluze

Zdeněk Tůma je samozřejmě hlavním příkladem. Voličům sešel z očí i z mysli – a to spíš vlastní zásluhou, než kvůli svým soupeřům, kteří mu odepřeli primátorský řetěz.

Ted' Tůma říká, že nikdy netvrdil, že jde dělat aktivní politiku. To je ovšem hluboké nedorozumění. Když se někdo nechá nafotit na billboardy, pořádá sponzorské večere a nedementuje zprávy tisku, že by mohl v roce 2013 kandidovat na prezidenta, těžko se to dá vykládat jinak, než že se na politiku dal.

Tůma se mohl stát předákem opozice. Nic mu v tom nebránilo a silného „stínového primátora“, ať už Tůmu nebo někoho jiného, by pražská politika opravdu potřebovala. Jenže Tůma odcouval zpátky do byznysu. Není přehnané napsat, že to od něj bylo vůči voličům nezodpovědné. V zemi, vyprahlé očekáváním po věrohodných nových tvářích, obzvlášť.

Klid na práci

Kdo si ještě vzpomene, jak se proti koalici ODS a ČSSD na magistrátu demonstrovalo? A kdo by tam přišel ted'? Když se TOP 09 – stále s tím průlomový volebním výsledkem na kontě – snaží jako leklá ryba?

Jak se asi příště rozhodnou ti, kteří volili změnu“, a pak zjistili, že to tu změnu tak nějak přestalo bavit“?

Nejde jen o Tůmu. Ani by nemuselo vadit, že politiku dělá tak, že to není vidět. Jenže TOP 09 žádného Tůmova nástupce nepředstavila, nikdo takový se neukázal. TOP 09 má plných 26

z 63 zastupitelů, ale i nadprůměrně zanícený pozorovatel pražské politiky zná tak čtyři, pět z nich maximálně.

Předsedou pražské organizace byl teď opět zvolen poslanec František Laudát, který v zastupitelstvu vůbec není, k pražským záležitostem se vyjadřuje jen sporadicky (a byl dlouholetým členem pražské ODS, takže jako změna“ moc nepůsobí).

Pražská TOP 09 jako by s odsunem do opozice zahořkla a upadla do letargie. Málo se hlásí o slovo, nenabízí vlastní propracované alternativy, její vize Prahy je nejasná. ODS a ČSSD jí mohou děkovat za klid na práci. Spokojeni mohou být i zelení, kteří si momentálně jako jediní plní své opoziční povinnosti, aniž by je silnější TOP 09 nějak zvlášť zastíňovala.

TOP 09 má několik starostů městských částí. Upozornili na sebe například tím, že schvalují bourání domu na Václavském náměstí (Praha 1) a Nákladového nádraží Žižkov (Praha 3). Změna k lepšímu nastala v Praze 5, což je ale po éře starosty Jančíka přirozená evoluce. Proti ministrovi bourací kultury Besserovi se jeho pražští spolustraníci chabě ozvali, pak umkli.

Vyhlídky na pražskou změnu skrze TOP 09 kamsi uplavaly. Zdeněk Tůma je muž, který nebyl. V politice.

Série Egypt

Milan Vodička (Mladá fronta DNES)

www.idnes.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje dokonalou obeznámenost se složitou a českému čtenáři zdánlivě vzdálenou problematikou i schopnost podat ji srozumitelně a jazykově vytríbeně. Ucelená, vyvíjející se autorova série opouští klidné vody, ve kterých se čtenář dobře orientuje.

Pesimista sleduje Egypt

Fascinuje mě, jak jsou události v mediálním věku zploštělé: stačilo, aby egyptský prezident Husní Mubarak rezignoval, a bylo vymalováno. Revoluce vyhrála, svoboda a demokracie vítězí. Zítřek bude růžovější a velbloudi rychlejší. Další země odfajfkována. Už žádné otázky.

Jednu mám. Jsem zvědavý, co bude, až Egyptané pochopí, že voleb se nenajedí.

Když sledujete v televizi obrázky demonstrantů v Egyptě i jinde, vidíte něco jiného, než si myslíte. Hodnoceno automaticky evropskou optikou a přefiltrováno americkým idealismem, je to boj zatuchlého s novým, trhání svěrací kazajky. Dejte mi svobodu, nebo smrt... Jenže oni se chtějí mít hlavně líp.

Jistě, chtějí žít svobodněji, ale to první je naléhavější. Tohle byl výron frustrace střední třídy a zoufalství chudiny, které je většina. Když máte dva dolary na den jako čtyřicet procent Egyptanů, principy liberální demokracie jsou vám ukradené.

Za takových okolností je revoluce bumerang, který se po čase může obrátit sám proti sobě. Arabským Jurským parkem se žene průvan změn, ale má v genech naprogramovanou

havárii: lidé se nebudou mít po revoluci lépe, jak věří. Stát na to jednoduše nemá.

Takhle to je na Blízkém východě a v Magribu skoro všude, tedy s výjimkou ropných monarchií v Zálivu. Lidé znechucení a nažhavení tím, jak zkorumpovaná vládnoucí klika náčelnické společnosti žrala a pod ochranou policie bezostyšně mlaskala, očekávají, že jejich poměry se teď zlepší. Nezlepší. Vezměte si Egypt. Ve statistikách Mezinárodního měnového fondu vypadá, že jde od pěti k deseti. Ale když ten bonbon rozbalíte, je prošlý. Svým způsobem by Mubarak mohl být rád, že to s ním vzalo tenhle konec. Egyptu hrozí hubená léta.

Platy stagnují, inflace roste a ceny jsou vysoké natolik, že oficiální příběh o ekonomice na vzestupu vypadá odtržený od reality. Reformy posledních let pomohly jen úzké vrstvě byznysmenů, ale udělaly málo pro obyčejného Egyptěana. Faktem je, že i přes ekonomický růst přibýlo lidí, kteří se propadli do pásma chudoby.

To je společný refrén pro většinu Arábie. A k tomu je tam příliš mnoho mladých, kanónenfuttr příštích vzpour. Ve většině arabských zemí platí, že každý druhý obyvatel je mladší pětadvaceti let. Není v silách domácích ekonomik vytvořit pro ně místa. Co ti podruhé zklamání mladíci udělají, až po revoluční euforii přijde kocovina? Vyjdou znovu do ulic, protože už v tom mají praxi a nic jiného jim vlastně ani nezbyvá.

V Egyptě se už zase demonstruje. Učitelé, textiláci, média: chtějí teď přidat. Je to dozvuk minulosti, nebo už vzpomínka na budoucnost?

Protože ve Švejkovi je citát na všechno, je tam i věta pro Egyptěany. Parafrázuji: Tak jsme si mysleli, že nám to pomůže.

Drek nám to pomohlo.

Radši bych těm lidem ani nenamlouval, že pochodovali za demokracii, aby jednou, pokud se tam vůbec nějaká na písku uchytí, nepochodovali proti ní.

Karel May vysvětlil arabskou vzpoutru nejlépe

Zdá se, že největší arabista současnosti se jmenuje Karel May. Nikdo nevysvětlil tak dobře jako on, proč v Arábii padají prezidenti jako švestky v září, režimy se třesou a lidé pochodují ulicemi, případně po sobě střílejí.

Vzpomeňte si na mayovky Pouští, Divokým Kurdistánem či Z Bagdádu do Cařihradu. Tam to všechno je.

V duchu si je zase projděte: každý úředník tam byl neuvěřitelně zkorumpovaný, neschopný, omezený, ale mazaný, podlézavý vůči vrchnosti. Naopak ti dole pro něj neznamenalí vůbec nic. Byl vůči nim pánovitě zlý. Rád taky žil na vysoké noze, ti dole byli většinou chudí. Jestliže cekli, napařil jim baštonádu.

Ti lidé dole nebyli zbabělí, jen jim vsugerovali, že takhle to Alláh na světě zařídil a tak to také má zůstat. Mayova analýza byla přesná a nadčasová.

Od dob Kara ben Nemsího se to v Orientu nijak nezměnilo, jen z koní a velbloudů přesedli někde do otlučených peugeotů, někde do klimatizovaných mercedesů. Proto byla Arábie svým způsobem politicky a kulturně nejospalejší částí světa. To, co

bylo bezprostřední příčinou vzpoury, ukazuje, že zlost Arabů už vysloveně přetékala. Vzpoutru nezažehla výzva duchovních ani nové politické hnutí, nýbrž smrt arabského Palacha.

Mladý muž na jihu Tuniska, nezaměstnaný absolvent vysoké školy, si aspoň koupil nějakou zeleninu a začal ji prodávat na ulici, aby přežil. Policisté mu věci zabavili a on se upálil. Byl to protest a kromě zoufalství za tím byla také bezvýchodnost, totální ztráta perspektiv. Ten mladý muž, to byla Arábie koncentrovaná do jednoho těla.

Arabský svět je totiž Jurský park. Nejenže tam vládou dinosauři, především se tam zastavil čas. Navenek to nevypadá špatně: skleněná centra metropolí, pod nimiž se jako upomínka na staré proslulé časy krčí romantická zaprášená tržiště, jež vypadají jako skanzeny pro turisty.

Zdá se, že to šlape. Pak se podíváte zblízka a zjistíte, že jen pro vyvolené. Arábie je typická náčelnická společnost, jakkoli se tváří moderně. Hlava státu je šéf klanu, kolem sebe má družinu mocných, které si kupuje tím, že jim umožňuje podílet se na korupci. Lidé jsou jen křoví.

Dobře to bylo vidět na případu Egypta. Před časem tam zavedli ekonomické reformy, země vypadala ve statistikách Mezinárodního měnového fondu dobře. Jenže když jste ten bonbon rozbalili, zjistili jste, že většina Egyptanů žije hůř než dřív.

Přibylo lidí, kteří se propadli do pásma chudoby. Čtyřicet procent Egyptanů žije za dva dolary na den. Ten svět nebyl pro

ně, ale pro ty nahoře. Skutečná Arábie najednou nejsou skleněná centra metropolí, nýbrž zaprášená tržiště jako před sto lety.

Z téhle části světa obvykle v televizi vídáme ropná pole a nákupní centra postavená za peníze z ropy. Není divu: nic jiného tam není. Žádný průmysl, který by stál za řeč. Znáte snad nějaký produkt Made in Arabia? Arábie nemá pro mladé budoucnost.

Arábie je svět sám proti sobě. Chtěli by žít v současnosti, ale hodnotami, uspořádáním a vlivem náboženství na každodennost žijí v minulosti. Je to svět nehybný v čase.

Araby dávno předběhli Asiaté, a kdyby nebyla ropa, dýchali by jim na záda i lepší Afričané. Nebýt ropy, Arábie by nevypadala jako Kuvajt, ale jako Jemen. A ještě jednou ropa: stala se i prokletím, protože díky ní nebylo třeba myslet, pracovat a soutěžit.

Arábie se stala světem, který nemá pro svou mladou generaci budoucnost. Mladých lidí přibývalo, ve většině arabských zemí je zhruba polovina populace mladší než pětadvacet let.

Ti talentovanější dostávali odklad tím, že mohli studovat nekvalitní univerzity, s nimiž nejenže nemohli konkurovat vrstevníkům ze zbytku světa, ale nesehnali ani místo doma jako onen tuniský Palach.

A mezitím si vládci nahoře počínali jako čtyřicet loupežníků, a protože to vypadalo, že je to tak navždy, klidně při žraní nahlas mlaskali.

V časech Kary ben Nemsího by to prošlo, ale v době al-Džazíry to muselo prasknout.

Orientální kiksy

Zatím jsme arabskou revoltu pěkně zvertali

Syrský prezident Asad vede brutální válku proti vlastnímu lidu. Je v pasti.

Může jen zabíjet a doufat. Západ však může jen přihlížet a doufat. To, jak „zvládáme“ povstání na Blízkém východě, vstoupí jednou do sborníku největších hororů.

Sýrie právě obohatila lidstvo originálním způsobem vedení domácí politiky. Své občany rovná do latě tím, že je ostřeluje válečnými loděmi.

Ale Západ se chová neméně bizarně. Kdyby v Sýrii nebylo už tolik mrtvých, musel bych se teď smát nad způsobem, jakým chce krveprolití v téhle zemi řešit. Když vyzývá prezidenta Bašára Asada, aby to zabalil, je to totéž, jako by mu radil, aby se nechal oběsit na prvním damašském kandelábru.

Asad vede brutální válku proti vlastnímu lidu. Ale na tom, že syrská křížovka nemá už jinou než krvavou tajemku, nese velký podíl i Západ. To, jak „zvládá“ arabskou revoltu, jednou vstoupí do sborníku největších hororů.

Bývaly doby, kdy jsem opravdu věřil, že západní politici dobře vědí, co dělají. Jako když se díváte na šachistu: dělá tahy, kterým nerozumíte, ale pak přijde oslnivý mat. Všechno najednou dává zpětně smysl.

Kde jsou ty časy, kdy Amerika – aspoň se tak dokázala tvářit – odstraňovala diktátory a na jejich místa dosazovala jiné podle vlastních scénářů. Rozhlédněte se však teď po Blízkém východě – skoro to vypadá, že větší vliv by na tamní události mohli mít i honduraští hasiči, kdyby o to stáli. Na příkladu Sýrie je to vidět hodně plasticky, protože tam byla změna režimu na rozdíl od Egypta nebo Tuniska i v našem zájmu. Pěkně jsme to zatím zvertali.

Kde je náš vliv?

Samozřejmě, že Asad je v pasti. Je až neuvěřitelné, že člověk s tak humánním původním povoláním (je totiž oční lékař) se může chovat tak brutálně. A že člověk, který přičichl k liberálnímu světu (vystudoval totiž v Anglii), může volit tak orientální metody.

Jenže to, že je v pasti, není vítězství. Naopak: v tom je ten problém. Pomohl ho vytvořit právě Západ.

I člověk, který překvapivě projevil tak málo soudnosti jako Asad, totiž chápe, že už nebojuje jen o moc, ale o život svůj, svých příbuzných a členů své kliky. Nemá kam ustoupit. Nezabalí to.

Asad, přestože je tak mladý, dopadl jako staří diktátoři ve východním bloku: Gorbačov varoval v říjnu 1989 východoněmeckého geronta Honeckera, že kdo „nerozezná znamení doby“, toho události smetou. Jenže Asad už nebude mít žádné Chile, kam se tehdy Honecker uchýlil.

Stačí, aby si pustil televizi, a vidí, jak dopadli dokonce ti Arabové, které si Západ tak opečovával. Mubaraka soudí i s postelí. Tunisané soudí exprezidenta Bin Alího i s příbuznými. Bin Alí je sice za vodou v Saúdské Arábii, ale tohle štěstí Asad mít nebude. A Kaddáfí? Západ mu roky líbal ruce, teď ho bombarduje a žaluje jako válečného zločince v Haagu.

Je to reality show, z níž se Asad názorně dozvídá, co ho čeká. Z toho nelze vyklouznout. Logický závěr: vyhrát nelze, ale nelze ani přestat hrát.

Jak? Jeho otec Háfiz Asad v roce 1982 nechal děly rozstřílet město Hamá, které ovládlo Muslimské bratrstvo. Tehdy to vyšlo, „jen“ bylo patnáct až třicet tisíc mrtvých. Nu co, lítaly třísky. Teď se mladý Asad drží otcova vzorce, že násilí plodí podrobení. Jenže pravidlo z Hamá už neplatí: tím hlavním, co vyhání Syřany do ulic, není přímo odpor k režimu, ale jeho brutální reakce na protesty.

Asad však nemá jinou politiku než násilí. Tím sílí odpor. Asad nemá ani řešení. Může jen zabíjet a doufat.

Možná se tomu dalo předejít. Ale to by někdo musel přijít a říct Asadovi, že je třeba rozpoznat znamení doby. To by se však muselo stát dřív, než se octnul zády ke zdi.

Chybou Západu je, že se to nestalo. Zatím jsme vlečeni událostmi, a tak není čas uvědomit si to velké selhání. Mysleli jsme si, že máme Blízký východ pod palcem. Nejenže však nemáme informace, co se tam děje, ale nemáme tam ani vliv. Netušili jsme, že přijde arabské jaro, nemůžeme je ani

ovlivňovat.

V Egyptě, Tunisku a nyní i v Sýrii chybí velký moderátor. Hlas, za nímž by stál vliv a dolar a který by dokázal říct diktátorovi: Končíš – a radši dnes, protože to bude ještě s přehlídkovou četou. Když to bude zítra, bude to už popravčí četa.

Tenhle hlas by svým vlivem i dolary měl taky držet na uzdě opozici, aby nechala diktátorovi ústupovou cestu. Západ to nedokáže. Události ho vlečou. Zásah v Libyi přinesl vystřízlivění a on jen zdálky přihlíží a pokřikuje.

Asad může jen zabíjet a doufat. Západ kouká a doufá. Z toho nebude nic pěkného.

Čas drbání hlav

Jak ukázaly minulé měsíce, Blízký východ není jen v černé a bílé. Platí to i pro Sýrii. Teď to zdánlivě vypadá, že až padne Asad, bude zase dobře. Ale v Sýrii se taky odjakživa říká, že sunnita tam nesnáší šíitu, oba nesnášejí drúzy a všichni tři dohromady nemohou ani cítit alávity. Už teď se mluví o sektářském násilí. Vzpomínáte na Irák?

Abychom si jednou nedrbali hlavu, že místo špatné Sýrie máme ještě horší – a jen proto, že jsme na události neměli žádný vliv.

Kaddáfího smrt je jen gong oznamující druhé kolo

Tak už ho mají! křičí do světa titulky. Ale smrt Muammara Kaddáfího není velká zpráva, přestože tak vypadá. Ten muž šel od válu už před nějakou dobou, přesně od náhlého pádu

Tripolisu, a po celý ten čas byl už jen živou mrtvolou. Důležitější je to, jaká se z vejce vzpoury vyklube nová Libye.

To je skutečná zpráva těchto dnů. No, že by tam bylo plno růžové, se prohlásit nedá. Ale jedno je teď třeba říct. Alláhovy mlýny, pokud je taky má, rozhodně melou.

Kaddáfí si nezasloužil zemřít jako penzista, který vytvořil dynastii, když předtím předal moc některému ze svých synů. A nebylo by zrovna výchovné, kdyby dožil někde v přepychovém bungalovu v Zimbabwe nebo ve vile v Saúdské Arábii jako jiní vyhnaní diktátoři.

Na jeho rukou byla krev a do jeho duše se navždy zažral černý stín viny. Jeho režim podporoval penězi, zbraněmi i semtexem teroristy po celém světě, kul pikle v mnoha zemích, dokonce vedl válku se svým sousedem. Lockerbie, ale taky letoun Air France zničený explozí nad Saharou, bulharské sestry, výcvikové tábory pro severoirské i palestinské teroristy, válka s Čadem – to jsou poznámky pod čarou, jimiž se zapsal do dějin.

Na druhé straně je třeba říct, že Kaddáfí, jakkoli vypadal jako klaun, byl muž, který se dokázal udržet u moci přes čtyřicet let a přelstil všechny. To on, nikoliv maršál Rommel, byl skutečnou Liškou pouště. Udělal hlupáka z George Bushe, když se přihlásil jako polepšený teroristický hříšník k jeho válce s terorismem a okamžitě od něj dostal milost i vstupenku do salonu.

Pohádky na dobrou noc

Nemám nejmenší rozpaky z toho, že Kaddáfího dostali. Cítím však rozpaky nad tím, jak trapnou roli sehrál kolem Kaddáfího v posledních letech Západ.

Když se vykroutil ze svěřací kazajky psance, byl to největší přítel, všichni mu šli na ruku, někteří ho dokonce objímali a líbali. Byli to titíž, kteří na něj potom poslali letadla.

Proč se to zvrhlo? To bychom asi měli vědět, protože nám to NATO, které poslalo své letouny na Libyi, ještě neřeklo. Dluží to. Vysvětlení, že muselo chránit civilisty, má věrohodnost pohádky na dobrou noc. Už se děti, na nic neptejte a spát...

Ale nebylo by asi od věci to vědět. Bylo to kvůli ropě? Nebo ze špatného svědomí, protože předtím v případě Tuniska a Egypta stál Západ na údajně špatné straně?

Protože není vysvětlení, a protože akci táhly země, které měly v Libyi největší ropné zájmy – Francie, Británie a Itálie, nelze se divit ani tomu, že už se šíří spiklenecké teorie, jak Kaddáfí nakonec krví zaplatil za to, že chtěl po vypršení smluv s evropskými těžaři uzavřít nové už s Čínany.

Zbyde zmatek a pachuť: teď bylo správné ho sejmout. Předtím bylo správné se s ním muckat. Tak co, k čertu, bylo doopravdy správně? Nebo si snad nastavujeme pravidla hry, jak se nám to momentálně hodí? Co bude teď?

Vzpomínáte ještě, jak dopadli Saddáma? Taky se tehdy jávalo, že to konečně zastaví střílečky po Iráku. Stejně jako teď i tenkrát politici lacině plácali, že je to bod obratu a tečka za despocií.

Ve skutečnosti to bylo ještě horší. Ukázalo se totiž, že Iráčané už nebojují proto, aby jako skalní fandové dělali radost vůdci na útěku. Už jim za to nestál, byl pro ně uzavřenou kapitolou – oni hleděli dávno dopředu a rozdávali si to mezi sebou o moc v novém státě.

V Libyi je to velmi podobné. Už celé týdny nešlo o Kaddáfího, o boj mezi starým a novým. To byly jen okrajové epizody. Tím hlavním je tam boj nového s novým. Rebelové se přetlačují o moc a občas se o ni i rvou.

Šéf Předchodné národní rady před několika dny oznámil, že asi skončí, protože už všechny ty koně, kteří táhnou každý jinam, nemůže udržet na uzdě. Západní noviny popisují, jak si jednotlivé klany parcelují Tripolis a pro jistotu nechtějí odevzdávat zbraně. Města se přou o zásluhy a myslí, že za ně by měly dostat víc míst ve vládě.

Jestli je něco spojovalo, byl to Kaddáfí.

Jestli je nyní mrtev, není to pro Libyi konec. Pokud nebude mít porci štěstí, je to jen gong, který ohlašuje druhé kolo.

Proč v Tunisku vyhráli islamisté. A proč teď vyhrajou všude

Je fascinující sledovat radostnou naivitu, s níž světová média popisují arabské jaro a teď i tuniské první svobodné volby. Dlouho hráli hlavní roli v západním zpravodajství arabští mladíci s Twitterem: teď už je snad konečně jasné, že byli křovím, protože hlavními aktéry i vítězi jsou islamisté.

Ale rauš pokračuje, a tak agentury a noviny oslavně píšou, že tuniské volby proběhly zcela demokraticky, vyhráli sice islamisté, ale umírnění, a navíc nedostali většinu, a proto budou muset vytvořit koalici s některou ze sekulárních stran. A tak je všechno skvělé...

Úplně vidím jinou zprávu starou 65 let. „První poválečné volby proběhly v demokratickém duchu, Čechoslováci prokázali, že jsou skutečně vzorem demokracie ve své části Evropy. Drtivě sice vyhráli komunisté, ale ti jsou umírnění, a navíc nedostali většinu. A proto budou muset vytvořit koalici s tradičními demokratickými stranami.“

Jak to dopadlo za necelé dva roky, víme. Tím nechci říct, že v Tunisku to skončí jako v Praze (nebo v Teheránu). Jen to, že na radostné závěry je zatím brzy. Dosud nevíme, zda to dopadne dobře, nebo špatně. Víme jen to, že severní Afrika se islamizuje. To, co se stalo v Tunisku, je předzvěst toho, jak to dopadne v Egyptě a potom i v Libyi. Proč to mají ložené

Klidně si na to vsaďte. Je to zákonité. Jednoduše to jinak skončit nemůže. Pokud vás napadne, že to je tím, že světské režimy Mubaraka, Kaddáfího a dalších daly sekularismu hodně páchnoucí nálepku, máte pravdu. Ale je tady ještě závažnější důvod. Světské strany byly v Arábii vždy cosi jako kluby elit a středních vrstev, jimž se dařilo relativně dobře. Byly proto úplně cizí jazyku a potřebám chudé většiny. Tu obsluhují islamisté.

A revoluci v arabském světě nedělali hoši na Twitteru, jak to Západ podprahově vnímal a na základě toho usoudil, že se snaží o něco jako máme my. Tu revoluci dělala zbídačelá většina, která už měla všeho po krk. A islamisté, kteří patřili taky k těm na dně společenského žebříčku, protože bývalé režimy je vyřazovaly z politického života (někde oprávněně, někde preventivně), získali image, že „jdou s lidem“. Ale potvrdili to i v praxi, protože pomáhají, budují v chudých čtvrtích pomocné sítě, starají se o nemocné a potřebné. Mají jednoduchý politický vzkaz: tím, že budeme následovat cestu opravdového islámu, vytvoříme spravedlivější společnost.

Mají také praktické výhody. Vyprávěl mi o nich před časem jeden ministr popřevratové tuniské vlády. Nové strany začínají

od nuly, neumějí to. Islamisté mají struktury, lidi, program a navíc i hlásné trouby: je jich přesně tolik, kolik je v zemi mešit. Tohle první kolo je pro neislamistické strany arabských zemí, kde došlo k revoluci, předem ztracené. Alláh akbar? No a co.

Není tím řečeno, že přichází katastrofa. Jako člověk, který procestoval téměř všechny arabské státy, beru slovo islamismus jinak než v jeho schematické, ideologizované podobě, jak se s ním žongluje hlavně po 11. září, kdy se hodilo do zjednodušeného vzorce, podle něhož je Západ zaklesnut do osudové konfrontace s islámem.

Proto beru jinak i informace, že nové režimy v Tunisku či Libyi chtějí právní systém založit na islámské šarii. Pro nás je to usekávání rukou zlodějům a kamenování nevěrníc – aniž tušíme, že Egypt uplatňoval tohle právo i za Mubaraka. Samozřejmě bez výstřelků a jako princip.

Proto hodnotím jinak i zmínky, že se všude skanduje Alláh akbar. Nebo zprávy, že v Libyi právě zrušili zákaz mnohoženství anebo že v Tunisku před několika dny demonstrovalo tvrdé jádro islamistů (ne těch z vítězné strany) proti kreslenému filmu Persepolis jen proto, že je v něm zobrazen Alláh.

Vykládat tyhle věci bez kontextu je podobně pošetilé, jako by naopak Arabové usoudili jen na základě zprávy o zakázané stavbě mešity kdesi v Evropě, že se schyluje k další křížové válce.

Ale přece jen: jsou to informace, které je třeba shromažďovat, protože provázejí jakýsi trend a my nevíme, kam Arábii ta nová vlna zanese. Skutečný zátěžový test přijde teprve tehdy, až vládnoucí islamisté jednou prohrajou volby a budou se muset vzdát moci. Dokážou to, nebo budou radši budovat nějakou teokratickou diktaturu?

Uvidíme, co bude mezitím. Naivně optimistický výklad arabského jara říká, že tyhle země mají blízko k západnímu stylu života, a proto bude proniknutí islámem jen mělké. Ale tohle se říkalo i o Íránu po pádu šáha v roce 1979.

Koneckonců, i o Československu se říkalo, že má tuhý kořínek demokratických tradic a silná pouta k západní civilizaci, než aby ho mohli ovládnout komunisté...

Nejlepší investigativně-analytický příspěvek

Kategorie psané žurnalistiky

4

Porota:

Adriana Krnáčová,
*konzultantka, bývalá ředitelka
transparency International ČR*

Zuzana Wienk, *výkonná
ředitelka slovenské nevládní
organizace Aliancia Fair-play*

Michal Berg, *spoluzakladatel
projektu Datablog.cz*

**Lenka Waschková-
Císařová,** *odborná asistentka
na katedře mediálních studií a
žurnalistiky MU v Brně,
šéfredaktorka odborného
časopisu Mediální studia*

Zničte dokument číslo 1439

Ondřej Kundra, Jaroslav Spurný (Respekt)

www.respekt.cz

Vyjádření poroty:

Autoři popisují společensky mimořádně závažné téma – poukazují na systémové chyby v české justici. Příspěvek by nemohl vzniknout bez výborné znalosti prostředí a orientace v něm a na důkladné práci se zdroji. Porota rovněž oceňuje kvalitní jazykové a faktografické zpracování materiálu.

Jak si politici zajišťují beztrestnost

Ten muž je rozrušen. Na nejvyšší míru. „To je neuvěřitelné, co konstruuje v kauze Drobil. Odejďte,“ říká novinářské návštěvě zvýšeným hlasem do venkovního „bzučáku“ Libor Grygárek (49), jeden z nejmocnějších představitelů zdejší justice, stojící právě kdesi uvnitř své moderní vily v rezidenční čtvrti pod Kavčími horami v Praze. Strach, který náměstek vrchního státního žalobce Grygárek jen obtížně potlačuje v hlase, způsobil dokument č. 1439, jenž měl navždy zůstat veřejnosti utajen.

To ale nevyšlo a teď to praskne. Tajná listina skrývá návod šéfů pražského městského státního zastupitelství žalobkyni Šárce Pokorné, aby se nesnažila vyšetřit, co se skrývá za podezřením z korupce, které na přelomu roku smetlo z ministerského křesla Pavla Drobila, současného místopředsedu ODS a blízkého politického spojence premiéra Petra Nečase. Dokument č. 1439, který má Respekt k dispozici, zároveň žalobkyni upozorňuje, že vzepřít se tomuto „doporučení“ není možné.

Je to pro vás senzační?

Zatímco reproduktor na brance Grygárkova domu po pár vteřinách umlká, o chvíli později se dávají do pohybu špičky státního justičního aparátu. Za dvě hodiny pípá na novinářském

mobilu vzkaz od další vysoce postavené členky státního zastupitelství, městské státní žalobkyně Jany Hercegové.

Právě tahle žena dokument č. 1439 podepsala. „Jedná se o nelegální únik informací, již jsem zahájila interní šetření. Je to pro vás dostatečně senzační? Senzace nastane v okamžiku, kdy bude odhaleno, kdo a z jakého stupně soustavy a z jakého důvodu je na vás napojen a předává vám písemnosti,“ píše v ní žalobkyně Hercegová.

Emoce Jany Hercegové jsou namístě. Právě v nich se totiž může skrývat klíč k jedné dlouholeté české hádance, jež dosud čeká na své rozluštění. A sice, proč tu za posledních deset let nikdy nebyl vyřešen ani jeden případ spojený s korupcí mocných, ačkoli to už několikrát vypadalo, že před policisty a žalobci leží důkazy doslova na zlatém podnose. Mlha se však začíná rozplývat. Ukazuje se totiž čím dál dokazatelněji a jasněji, že těžce nemocné je samo státní zastupitelství, jehož někteří příslušníci místo aby úplatkářské zločiny odhalovali, pomáhají pachatelům uniknout odhalení a spravedlnosti.

Rozděluj a panuj

Případ bývalého ministra životního prostředí Pavla Drobila (ODS) žalobci zastavili už před měsícem s tím, že se nic protizákonného nestalo. Došlo k tomu po čtvrt roce prověřování, kdy měli k dispozici výpověď a několik nahrávek korunního svědka Libora Michálka. Ten přesvědčivě zdokumentoval, že ho Drobilův poradce Martin Knetig nutil, aby za mimořádně podezřelých okolností vyvedl několik miliard z

jím řízeného Státního fondu životního prostředí, a to ve prospěch budování politické kariéry právě Pavla Drobila a zároveň černého financování ODS. A – jak dokazuje další nahrávka – když se o existenci tohoto svědectví dozvěděl sám ministr Drobil, naléhal na Michálka, aby zvukový záznam okamžitě zničil výměnou za křeslo náměstka.

„Zastavení“ případu Drobil je dokonalou ukázkou, jak funguje zdejší dlouholetý systém, v němž se politicky výbušné kauzy ukládají k ledu, ale navenek přitom vše vypadá v pořádku. Vzhledem ke konkrétním důkazům a ochotě Libora Michálka o nich dál mluvit měli žalobci od začátku velkou šanci korupci rozklíčovat. V podstatě stačilo, aby pracovali se všemi dostupnými důkazy a úplatkářské podezření nerozsekávali do dílčích, nesmyslných a de facto „nevyšetřitelných“ kauz – jak je u těchto věcí v Česku běžnou praxí –, nýbrž ho rozkrývali v celé logice příběhu.

Zkraje to přitom vypadalo, že k tomu skutečně dojde: několik dní poté, co se na sklonku roku dostala Michálkova výpověď do novin, se v kanceláři tehdy čerstvě jmenovaného nejvyššího státního zástupce Pavla Zemana uskutečnila zvláštní porada. Vedle Zemana se jí účastnil vrchní žalobce Vlastimil Rampula, žalobkyně Hercegová a dva další žalobci, kteří se případem v tu dobu už několik dní z vlastní aktivity zabývali – Šárka Pokorná a Adam Borgula ve svých okrscích Praha 1 a Praha 4. V prvním místě podal trestní oznámení sociální demokrat Philipp Janýr na premiéra Nečase a vicepremiéra Radka Johna

s tím, že i když o Michálkově výpovědi dopředu věděli, proti korupci nezasáhli; na Praze 4 pak sídlí Michálkův fond, z něhož měly být peníze odčerpány. Státní zástupci Pokorná a Borgula tedy na začátku postupovali, jak jim ukládá zákon, a oba nezávisle na sobě začali věc rozplétat v místě, kde byla nahlášena, respektive kde k ní došlo. Šéfžalobce Zeman je na zmíněné poradě vyzval, ať pátrání spojí v jedno, protože jediné to může vést k úspěšnému odhalení úplatkářů.

To mělo smysl: jak totiž bylo řečeno výše a jak ukazují podobné případy z minulosti, právě rozdělení složitého případu do několika menších a vzájemně neprovázaných kauz nikdy nepřineslo dopadení konkrétních pachatelů. Důkazy se nemohly prověřit v souvislostech, což oslabovalo jejich váhu a naopak to hrálo do rukou podezřelým, kterým se tak kvůli „důkazní nouzi“ vždy podařilo uniknout. A přesně k tomu nyní došlo i v Drobilově případě. Pražští žalobci totiž Zemanův lednový apel nevyslyšeli a rozsekanou kauzu naopak po třech měsících uzavřeli s tím, že se nic protizákonného nestalo.

Ostatně ani nemohlo. Státní zástupci na Praze 1 totiž šetřili jen to, zda Nečas a John neoznámí Michálkova svědectví policii nespáchali nějaký trestný čin, a jejich kolegové na Praze 4 se zase zabývali jen tou částí nahrávky, kde Michálek naznačuje, že stavbu nové pražské čističky mohly provázet úplatky. Podstatu – úplatkářskou nabídku Drobila, že za zničení pro něj nebezpečných důkazů dá Michálkovi pozici náměstka – však po celou dobu nikdo detailně neproověřoval, a proto ani

nikdy nemohlo být hlavnímu podezřelému – Pavlu Drobilovi – nic prokázáno.

Neskutečná prasárna

„Kolik u sebe máte nahrávacích zařízení? Máte skrytou kameru? Ukažte, jaké dokumenty k případu Drobil máte v ruce, a předložte mi je. A sdělte mi, kdo vám je dal.“ V přiléhavém tmavém kostýmku a červeném topu působí městská státní zástupkyně Jana Hercegová jako rozhodná žena, která přesně ví, co chce. Od začátku rozhovoru, v němž se snažíme zjistit, kdo a proč manipuluje ve věci Pavla Drobila vyšetřováním korupce, ji zajímá pouze jediné: zjistit, jak je možné, že o tom novináři vědí.

Byla to přitom právě Jana Hercegová, kdo mohl ve vyšetřování korupce bývalého ministra sehrát klíčovou roli a zásadně napomoci, aby byl případ opravdu objasněn. Postupovala však přesně opačně. Poté, co jí a jejím lidem šéfžalobce Zeman doporučil vyšetřování případu spojit a zabývat se jeho podstatou, neprovedli v tomto směru jediný krok. To se ale rozhodně nedá říct o momentu, kdy Jana Hercegová zjistila, že Nejvyšší státní zastupitelství není spokojené s uzavřením případu a přikázalo ho její podřízené, dozorcující státní zástupkyni Pokorné, opět otevřít s tím, že musí prověřovat Drobilovu korupční nabídku.

Právě v tento okamžik se žalobkyně Hercegová do věci energicky vložila a Pokorné v úvodu zmíněným neveřejným dopisem vysvětlila, jak má dál věc vyšetřovat. Z dokumentu

jasně vyplývá, že by Pokorná měla jít Drobilovi na ruku. „Drobil nevybízel Michálka ke zničení důkazů. Celý rozhovor je též v duchu, aby fond řádně fungoval. Jednoznačně též nezaznělo, že pokud Michálek nahrávku nezničí, že bude odvolán, nebo, že pokud ji zničí, tak že bude jmenován náměstkem,“ vytyčuje jí další směr vyšetřování Hercegová a vyhrazuje si, že jakýkoli další postup musí dopředu dostat k odsouhlasení.

Zjistit důvody postupu žalobkyně Hercegové od ní samotné příliš nelze. „Že to nechci prověřit, je nehorázné tvrzení,“ tvrdí. Když má ale vysvětlit obsah dopisu, reaguje striktně: „Toto je věc, která není určena médiím, je čistě pro stupně státního zastupitelství.“

A podobně mluví i státní zástupkyně Pokorná, do jejíchž rukou je dokument adresován. Tvrdí sice, že po lednové schůzce u Pavla Zemana možnost úplatku nevyšetřovala, protože se domnívala, že to vyšetří její kolegové na Praze 4, jenomže ti to nikdy neudělali. „Teď se tím tedy budu zabývat, když o to Nejvyšší státní zastupitelství požádalo,“ říká Pokorná. To, jak si vysvětluje dopis své nadřízené, Pokorná nijak neobjasňuje. „Žádný dopis na mě nemůže a nebude mít vliv,“ sděluje žalobkyně Pokorná.

Víc jasno by každopádně mohl vnést do věci sám Pavel Drobil. Netlačil nějak u žalobkyně Hercegové na své vyšetřování? A nemluvil s ní o tom, že by měla napsat dokument v jeho prospěch? „Jak vy ten dokument můžete znát? To je neskutečná prasárna,“ křičí do telefonu namísto

odpovědi místopředseda ODS Drobil. „Jsem v naprostém šoku. Hned jak skončíme tento hovor, jdu okamžitě volat ministru spravedlnosti a budu si důrazně stěžovat, že takové věci unikají do médií.“

Skrytá logika

Na první pohled to nemá logiku. Žalobci, kteří mají proti zájmu korupčníků hájit zájem veřejnosti a případy dovést před soud, dělají přesný opak. Právě proto stojíme před vilou náměstka vrchního státního zástupce Libora Grygárka, pod nějž společně s jeho šéfem Rampulou všechny důležité kauzy spadají, neboť právě oni ručí za jejich úspěšné vyšetření. V tu chvíli už máme za sebou pětidenní neúspěšný pokus dostihnout je v jejich úřadě, kdy nereagují na telefony s žádostí o oficiální rozhovor ani na SMS. A podobně dopadá i tenhle pokus na domácí adrese. „Nebudu se s vámi o ničem bavit. Nemám zájem,“ ukončuje po chvíli rozhovor domácím telefonem žalobce Grygárek.

Alespoň krátké interview by přitom bylo namístě. Samy špičky vrchního státního zastupitelství totiž vzbuzují velké otázky, jestli to nejsou právě ony, kdo je v justičním systému hlavou všech manipulací. Že by to tak skutečně mohlo být, přitom naznačují nové informace, které se nyní Respektu podařilo získat ohledně konce největšího defraudačního skandálu novodobého Česka – „vytunelování IPB“. Jde dnes už o polozapomenutý případ šestimiliardové defraudace v Investiční a poštovní bance (IPB), složitý podvod

s dluhopisy, vyšetřovaný policií od roku 2001. O dva roky později bylo obviněno sedm vrcholných manažerů banky z několika trestných činů. Věc od počátku dozorovala Darja Dunajová z vrchního státního zastupitelství a v roce 2007 dovedla případ až k soudu.

Bylo to v době, kdy vláda Mirka Topolánka a především její ministr financí Vlastimil Tlustý a později Miroslav Kalousek se snažili dotlačit k podpisu velmi kontroverzní a pro stát nevýhodnou dohodu s majitelem IPB Nomurou o ukončení arbitrážních řízení, v nichž se hrálo o desítky miliard korun. Tajnou – a později prozrazenou – součástí dohody bylo, že vláda prosadí Nomurou navrhovanou beztrestnost manažerů IPB. Samozřejmě ministři nemají právo zasahovat do vyšetřování případů, Rampulův úřad si ale v rozporu se svým posláním cestu našel. V dubnu 2008 vynesl soud nepravomocný rozsudek, manažeré byli osvobozeni. Šokem však bylo, že státní zástupkyně Dunajová, která sedm let tvrdě pracovala na shánění důkazů o zločinech manažerů a celou dobu jasně deklarovala své přesvědčení o jejich vině, se proti rozsudku neodvolala a případ tak definitivně skončil. Proč to Dunajová tak najednou vzdala? Klíčová odpověď leží v dosud neznámém záznamu žalobkyně, o jehož existenci se nyní Respekt dozvěděl. Jeho obsah je přitom přelomový: Dunajová v něm podle dostupných informací píše, že její nadřízený Rampula jí dal ústní příkaz, aby se v kauze bezprostředně po vynesení rozsudku neodvolala. A to v době, což je zásadní, kdy

nemělo být vůbec známo, jaký verdikt soud vynese, tedy před jeho skončením (Rampula Dunajové zavolal ráno před sdělením rozsudku).

Vrchní žalobce tedy naprosto nestandardně zasáhl do nezávislého vyšetřování, což snížilo šanci zjistit, kdo a proč ohromné defraudace v IPB dělal. Navíc v okamžiku, kdy nemohl vědět, že by manažeré mohli být teoreticky uznáni vinnými. Státní zástupci jsou hodnoceni i podle toho, jak dopadnou jejich věci u soudu, a pro vrchní státní zastupitelství prohra v tak závažné kauze, jako byla Investiční a poštovní banka, znamenala ostudu. Proč tedy Rampula přikázal Dunajové neodvolat se? A jak by vyvrátil spekulace, že možným motivem mohlo být pomoci podezřelým s kontakty do nejvyšší politických pater? „K věci se nelze vyjádřit,“ píše bez možnosti dalšího upřesnění v e-mailové odpovědi Vlastimil Rampula. A mlčí i žalobkyně Dunajová, která celý minulý týden nebyla ve své kanceláři k zastižení. Před třemi týdny, když se jí Respekt ptal na okolnosti dalšího podezřelého případu souvisejícího rovněž s podvody v IPB, kauzu České pivo (po sedmi letech přípravného řízení, prakticky před skončením dokazování, jí byla bez zdůvodnění věc odebrána, aby byla vzápětí zastavena), jen řekla, že o tom nebude mluvit, protože „nechce mít problémy“.

Čím zaujal Rampula

V té opatrnosti by paní Dunajové asi značná část tuzemských žalobců rozuměla. Byl to totiž právě Vlastimil Rampula, kdo v

minulosti doporučil svým podřízeným odvolání libereckého žalobce Adama Bašného za jeho nesouhlas s postupem tehdejší Rampulovy přímé nadřízené Renaty Vesecké (aby nepadla Topolánková vláda, nechala Vesecká zastavit stíhání vicepremiéra Jiřího Čunka). A právě obava, že dopadnou stejně, zavazuje dnes Rampulovým podřízeným, alespoň podle jejich tvrzení, ústa. A kvůli strachu o místo také často aktivně dělají kroky, které znemožňují samotné vyšetření případů.

Hierarchický systém fungování státního zastupitelství dává některým žalobcům do ruky neobyčejnou moc. Pokud chtějí účinně bránit vyšetřování závažných zločinů a ochránit před spravedlností například politiky – kteří je do funkcí jmenují a rozhodují o jejich odvolání –, může se policie při pátrání přetrhnout, ale výsledek stojí vždy nakonec na rozhodnutí dvou až tří lidí z vrchního nebo městského státního zastupitelství. Dnes sice už víme, že jsou to právě oni, kdo vyšetřování ztěžují, stále však není jasné, co je k tomu vede.

„Nechci o tom spekulovat,“ říká nejvyšší státní zástupce Pavel Zeman na otázku, jak si právě on tyto důvody vysvětluje. „Žádali jsme vrchní státní zastupitelství o podrobnou zprávu obsahující relevantní statistické údaje o jeho činnosti, z níž by to jasně vyplynulo, ale odmítli nám ji dát. Vzhledem k tomu, že jsme zjistili v činnosti VSZ řadu vážných pochybení, sepsal jsem o tom zprávu a požádal ministra spravedlnosti o odvolání doktora Rampuly.“ Ve svém šestnáctistránkovém dokumentu Zeman popsal, že řada zásadních případů – například právě

České pivo, korupce při nákupu stíhaček Gripen nebo při prodeji Mostecké uhelné – buď skončila u ledu za hodně podezřelých okolností (kvůli výměnám žalobců na poslední chvíli), nebo uvízla na místě (třeba kvůli pozdnímu či žádnému vyžádání si důležitých informací ze zahraničí). Ani v něm však nenaznačuje, proč tomu tak je.

Podle bývalé nejvyšší státní zástupkyně a dnes opoziční političky ČSSD Marie Benešové může být vysvětlením to, že za normálních okolností, kdyby hlavním kritériem pro výběr do takto zásadních funkcí byly předchozí profesní úspěchy nebo maximální nezávislost, by část dnešních žalobců těžko mohla vystoupat tak vysoko. Protože však o jmenování na důležitá místa v systému státního zastupitelství rozhodují politici, nevybírají se prý lidé podle odbornosti, ale spíše ochoty jít svým „jmenovatelům“ na ruku a být k nim maximálně loajální. Takto vytipovaní jedinci, kteří by jinde jen těžko podobně vynikli, pak výměnou za možnost pokračovat v horních patrech justičního aparátu více či méně plní politická zadání (vedle zastavování kauz může jít i o vynášení informací ze spisů, což je využitelné v politickém boji).

Něco na tom skutečně může být. Předtím, než před čtyřmi lety jmenovala Renata Vesecká Vlastimila Rampulu (41) do čela vrchního státního zastupitelství, ničím výrazně nevynikal. Neměl na svém kontě ani jeden rozlousknutý zásadní korupční případ a roky působil jen jako řadový žalobce v Hradci Králové. Kariéra v čele VSZ mu ale otevřela nové možnosti: kromě

stotisícového platu má nárok na auto s řidičem, další auto pro své potřeby a služební telefon. Mimo záznam žalobci tvrdí, že právě materiální stránka věci a pracovní jistota spojená s vysokým postem, může být částečným vysvětlením Rampulova jednání. V případě Libora Grygárka se nicméně nabízí i další důvod: v půli devadesátých let minulého století totiž už na špici justice jednou vystoupal, byl dokonce pražským vrchním státním zástupcem, musel ale rezignovat, když vyšlo najevo, že při pražských demonstracích proti komunistickému režimu při Palachově týdnu v lednu 1989 spoluorganizoval zatýkání demonstrantů a jejich rozvoz za Prahu. Dlouhá léta pak pracoval na vrchním státním zastupitelství jako řadový zaměstnanec se specializací na vyšetřování vražd, znásilnění a únosů. Pak ho ale Renata Vesecká nečekaně opět vytáhla nahoru, aniž by dodnes bylo jasné proč. Vzhledem k tomu, že si údajně Grygárek potrpí na svoji prestiž – ještě před časem jezdil v mercedesu s koncovkou čtyř sedmiček –, udržení už jednou ztracené pozice, která ji přináší, může působit jako silný hnací motiv jeho kroků.

Hledá se český Schneiderman

System každopádně může fungovat i obráceně: pokud sedí v klíčovém křesle persona, která chce bojovat proti korupci, je to možné. Příklad si můžeme vzít třeba na Slovensku. Když se tam stal před devíti lety ministrem spravedlnosti Daniel Lipšic, reformoval justiční systém a odhalení korupčních případů stouplo z řádově desítek na stovky. Když Lipšic skončil a

nahradil jej Ficův člověk, systém přestal fungovat a zločiny zůstávaly pod kobercem. Opakem je třeba příklad New Yorku, kde se letos na jaře stal hlavním žalobcem Eric T. Schneiderman, který okamžitě rozjel vyšetřování rizikových bankovních obchodů, jež stály na počátku světové finanční krize. Jeho předchůdce Andrew Cuomo předtím dva roky zahájení vyšetřování odkládal.

Jakým směrem se vydá Česko, má nyní v rukou vedle samotných žalobců především ministr spravedlnosti Jiří Pospíšil (ODS). To, jak rozhodne o Zemanově žádosti a další budoucnosti Vlastimila Rampuly, může leccos napovědět, jak on sám rozumí zdejší praxi zastavování případů. „Těžko to můžu hodnotit,“ říká ministr Pospíšil. „S výsledky práce Vrchního státního zastupitelství v Praze ale spokojený nejsem. Zprávou Pavla Zemana se teď intenzivně zabývám a stanovisko k ní určitě zaujmu.“ Kdy a jaké, to však zatím nechce ministr Pospíšil konkretizovat.

Jisté je tak zatím pouze to, že do dvou týdnů ministr slibuje předložit do vlády zákon, který aspoň trochu odtrhává závislost státních zástupců na politicích. Nově budou mít stanovené pevné služební období s nemožností ho opakovat a o jejich odvolávání už nebude spolurozhodovat šéf justice, ale speciální kárné senáty na Nejvyšším správním soudu. Posílit by se měla i pozice nejvyššího státního zástupce: on, nikoli ministr, by měl odted' získat možnost odvolávat náměstky všech vedoucích

žalobců, což by mohlo vnést do systému namísto politického výběru konečně více kariérního řádu.

Svědci Babišovi

Táňa Králová, Blanka Růžičková, Jan Hrbáček (Euro)

www.euro.cz

Vyjádření poroty:

Prostřednictvím nápaditého zpracování veřejných informací a detailní rešerše autoři odhalují a vykreslují komplexní obraz výrazné osobnosti veřejného života, která může mít vliv na další vývoj české společnosti. Originálně konfrontují ambice vstoupit do politiky s jeho minulostí a obchodními praktikami.

O čem se nemluví: Impérium Agrofert přikrmované dotacemi rostlo i díky byznysu se státem

One man show. V této roli se Andrej Babiš proslavil v byznysu. Teď s ním chce ovládnout českou politiku. Při budování chemicko-agropotravinářského impéria Agrofert vystupoval pracovitý Babiš jako tvrdý lovec a mistr mystifikace. Ostrým nástupem do politiky vlivný byznysmen ukazuje, že osvědčené zbraně neodhodí ani jako velký vůdce nespokojených občanů srocených pod praporem ANO 2011.

Nemáme zájem – takto majitel Agrofertu zpravidla reaguje na dotazy novinářů k chystanému převzetí některé z firem. Záhy je lapí pod svá křídla. Do politiky nechci, prohlašoval opakovaně ještě nedávno agrární magnát. Teď se už pasoval na lídra lidového hnutí, s nímž chce vyhrát příští parlamentní volby. Babiš se vždycky bránil oslovení miliardář. V poslední době se při něm už neošívá a uznává, že opravdu je miliardářem. Jak lidé vytuší, že platí to, co právě říká, a druhý den to nebude obráceně? Nevyznají se v tom ani ti, kteří myšlenkové pochody majitele impéria mají možnost z větší či menší blízkosti sledovat. Ze skupiny se toho moc nevynese, i „pěšáci“ podepisují doložku, že rok po odchodu z Agrofertem ovládaných firem nebudou nikde nic vyprávět. Od těch, co prostředí důvěrně znají, uslyšíte, že je to podobné jako v sektě, kritika se tam nenesí. Kdo donášší, je oblíbený.

Nedělal jsem byznys se státem, veřejně tvrdí majitel Agrofertu. Na byznysu se státem přitom do značné míry postavil své impérium a chce jej posilovat dál, třeba prostřednictvím zakázek státních lesů. Andrej Babiš rád říká A, aniž by dodal B. „Za rok 2010 jsme zaplatili na daních šest set milionů korun,“ opakuje často v posledních týdnech. Mlčí ovšem už o tom, co se píše ve výroční zprávě Agrofertu. A sice že na dotacích přišla do skupiny skoro stejná suma jako na odvedených daních, tedy přesně 595 milionů korun. Rok předtím to bylo dokonce 713 milionů, a to hlavně díky zhruba dvojnásobně vyšším investičním dotacím.

Státní tajnosti

Babišovo ANO chce mimo jiné prosadit zákony, které zvýší všeobecnou transparentnost veřejné správy. K pravému opaku přitom byznysmen přiměl státní instituci, která je pro firmu jeho velikosti jednou z nejdůležitějších – Úřad pro ochranu hospodářské soutěže (ÚOHS). Podle všeho měl Babiš vliv na ÚOHS za dřívějšího šéfa Martina Peciny i za současného předsedy Petra Rafaje. Oba byli svého času sociálními demokraty.

Neprůhlednost místo Babišem velebené transparentnosti doprovázela a stále doprovází megafúzi, při níž Agrofert ovládl největšího konkurenta Agropol, a předtím i společnost První žatecká. Jak to Babiš myslí s transparentností, může předvést u spojení s pekárny United Bakeries, které nyní posuzuje ÚOHS. Podobně jako v případě Agropolu si úřad dal na

prozkoumání pekárenského svazku prodlouženou pětiměsíční lhůtu. Nejen kvůli prověřované fúzi největších pekáren stojí dřívější velké akvizice Agrofertu za připomenutí.

Když předloni na jaře ÚOHS posvětil ovládnutí Agropolu, podmínil svůj souhlas některými závazky, stejně jako v případě První žatecké. Co přesně měl Agrofert splnit, je překvapivě jeho obchodním tajemstvím. Státní úřad nadále poslušně respektuje přání společnosti ani zpětně žádné podrobnosti nesdělovat, byť všechno má být v naprostém pořádku. Zřejmě ví proč.

Agro jako libůstka

ÚOHS nařídil Agrofertu odprodat některé části podniků.

„Závazky byly splněny. Úřad je kontroloval a dospěl k závěru, že vše proběhlo v souladu s jeho rozhodnutím,“ reagoval nedávno na dotaz týdeníku Euro šéf úřadu Rafaj. Odkázal na účastníka řízení, jestli bude chtít sdělovat více detailů k podmínkám fúzí s Agropolem a První žateckou.

„Tyto majetky byly vyčleněny do samostatné společnosti Agro Teplice, která byla v daném termínu odprodána,“ reagoval bez dalšího upřesnění Babiš. Podle dostupných zdrojů koupila firmu Agro Teplice od Agrofertu účelově založená společnost Cyrrus Agro, trochu zvláštní dcera předního tuzemského obchodníka s cennými papíry Cyrrus. Brokerská firma nabízí i úschovu a správu cenných papírů. Agrofert patří mezi její klienty. Kdo vlastní firmu Cyrrus Agro a jejím prostřednictvím Agro Teplice, ovšem není veřejně dostupná informace. To nahrává spekulacím, že se Babiš teplického Agra tak úplně nevzdal.

„Není to nic tajného, ale nechceme strukturu úplně zveřejňovat,“ reaguje člen představenstva Cyrrus Agro Jan Procházka na dotaz, kdo společnost vlastní. Vysvětluje, že firma založená na private equity investice má podobnou strukturu jako jiné dcery, i když ne úplně. „Je to taková naše libůstka. Nepovažovali jsme za vhodné, aby o struktuře vlastníků všichni věděli,“ dodává Procházka. Ani listiny v obchodním rejstříku neprozradí žádnou majetkovou stopu. Za letošní rok v něm nepřibyl jediný dokument.

Cestou mlžení se Pecinův antimonopolní úřad vydal už v obsáhlém posudku, ve kterém hodnotil dopady spojení Agrofertu s Agropolem. V textu chybí cifry vyčíslicí vliv obří fúze na trh s jednotlivými komoditami a aktivitami. Zato se hemží těmito závorkami – (...obchodní tajemství...). Čtenář si musí ve stanovisku ÚOHS doplňovat různě složité tajenky. Viz jedna z méně náročných: „Uskutečněním spojení soutěžitelů by došlo v segmentu zemědělského zásobování a nákupu k propojení dvou (...obchodní tajemství...) na území ČR, zejména v maloobchodním prodeji průmyslových hnojiv, přípravků na ochranu rostlin a krmných směsí, výkupu obilovin a olejnin a skladování rostlinných komodit a dále pak ve zpracování drůbežího masa, ve vertikálně integrovaný komplex, který by na území ČR neměl obdoby.“

V jiných případech, kdy ÚOHS posuzuje spojení velkých hráčů, není tolik tajuplný. Třeba při posvěcení fúze Poděbradky a Karlovarských minerálních vod zveřejnil, co požaduje pro

zachování účinné soutěže. Konstatoval rovněž, že podíl na trhu balených přírodních vod bude po spojení nižší než padesát procent.

Nekompromisní vytěšňovatel

Impérium Andreje Babiše drží prvenství, o kterém se příliš nemluví. Skupina Agrofert provedla vůbec největší počet vytěšnění minoritních akcionářů. Od roku 2005 šlo o zhruba padesát nucených výkupů, ve kterých Babiš vyplatil drobným podílníkům více než 330 milionů korun. A kvůli tomu čelí několika žalobám. Z vyjádření Agrofertu vyplývá, že počet soudních sporů aktuálně není vyšší než pět.

Squeeze-out je v Česku umožněn od roku 2005. Majitelé firem, kteří ovládají více než devadesát procent společnosti, mohou převzít kontrolu i nad zbytkem podniku. A to i proti vůli těch, kteří drží zbylých deset procent. Babiš tedy po roce 2005 neváhal a začal vytěšňovat. V zahraničí jde sice o zcela běžný institut, jenže potíží je v tom, že v Česku probíhal squeeze-out podivným způsobem. Cenu akcií, kterou vypláceli majoritní vlastníci, totiž určovali znalci najatí a placení většinovým akcionářem. Nebylo výjimkou, že najatý znalec za peníze spočítal v podstatě cokoli, co bylo výhodné pro vytěšňovatele. Právě odtud pramení žaloby. Babiš tvrdí, že hodlá vytěšňovat i v budoucnu.

Lobbista, teď i politik

„Jsem lobbista,“ otevřeně přiznával podnikatel Babiš předtím, než začal koketovat s politickou dráhou. Jak lze poměrně snadno ovlivnit věci veřejné, ukázal národu, když mu šlo o bionaftu. Proti nesouhlasu prezidenta Václava Klause si vyvzdoroval zvýšení povinného přimíchávání biopaliv do nafty a benzínu. V biopalivářském byznysu jde o hodně a Babišovi se podařilo den před parlamentními volbami přivést poslance do sněmovny na mimořádnou schůzi, aby za minutu dvanáct přehlasovali Klausovo veto. Demonstrací ve Sněmovní ulici to jistila Agrární komora, kde je Agrofert největším donátorem. Doporučení účastnit se protestního shromáždění dostali také zaměstnanci firem ze skupiny. Podařilo se. I díky jistému odbytu biopaliv diktovanému státem a daňovým úlevám je společnost Preol druhou nejziskovější tuzemskou chemičkou z holdingu Agrofert. V letošním roce do uskupení přibyl lihovar Ethanol Energy ve Vrdech na Kutnohorsku, kde se vyrábí biolih do benzínu. Přidávání biosložek se má v příštích letech dál zvyšovat, aby Česko dostalo závazkům v Bruselu.

Od té doby, co se prezident Klaus pokusil zabránit dalšímu rozšíření biopaliv, se do něj agrobaron Babiš průběžně střetuje. Expremiér Mirek Topolánek (ODS) si nepřízeň u majitele Agrofertu vysloužil i za to, že mu nenechal Setuzu. Ústecká fabrika, o kterou Babiš vždycky hodně stál, skončila za Topolánkova vládnutí v exekuci. Po takzvaném narovnání se státem se k ní dostal právník a kontroverzní podnikatel Petr Sisák. To se nezapomíná.

Komu pšenka nasypala

„Neděláme obchody na úkor státu,“ píše Babiš ve výzvě ke spoluobčanům. Sám nejlépe ví, že se státem se dají dělat velmi dobré obchody. Alespoň to uměly podniky ZZN (zemědělské zásobování a nákup), které vždycky byly oporou Babišovy agrární divize. Mimořádné zisky se výkupům za vydatné pomoci státu, resp. agrárního resortu pod vládou ČSSD, urodily po bohaté sklizni obilí v roce 2004.

Jako nový člen Evropské unie tehdy Česká republika s radostí sáhla po pomoci, kterou nabízela společná zemědělská politika. Zemědělci, kteří nebyli schopni prodat obilí na volném trhu, ho mohli dodat na takzvaný intervenční nákup. V Česku této záchranné sítě využívali jen okrajově, nikoli z důvodu, že by o ni nestáli. Šikovněji, protože stát jim to umožnil, s ní uměly pracovat podniky ZZN obchodující s obilím. Zvlášť okaté to bylo po extrémní nadúrodě v roce 2004.

Výkupy tehdy ovládali dva hlavní hráči: Agrofert a Agropol. Stát dle bruselských pravidel musel zajistit intervenční nákup, a protože neměl vlastní síla, nasmlouval si skladování zrna u výkupů. Ty lacino nakoupily pšenici od pěstitelů, kteří neměli svoje sklady. Obratem ji výkupy přihlásily do intervence, na tuně tímto manévrem mohly vydělat kolem tisíce korun. Zemědělci, kteří obilí chtěli prodat přímo státu za cenu, jakou inkasovali obchodníci z Agrofertu a Agropolu, neměli šanci. Stát je odmítal. Byl v úzkých, protože neměl kde intervenční obilí uskladnit, a vymlouval se na špatnou kvalitu.

Sedlák Jan Miller se jako jediný odmítnutý nedal. Měl v ruce doklad z nezávislé laboratoře o tom, že zrno od jeho firmy splňuje předepsané parametry. S celou věcí šel k soudu, a ten až letos na jaře vynesl rozsudek, který dal sedlákovi za pravdu. „Stát tenkrát vlastně řekl, že všichni, kteří neprodali pšenici Agrofertu a Agropolu, ji neuměli vypěstovat. To jsem si nenechal líbit,“ říká dnes Miller. Soud tím prakticky potvrdil, že za pomoci státu byli zemědělci ošizeni, zatímco výkupy bohatě vydělaly. Mohly si tenkrát přijít na jeden a půl miliardy korun. Agrární komora, která mnohokrát blokovala Prahu či dálnice kvůli dotacím, tehdy nijak neprotestovala.

Jateční krokodýli

Podniky ZZN byly Babišovou strategickou investicí, která mu otevřela cestu na venkov. K významným moravským výkupům se Agrofert dostal po krachu společnosti Tchecomalt Group. Prostějovská firma během zmatků po pádu IPB skončila v konkurzu. ČSOB později podala trestní oznámení na manažery kvůli tomu, že návrh na konkurz byl účelový. Vyšetřovatel prověřoval i tunelování Tchecomaltu. Nic se nepodařilo prokázat. Místopředsedou představenstva Tchecomalt Group byl Jaroslav Faltýnek, který poté přešel do Agrofertu. Za zásluhy v něm bude asi na věčné časy.

Faltýnek je dnes jediným členem představenstva Agrofertu, který se nepřihlásil jako sympatizant hnutí ANO 2011. Babišův politický let spořádaně podporuje také dozorčí rada v čele s finanční ředitelkou holdingu Petrou Procházkovou. Faltýnek má

pro svůj odstup omluvenku – brání mu politická překážka. Jako sociální demokrat má poměrně silnou pozici ve svém regionu. Za ČSSD je radním v Prostějově a zastupitelem v Olomouckém kraji. Dnes je také tváří Agrární iniciativy, s níž před rokem vyšel Andrej Babiš zaštitěný dalšími agrárními bossy, aby se postavil zahraniční konkurenci. Faltýnek nyní lobbuje za české zemědělství i v Bruselu, což může být průprava pro budoucího agrárního ministra. Tah na bránu je třeba jistit z více stran.

Pro agropotravinářský gigant, jakým je stále bobtnající Agrofert, je důležité mít chápavé lidi na potřebných místech. Třeba si konečně poradí i s takovými „prkotinami“, jako je povolení jatek pro krokodýly. Agrofert se ovládnutím velké jihomoravské akciovky Agro Jevišovice dostal nejen ke zhruba devíti tisícům hektarů polí a každoročním desítkám milionů korun na dotacích – za loňský rok jde bezmála o padesát milionů. Současně převzal i krokodýlí farmu a exotických zvířat by se rád zbavil tím, že je naporcuje na steaky. Jenže evropská legislativa pojem jateční krokodýli nezná a čeští úředníci si úkol „nějak to vymyslet“ dokola přehazují. Extra vyhláška neprošla přes úřad vlády a veterináři mají sepsat jiný právní předpis. Snad zvláštní vládní nařízení pro krokodýly?

Porážka v Kostelci

Kostelecké uzeniny byly svého času prosperující největší tuzemský masokombinát. Pod nadvládou Agrofertu, kdy ho řídili i bývalí vrcholní manažeři z Chemopetrolu, právě nevzkvétá. Ovládnutí masokombinátu doprovázela kriminalizace

kosteleckých manažerů. Čím si ji šéf Kosteleckých uzenin Jan Boček a jeho čtyři kolegové vysloužili? Z fabriky na zavření vykřesali šlapající masokombinát. Když v roce 1990 Boček přišel do Kostelce, měla firma obrat čtyři sta milionů korun, zhruba po deseti letech ho zvedla desetinásobně. Přežila pád IPB i hysterii spojenou s nemocí šílených krav. Vedení, které postavilo masokombinát na nohy, ale nepřežilo následné majetkové změny. Agrofert jako strategický partner, který měl pomoci přeúvěrované firmě, nejprve získal 34procentní podíl. Prostřednictvím pozdějšího ovládnutí družstva, které masokombinát zprivatizovalo, se dostal k majoritě.

V roce 2006, kdy byl předsedou vlády Jiří Paroubek (ČSSD), vláda schválila prodej pohledávek České konsolidační agentury za společností Kostelecké uzeniny skupině Agrofert. Jak v minulosti informovala média, Babiš se kvůli nákupu těchto pohledávek několikrát sešel a často si telefonoval s manažerkou ČKA Radkou Kafkovou. „Díky kontaktu s Kafkovou Babiš disponoval citlivými neveřejnými informacemi. Podnikatel například nechtěl, aby prodej pohledávek šel do meziresortního připomínkového řízení před schválením vládou. To se nakonec nepodařilo,“ napsal deník E15. Kafkovou nedávno soud poslal kvůli úplatku 400 tisíc korun na rok do vězení. Žádné tunelování, ze kterého byli podezříváni bývalí manažeři Kosteleckých uzenin včele s Bočkem, se nekonalo.

Zápůjčka bez návratu

S majitelem největší lesnické firmy Less Janem Mičánkem nemá Andrej Babiš sehrané poslední mediální výstupy. Mičánek mluví o námluvách se silným investorem pro strategické partnerství a Babiše zmiňuje jako jednoho z uchazečů. Jeho letošní nástup do lesnictví jenom vítá. „Náš obor potřebuje silné hráče,“ prohlásil nedávno Mičánek, který si Babiše váží jako jednoho z mála skutečných podnikatelů v tuzemsku.

„Nechci koupit Less & Forest. To je spekulace,“ tvrdil v pozdějším rozhovoru pro Aktuálně.cz Babiš. Lesnictví napojené na veřejné zakázky v něm označil za hrozný obor. Dnes prý snad lituje i toho, že do něj vstoupil. Zatím ovládl společnosti Wotan a Uniles. Když majitel Agrofertu popírá zájem o nový úlovek, obvykle to znamená, že ryba se už chytá a ještě zbývá dotlačit cenu.

O agrárním magnátovi se traduje, že levně kupuje zadlužené firmy. Všeobecně to rozhodně neplatí. Zejména některé potravinářské akvizice vzhledem k jejich stavu přeplatil a lidé z branže nechápou, jak se mu má investice vrátit. Zvlášť když části provozu jako neefektivní potom postupně zavírá. Ani v zemědělství Babiš nesbírá jen upadající podniky. Někdy mu manažeři servírují družstva a akciovky ve slušné kondici a pod cenou. „Raději Babišovi než Němcům nebo Holanďanům,“ říkali si a Agrofertu pomohli k vládě nad 85 tisíci hektarů. Často se k farmám dostává i osvědčenou cestou přes své výkupy. Fungují jako dodavatelé hnojiv, postřiků, osiv a současně jako

odběratelé obilí a řepky. Své obchodní partnery postupně vykostí a Agrofert poté do zadluženého podniku vstoupí. Původní role podniků ZZN oslabuje. Kdo ze zemědělců aspoň trochu mohl, postavil si svůj obilní sklad. Od zmíněných intervenčních nákupů Evropa ustupuje a ZZN přicházejí o vysoké poplatky, které jim za skladování obilí i rezervované místo platil stát. Ještě že jsou tu státní hmotné rezervy. Co se opravdu děje se strategickými zásobami obilí, vědí snad jen ve výkupech Agrofertu, v jejichž útrokách se uchovávají. Každoročně se zápůjčky částečně obměňují, starší obilí nahradí skladovatel novým ze žní. Letošní novinkou, o níž se mluví v kuloárech, jsou zápůjčky bez návratu. Pokud tajuplná Správa státních hmotných rezerv snižuje celkový objem zásob, měla by uvolňované zrno nabídnout v tendru. Na obchodu se státem opět vydělá majitel sil.

Tah na bioplynky

„Společnosti skupiny Agrofert aktivně využívají veškerých dotačních programů k posílení konkurenceschopnosti. Dotace do zemědělského sektoru pak částečně sanují nízké výkupní ceny produkce a pomáhají nákladové stabilizaci tohoto odvětví bez nutnosti zdražování potravin,“ uvádí Agrofert na své webové stránce. Zmiňovaná aktivita při využívání dotací je někdy natolik horlivá, že zastíní i pravidla o tom, komu jsou podpory určeny.

Národní dotace pro zpracovatele poskytované ministerstvem zemědělství mohou dostat potravináři a výrobci krmiv, kteří

zaměstnávají 250 až 750 osob. Do tohoto intervalu se Agrofert se svými zhruba 27 tisíci zaměstnanci rozhodně nevtěsná. Ač se české úřady obvykle ohánějí kdejakými unijními směrnici, v tomto případě je nezajímá evropský předpis, dle něhož se při poskytování dotací posuzuje majetkové propojení firem. Díky tomu dostala Vodňanská drůbež za loňský rok téměř patnáct milionů korun, což je třetí nejvyšší vyplacená částka. Finanční podporu získala také mlékárna Olma i další firmy ze skupiny Agrofert. V minulých letech byly několikrát úspěšné Kostelecké uzeniny i další příslušníci holdingu.

Obzvlášť atraktivní jsou nejen pro Agrofert podpory, kterým se v Česku těší bioplynové stanice. Svaz marginálních oblastí spočítal, že dotace přepočtená na hektar vychází u bioplynek na 61 614 korun, zatímco v průměru dosahuje dotace na hektar deset tisíc korun. Svaz navíc upozorňuje, že prostřednictvím zemědělských bioplynových stanic si dotujeme poškozování životního prostředí. „Hlavním palivem je kukuřice, jejíž pěstování má významné erozní dopady, znečišťuje podzemní vody dusičnany, znamená vysoké vstupy pesticidů,“ varuje.

Bývalí ministři za ODS Ivan Fuksa a Martin Kocourek na pokyn premiéra Petra Nečase zastavili investiční dotace na stavbu dalších bioplynek. Jejich návrat byl jedním z prvních kroků, které učinil Fuksův nástupce Petr Bendl (ODS). A šéfka Energetického regulačního úřadu Alena Vitásková se po rozkoukání na novém pracovišti nechala slyšet, že podporuje bioplynové stanice, které zpracovávají kejdu na farmách, a

budou pod kontrolou Agrární komory. Neboli Agrofertu. Jeho majitel letos na jaře prohlásil, že do tří let chce mít asi desítku bioplynových elektráren. Bylo to při představení Babišovy bioplynky v Petrovicích na Benešovsku postavené s pomocí dotací. Za rok má tato jednotka vyrobit 35 milionů korun.

Od vidlí po vidličku

„Svět je o surovinách, a na to jsme se rozhodli vsadit,“ vysvětloval před lety Babiš svou expanzi na venkov. Působí tam jako velká realitka, která sceluje zemědělský majetek a zvyšuje tím jeho hodnotu. K rozvoji venkova, jaký se Evropa snaží prostřednictvím dotací podporovat, ale rozmach Agrofertu příliš nepřispívá. Jeho síla, jak ji vnímají i bankéři, je v řetězci od vidlí po vidličku, který uvnitř skupiny umožňuje různé manévry. Třeba stahovat peníze z jednotlivých firem na splátky úvěrů. Náklady na luxusní rezidenci zvanou Farma Čapí hnízdo se hradí i tak, že se v jeho kongresovém centru konají pracovní porady různých větví holdingu. Faktura, která po zhruba deseti sezeních přijde do každé z radících se firem, není v desetitisícových částkách, ale o řád vyšší.

„Veškerá tvrzení o mém majetku jsou spekulace. Jde o virtuální majetek, protože můj hlavní majetek je 28 listinných akcií reprezentujících sto procent základního jmění Agrofertu, které jsou oceňovány různými nesmyslnými částkami,“ vysvětluje Babiš ve výzvě k nespokojeným občanům. Dosud byly banky v klidu. Potom, co sledují Babišovu novou roli, s napětím očekávají výsledky za letošní rok. Když magnát dříve

peníze do něčeho vložil, vždycky se mu z toho něco vrátilo. U jeho posledních politických aktivit jsou ale lidé z finančních kruhů na pochybách.

Táňa Králová

Žonglér na chemické hraně

Prohrál bitvu o Unipetrol, ale jinak je velmi úspěšný. Babišovy výrobní podniky dnes mají větší zisky než petrochemický gigant

Začínal sice s chemií, ale po neúspěšné privatizaci společnosti Unipetrol ji překryly aktivity v zemědělské a potravinářské výrobě. Přesto je Andrej Babiš v České republice jediným nebo majoritním vlastníkem sedmi výrobních podniků, vesměs středně velkých chemických firem. Ty mu například vloni vydělaly více než celý Unipetrol. Při celkovém obratu přes dvacet miliard korun vykázaly dohromady téměř třímiliardový čistý zisk. Skupina Unipetrol dosáhla vloni při více než čtyřnásobných tržbách zisku ve výši 928 milionů korun.

Zdaleka nejúspěšnější chemičkou skupiny Agrofert je německá firma SKW Piesteritz. Ta vloni podle serveru Motejlek.com vykázala hrubý zisk 95 milionů eur, slušně prosperuje rovněž slovenské Duslo Šala. Ke svým úspěchům si může Babiš přičíst také vstup na trh s motorovými palivy. Jeho Preol, výrobce bionafty, konkrétně metylesteru řepkového oleje (MEŘO), mu vloni vydělal přes 700 milionů korun.

Do posledního dechu

Nic z toho však zřejmě zatím u podnikatele nedokázalo překrýt pachů z toho, že nezískal pod svá křídla také petrochemickou část Unipetrolu. A Babiš sám ještě nedávno v několika

rozhovorech označil tento svůj neuskutečněný sen za svou největší prohru.

Jeho Agrofert se o Unipetrol ucházel v první i druhé privatizaci. Vítězem se stal v roce 2001 a svým způsobem i v roce 2005. Jenže zatímco poprvé to vzdal po neúspěšném vyjednávání o snížení ceny, podruhé ho vyšachoval jeho tehdejší partner, nynější vlastník holdingu Unipetrol, polský PKN Orlen. Na něm sice vloni Babiš vysoudil zhruba 2,5 miliardy korun, byla to však jen jedna z celkem čtyř arbitrází, v nichž žádal o náhradu toho, že Poláci nedodrželi smlouvu a slíbené firmy mu neprodali.

V poslední, čtvrté arbitráži si Babiš vzniklou škodu vyčíslil na téměř 20 miliard korun. A ač ji letos na začátku roku prohrál, ještě to nevzdal. Nedávno oznámil, že jeho právníci napadli rozhodnutí arbitra žalobou.

Babiš se na převzetí petrochemických firem Unipetrolu připravoval v podstatě od roku 1999, kdy se mu podařilo do vedení polostátního holdingu protlačit své lidi. To byl sice vpravdě husarský kousek, ale nic, co by zavánělo korupcí. Dokázal využít příležitost – nová Zemanova vláda tehdy čelila kritice poté, co největší polostátní podnik, elektrárenskou společnost ČEZ, obsadila politiky. Stejnou chybu a nařčení z přidělování trafik nechtěla v Unipetrolu opakovat. Zřejmě proto tehdejší ministr průmyslu Miroslav Grégr s povděkem přijal Babišovo doporučení, kde hledat osvědčené odborníky s praxí v oboru.

Do křesla generálního ředitele polostátního Unipetrolu tak nově usedl Pavel Švarc, předtím „Babišův“ ředitel z Lovochemie. Ze stejného podniku, který měl tehdy Agrofert už plně pod kontrolou, přišli také Jan Landa na post finančního ředitele nebo Ivan Souček. V personálním zemětřesení, které následovalo, dosadil Švarc své lidi i do vedení dceřiných společností. Jeho bývalý kolega z Čížkovických cementáren Miroslav Kuliha se stal ředitelem Chemopetrolu, do Benziny přišli Svatopluk Sýkora (pozdější ředitel Lesů ČR) a ředitel Mrazíren Praha David Thoma. V Unipetrolu se dodnes traduje, že Babiš po této rošádě získal nejen přístup k interním informacím, ale také zastání, pokud šlo o jeho zájmy.

Naplno se to projevilo ve sporu dvou dceřiných společností – Chemopetrolu a České rafinérské – o předávací ceny, v němž se Švarc angažoval ve prospěch Babišova dodavatele, litvínovské chemičky Chemopetrol. Vyostřený boj se zahraničními akcionáři České rafinérské řešili i ministři Grégr a Jiří Rusnok a přerušením výroby, ke kterému tehdy došlo, se zabýval také antimonopolní úřad. Obě zneprátené dcery tehdy argumentovaly tím, že jim nevýhodné předávací ceny snižují zisky. Podstatné však bylo, že se v té době už rozjela privatizace a Babiš měl zájem pouze o Chemopetrol.

Miláček špiček ČSSD

Období vlády sociální demokracie bylo pro Babiše šťastným obdobím. Grégrovou zásluhou dostal Aliachem, který chtěla v konkurzu po pádu impéria Chemapol podnikatele Václava

Junka převzít i Konsolidační banka. Za předlužený podnik, jehož součástí byly nynější Babišovy firmy Synthesia a Fatra, v roce 2001 zaplatil 815 milionů korun. Brzy nato však s podporou ministra obrany Jaroslava Tvrdíka přesvědčil ostatní členy vlády o strategickém významu jedné z jeho částí, závodu na výrobu výbušnin Explosia, kterou pak předal do rukou státu, a zajistil si tak snížení dluhu o 700 milionů korun. Plně tak využil příležitost, která se sama nabízela – otázky obrany a bezpečnosti měly po teroristickém útoku z 11. září 2001 absolutní prioritu. Protože pak kvůli chybě v ocenění Explosie od státu inkasoval dalších 181 milionů korun, Aliachem dostal v podstatě zadarmo. Přesně spočítáno, na transakci vydělal 66 milionů korun.

Babiš blízké vztahy s politiky sociální demokracie nepopírá, tvrdí však, že mu k vítězství v tendrech nijak nepomohly. Kolem privatizace Unipetrolu proběhla řada šetření, z nichž možná vyplývá, že Babiš dokázal Grosse, Zemana či Paroubka ovlivnit, žádnou korupci mu však neprokázala. Kabinety ČSSD se v každém případě poprvé jen málo zajímaly o tehdejší vlastnickou strukturu Agrofertu i o to, kdo privatizaci zaplatí. A to, že Babiš de facto ovládal Unipetrol v době před jeho privatizací a během ní, zřejmě nikdo za nějaký konflikt zájmů nepovažoval.

Odklonění dluhů

Hodně nejasností dosud panuje kolem dřívějších Babišových aktivit. Ve složité struktuře Agrofertu neustále docházelo k

přeskupování majetku, vlastníci jednotlivých výrobních podniků skupiny se několikrát měnili. Vůbec první firmu Babišova chemického impéria, lovosickou Lovochemii, například privatizovala společnost Proferta, jež se později změnila na akciovku vlastněnou Agrobohemií, která Lovochemii postupně ovládla a poté sama zanikla fúzí se společností Deza.

Andrej Babiš ve svém podrobném životopise na stránkách ANO 2011 uvádí, že Lovochemie byla jedinou problematickou kauzou v jeho životě. Způsob, jakým tuto firmu ovládl, skutečně vyšetřovala policie, kauzu však již podle Babiše uzavřela. Jeho partneři z původní společnosti Proferta ho obvinili, že se zasadil o to, aby se jejich firma nezúčastnila navyšování kapitálu v Lovochemii, a pak Profertu poslal do likvidace. Naplnění skutkové podstaty zneužití informací v obchodním styku a porušení práv při správě cizího majetku se měl dopustit tím, že byl v době transakce předsedou představenstva všech tří dotčených podniků (Proferty, Agrobohemie a Lovochemie).

Babiš v jednom rozhovoru toto obvinění odmítl s tím, že Profertu získal oklikou a že to nebyl on, kdo ji zatížil dluhy. Podle obchodního rejstříku do firmy skutečně vstoupil až v roce 1997, tedy zhruba dva roky poté, co si za víc než půl miliardy korun koupila 51 procent akcií Lovochemie od Fondu národního majetku. Předluženou firmu ovládl přes kapitalizaci jejích dluhů. Ale v době, kdy se rozhodovalo o navyšování majetku Lovochemie, Profertu skutečně řídil, i když nebyl jejím jediným

vlastníkem. Tou byla Agrobohemia – společný podnik Agrofertu a Unipetrolu založený v roce 1995.

S Unipetrolelem v zádech

Agrobohemie sehrála v Babišových chemických akvizicích důležitou roli. Přes ni získal nejen Lovochemii, ale také Aliachem. To vše v podstatě s pomocí Unipetrolu. I když Babiš na své stránce uvádí, že Agrobohemii založil v roce 1995 spolu s manažery Lovochemie, od začátku ji v médiích prezentoval jako společný podnik Agrofertu s Unipetrolelem. Jisté je, že šlo – minimálně z Babišovy strany – o velmi pragmatické spojení. Odvolával se na ně například, když Lovochemie potřebovala úvěr na výstavbu závodu pro výrobu kyseliny dusičné. A protože ho nedostala, přistoupila nakonec k výše zmíněnému problematickému navýšení základního jmění.

Z mediální prezentace jednotlivých kroků Agrobohemie lze usuzovat, že Unipetrol hrál ve svazku spíše roli finančního investora. Za firmu vždy mluvil pouze Babiš a ani takovou transakci, jako bylo převzetí Aliachemu, Unipetrol nijak nekomentoval. Za svou dlouholetou podporu – ta skončila prakticky až s příchodem PKN Orlen v roce 2005, dostal Unipetrol o dva roky později při vypořádání svého podílu v Agrobohemii 503 milionů korun.

Manažerská privatizace, s jejíž pomocí Babiš získal Lovochemii i Prechezu a která se ve druhé polovině devadesátých let a na přelomu století uplatnila v řadě jiných českých podniků, nebyla protizákonným aktem. Z morálního

hlediska byla zejména u později nesplácených půjček určité na hraně, to však nebyl Babišův případ. Pravidla, jež nedokázala ochránit drobné akcionáře, nenastavoval on. Ke svému prospěchu je však dokázal využít. Například ve valašskomeziříčské Deze, kde po nákupu majority okamžitě snížil podíl pod 50 procent, aby se vyhnul povinnému odkupu ostatních akcií, což by ho stálo nejméně 300 milionů korun.

Drobných akcionářů se mimochodem později zbavoval hned, jakmile to bylo možné. Vytěsnění minoritních akcionářů schválila valná hromada Dezy v červenci 2005, tedy bezprostředně poté, co příslušný zákon vstoupil v platnost.

Blanka Růžičková

Amnézie ambiciózního mogula

Miliardář bagatelizuje své členství v komunistické straně a spolupráci se Státní bezpečností

Ctižádostivý, tvrdý a úspěšný manažer. S těmito atributy nyní vstupuje Andrej Babiš do politiky. Jako politik by měl mít jasnou vizi a být konzistentní ve svých názorech. To se mu ale zatím nedaří. Ba co víc, v časovém úseku dvou týdnů dokázal svoje názory zcela popřít. „Není to politická strana, je to hnutí. Já nejdu do politiky, říkám lidem, prosím vás, už to dál tady nejde. Jsem iniciátor, organizátor, člen týmu. Nemám žádné politické ambice,“ citovala česká média Babiše v půlce listopadu. O dva týdny později počastoval Babiš masy zcela odlišnými výroky: „Není už jiná varianta. Já jsem lídr. Je nesmysl, abych hledal někoho jiného. To hnutí postavím tak, aby vyhrálo příští volby.“

Svým potenciálním voličům se Babiš veřejně „odhalil“. Protože se o něm prý „píše mnoho polopravd, dokonce lží“, zveřejnil na svých stránkách svůj obsáhlý životopis. Týdeník Euro se zaměřil především na období, o kterém se sice hodně mluví, ale dosud nebylo podloženo historickými prameny či autentickými výroky aktérů. Andreje Babiše jsme přitom oslovili, aby se k inkriminovanému údobí v celé šíři vyjádřil.

Důvěrný Bureš

Asi nejcitlivější dobou pro agrobarona je ta, kdy se o něj jako o vedoucího pracovníka podniku zahraničního obchodu (PZO) Petrimex zajímala Státní bezpečnost (StB). Babiš ale neochvějně tvrdí, že s ní nespolupracoval.

Ovšem v Ústavu paměti národa v Bratislavě je dodnes archivován Babišův svazek pod krycím jménem Bureš. Do kategorie „Důvěrníka“, tedy spolupracovníka, který nemusel o své spolupráci s StB vědět, a kategorii, jež nepodléhá lustračnímu zákonu, si jej StB zavedla 12. listopadu 1980.

Babiš se ocitl v hledáčku sekce, která se zabývala kontrarozvědnou ochranou československého zahraničního obchodu. Věnovala tak pozornost zejména zastupitelským organizacím zahraničního obchodu v Bratislavě, průniku zahraničních rozvědek a monopolů do československé ekonomiky, ale i takzvaným černým obchodním zástupcům.

Nakolik byl Babiš dle metodiky StB skutečně „důvěrný“ se dnes už bohužel nedozvíme, protože podstatná část materiálů z jeho svazku byla 4. prosince 1989, v době hromadných skartací, kterou procházely zejména svazky představitelů komunistické elity, zničena.

Jak popisuje svůj kontakt s tajnou policií dnešní miliardář? Tvrdí, že ho její příslušníci oslovili kvůli dovozu nekvalitních nerostných surovin. „Myslím, že to bylo v roce 1980, kdy mě vyslychala StB v záležitosti dovozu syrských fosfátů do Prechezy Přerov. StB mě v rámci této kauzy kontaktovala asi třikrát,“ vzpomíná Babiš. Na otázku, zda StB předal nějaké

dokumenty, dodává: „StB jsem předal analýzu, proč by nebylo vhodné dovážet syrské fosfáty. Popsal jsem špatnou kvalitu této suroviny a zdůvodnil negativní dopady na životní prostředí při případném dovozu do Československa, a to kvůli velké prašnosti.“

Jenže v roce 1982 se vztah mezi StB a „Burešem“, jak stojí v historických pramenech, zásadně mění.

Agent z vinárny

Jedenáctého listopadu 1982 se v centru Bratislavy ve vinárně U obuvníka scházejí tři muži: kapitán Rastislav Mátray, poručík Július Šuman a zástupce ředitele jednoho z odborů podniku zahraničního obchodu Petrimex Andrej Babiš. Z přísně tajného dokumentu, pořízeného ze setkání, vyplývá, že se z důvěrníka StB stal agent.

Podle tehdejšího hlášení tajné policie v době od 16.30 do 18 hodin podepsal takzvaný vázací akt, tedy závazek ke spolupráci. „Kandidát byl vytěžen (vyzpovídán) k ohlasům na úmrtí soudruha Brežněva (sovětský vůdce, který zemřel den před schůzkou – pozn. red.), o čemž je zpracován samostatný záznam. Poté byl kandidát vyzván, aby se vyjádřil, zda chce nadále spolupracovat s orgány kontrarozvědky, s čímž jmenovaný souhlasil. Po vyjádření souhlasu bylo jmenovanému oznámeno, že splňuje předpoklady kladené na spolupracovníka československé kontrarozvědky a byl mu předložen k podpisu písemný závazek, který byl zakamuflovaný v propagační brožuře. Kandidát závazek po přečtení podepsal bez dalších

otázek a souhlasil, aby bylo i nadále používáno krycí jméno Bureš,“ píše se doslova ve zprávě o získání ke spolupráci, kterou vyjma ve vinárně přítomných příslušníků Šumana, Mátraye, podepsal šéf ekonomické kontrarozvědky Milan Greguš i náčelník bratislavské správy tajné policie Jozef Vavro (viz fragmenty dokumentů, které týdeník Euro celé zveřejňuje na webu www.euro.cz).

Babišův svazek obsahoval mimo jiné vyhodnocení agenta či položky – vlastnoruční zprávy nebo finanční výdaje, na kterých tajní policisté dokladovali náklady za pohoštění při schůzkách se spolupracovníkem. Drtivá část záznamů však byla zničena.

Dobrovolná spolupráce?

Zachován ale zůstal například záznam k dočasnému přerušení spolupráce. „Agent Bureš byl získán k tajné spolupráci s československou kontrarozvědkou v roce 1982 na základě dobrovolnosti v problematice zahraničního obchodu ve vyčleněném objektu PZO Petrimex. Agent přistupoval k tajné spolupráci zodpovědně. V roce 1985 byl agent Bureš vyslán PZO Petrimex na dlouhodobý služební pobyt do Maroka. Na základě uvedené skutečnosti byla spolupráce přerušena do doby jeho návratu do ČSSR,“ napsal 9. prosince 1987 kapitán Andrej Kulha.

Bratislavská kontrarozvědka o necelý rok později prověřovala výkonnost tajných spolupracovníků a této prověrce se nevyhnul ani agent Bureš. „Nedostatky byly odstraněny 14. června 1988.

Návrat TS Bureš z Maroka je předpokládán ke konci roku 1989,“ doplnil tentýž den Kuľha.

Ze zachovaného evidenčního listu výdajů se dá vyčíst, že si příslušníci StB účtovali náklady za občerstvení z celkem 17 schůzek s agentem Burešem v průběhu let 1982 až 1985. Což je ale v rozporu s tím, co dnes Andrej Babiš tvrdí. „Můj vztah k StB je podrobně popsán v mém životopise na www.ano2011.cz. Opakuji, nebyl jsem agentem StB a činím v této věci právní kroky. Právníci podají příslušnou žalobu proti Ústavu paměti národa Slovenské republiky na ochranu osobnosti,“ zareagoval na otázku ohledně možné vědomé spolupráce s komunistickou kontrašpionáží. Z historických pramenů vyplývá, že si StB Andreje Babiše jako tajného spolupracovníka Bureše vedla až do posledních dnů přežívání socialistické republiky a z evidence jej nevyřadila, ani když dlel v zahraničí.

Komunista na cestách

Ze svazku Andreje Babiše lze také vyčíst, že se velmi angažoval v různých hnutích a byl členem Komunistické strany Československa, respektive Slovenska.

Na svých webových stránkách Babiš svoje angažmá ve straně popisuje takto: „Moje matka byla motorem rodiny a celý život bojovala za to, aby její děti v životě uspěly. Nechala se proto dokonce za několik stovek korun zaměstnat v Ústavu marxismu-leninismu a docílila toho, že jsem vstoupil do KSS (Komunistické strany Slovenska).“

Na otázku, jak to tedy konkrétně bylo s členstvím ve straně, Babiš poznamenal: „Byl jsem členem KSS asi pět let. To je všeobecně známé. A proč? Protože mě navrhla základní organizace mého zaměstnavatele, a tím se zvýšila moje šance vycestovat do zahraničí jako delegát Podniku zahraničního obchodu.“

Angažovanost vytipovaného vedoucího pracovníka Petrimexu ale sledovala bedlivě i StB. „Je členem SSM od roku 1971, zastával různé svazácké funkce, byl také vedoucím odborového sdružení SSM/AIESEC, prostřednictvím kterého se zúčastnil zahraniční praxe ve Francii (1976 Machines Agricoles Lille, 1977 STEF Dijon a Kredietbank Brusel). Je členem společenských organizací. Podle dosavadních poznatků jmenovaný pracuje v těchto organizacích velmi aktivně. Od roku 1978 byl kandidátem na členství a od roku 1980 je členem Komunistické strany Československa,“ zaznamenal koncem října 1982 Babišův řídicí důstojník Július Šuman do takzvaného memoranda. Pro kontakt s příslušníky StB stanovil Šuman heslo: „Nesu vám materiály od pana Bureše.“

Zda Babiš někdy od roku 1980 do roku 1989 z KSČ vystoupil, aby bylo možné ověřit jím uváděnou délku členství ve straně, bohužel nevedl.

Jak to bylo s Agrofertem

Zajímavou kapitolou v Babišově životopise je rozhodně také vznik skupiny Agrofert v půlce devadesátých let. Firmu po rozpadu Československa založil Petrimex, kde Babiš šéfoval

jedné obchodní skupině. Když se na jaře roku 1994 vrátila k moci Mečiarova HZDS, čekalo se na to, že tehdejší garnitura Petrimexu bude vyměněna. Na jaře roku 1995 bylo Andrejem Babišem navýšeno základní jmění Agrofertu, čímž se stal majoritním vlastníkem. Takto tuto operaci popsal slovenský novinář Dušan Valko ve své knize Případ I. – Počestný Andrej Babiš.

Jednání valné hromady Agrofertu Valko popisuje jako antedatované na únor a dokládá to faksimilií záznamu z jednání. Navíc se ho podle Valka z důvodu pracovní cesty nemohla zúčastnit členka dozorčí rady Elena Trenčianská, která je ale v zápise z jednání valné hromady podepsaná.

Ve Valkově knize hovoří o Babišovi hned několik jeho bývalých obchodních spojenců – a to nelichotivě. „Společně jsme za peníze z vlastních obchodů koupili domy v Praze a na naše náklady jsme je zrekonstruovali. Dnes je v nich jen on. Celý čas nás tahal za nos, že Agrofert staví v Čechách pro nás sedm a Petrimex zase, že ho buduje pro něj. Všechno si ale budoval jen pro sebe,“ říká v publikaci Lubomír Šidala.

Magnát se pokusil distribuci díla zabránit žalobami k trestnímu i civilnímu soudu. Ten trestní nakonec potrestal Valka pětadvacetitisícovou pokutou. „Co se týká pamfletu pana Valka, který byl sepsán na objednávku mého bývalého kolegy z práce, na základě mého trestního oznámení soud uznal dotyčného vinným z trestného činu pomluvy. Rozsudek je pravomocný. Na základě mé žaloby soud uložil panu Valkovi zdržet se zásahů

do mého práva na ochranu osobnosti spočívající v rozšiřování, prodeji a dalším vydávání jeho knihy. Rozsudek je rovněž pravomocný,“ zareagoval na otázky ohledně zmiňované knihy Babiš. Autentické výroky jeho někdejších obchodních souputníků už ovšem byly do historie vepsány a kniha byla rozprodána předtím, než ji soud zakázal.

Pro srovnání uvádí týdeník Euro Babišovu verzi o vzniku Agrofertu. Podle něj byl impulzem rozpad Československa. „Napadlo mě založit obchodní společnost, která bude působit na území České republiky. Zakladatelem byl Petrimex, společnost jsem v Praze řídil. Obchod se nám celkem dařil, a tak jsme právní formu společnosti s ručením omezeným brzy změnili na akciovou společnost. To se stalo v roce 1994. Podnikání se rozvíjelo úspěšně, potřebovali jsme peníze a bankovní úvěr. Proto jsme se rozhodli navýšit základní kapitál. V květnu 1995 jsme zapsali navýšení základního kapitálu na čtyři miliony. Petrimex neměl zájem Agrofert podporovat, tím pádem kapitál navýšit nechtěl, a tak to udělala švýcarská společnost O. F. I. a neratovická Spolana. Já jsem první podíl odkoupil v roce 1999 a zbytek jsem dokoupil v dalších letech,“ tvrdí Babiš.

Velkopodnikatel tak odkrývá další nesoulad ve svých tvrzeních. Dnes totiž napadá řadu obchodních transakcí, které jsou realizovány přes offshore firmy. Jenže přitom při budování impéria jménem Agrofert sehrály klíčovou roli právě ony.

„Je pravda, že jsem se s některými nerozešel v dobrém. Nehodlám to však komentovat prostřednictvím vašeho týdeníku. Jak jsem se stal jediným akcionářem Agrofertu, jsem už uvedl,“ dodává k příběhům z let minulých Andrej Babiš.

Jan Hrbáček

Kam mizí peníze z hazardu

Marie Valášková, Vojtěch Blažek (Hospodářské noviny)

www.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Autoři prokázali systematický zájem o téma a kvalitní práci s daty, které nakonec vedly k odhalení netransparentních finančních toků. Poukázali na obecnou potřebnost lepší kontroly prostředků plynoucích neziskovým organizacím a přispěli k řešení problémů zdanění hazardu úpravou legislativy.

Za miliony od Tipsportu vznikla soukromá obora

Středočeská vesnice Hostín má atrakci, kterou by jí ostatní obce mohly jen závidět. Na jejím území je totiž safari a také muzeum s loveckými trofejemi, které štědře dotuje loterijní společnost Tipsport. Jen loni jim firma z peněz určených na veřejně prospěšné účely, které loterijní společnosti odvádějí místo daní, darovala 12,5 milionu korun.

Byl by to bohužel záměr, nebýt toho, že muzeum i zmíněné safari jsou soukromé a veřejnosti téměř nepřístupné. Za obojím stojí člen vedení hokejového klubu HC Mountfield České Budějovice a současně spolumajitel úspěšné české firmy Mountfield Miroslav Schön. Ten navíc uspěl ještě s jednou žádostí o příspěvek. Na něj napojené občanské sdružení Žatecká Diana, které se také podílí na projektu safari, dostalo od Tipsportu dalších pět milionů.

Jde o další zjištění ze seriálu, v němž HN pátrají, kam každý rok mizí stovky milionů z peněz, které mají podle zákona hazardní firmy povinně odvádět na dobročinnost.

Za tři roky 47 milionů

„Neposuzujeme žádosti podle osob, které stojí za danými společnostmi a sdruženími. Ostatně není ani možné, abychom je znali, naše firemní komise, kterou Tipsport založil, posuzuje stovky a tisíce žádostí,“ vysvětluje mluvčí Tipsportu Lubomír Ježek.

Muzeum i safari v Hostíně si Tipsport ale zřejmě oblíbil. Jen za poslední tři roky totiž firma poslala Nadaci Muzeum Hostín, občanskému sdružení Safari Muzeum Hostín a na spřátelené sdružení Žatecká Diana celkem 47,5 milionu korun.

Veřejnost si ale peněz příliš neužije. Muzeum ani safari nemají žádné internetové stránky, nelákají na ně žádné turistické brožury ani samotný Hostín na svých webových stránkách. A i když si zájemce oboje sám vypátrá, nemá vyhráno. Muzeum není veřejně přístupné a safari je ve skutečnosti obora obehnaná dva metry vysokým plotem.

Safari pro známé

První cedule s upozorněním, že návštěvník prochází okolo safari, je až na lesní cestě stranou od hlavní silnice. Na ní se zájemce dočte, že je na naučné stezce a že se může dostat na dvě vyhlídky, odkud je možné sledovat zvířata za plotem. Cestu k vyhlídkám ale blokuje uzamčené brány.

Hledat návštěvní hodiny je marné, a to i v sídle Nadace Muzea Hostín, která na projekty dostávala mnohamilionové dotace. Sídlí je totiž uvnitř obory, za plotem, a místo správců tam zájemce vítá štěkot psů. „Chcete dovnitř? Tam se nedostanete, to není veřejné, to je jen pro známé,“ varuje jeden z místních obyvatel. Ukazuje ale na muže, který právě přijel v terénním voze. „To je jeden ze správců, zeptejte se jeho,“ říká.

Jenže ani on nepustí zájemce do safari či do muzea. „Zatím je to jen pro školy a odbornou veřejnost,“ tvrdí. Po otázce, kde si škola může objednat prohlídku, ale couvá i od této možnosti.

„Ještě to není dokončené, zkuste to až tak za rok,“ říká a zamyká auto s logem firmy Vozáb. Jakýsi Jan Vozáb je přitom člen správní rady nadace.

Ačkoliv má být safari pro školy a odbornou veřejnost, ani v těchto kruzích se o projektu neví. „V Hostíně je safari? O tom jsem tedy neslyšel,“ říká Miroslav Klouček, ředitel jen pár kilometrů vzdáleného mělnického gymnázia. Nic neví ani jeho kolegyně, která na gymnáziu učí ekologickou výchovu.

„O safari v Hostíně nevím. Zavolejte si ale v pondělí, až tady bude pan ředitel,“ končí pátrání i na místní pobočce státní Agentury ochrany přírody a krajiny.

Vlivný podnikatel

Pojítkem mezi muzeem, safari, nadací i oběma sdruženími je především podnikatel Miroslav Schön. Jeho jméno figuruje hned v několika firmách. Především je ale známý jako spoludávatel společnosti Mountfield a také jako člen představenstva extraligového hokejového klubu HC Mountfield České Budějovice. Deník Sport jej v roce 2008 zařadil mezi padesátku nejvlivnějších mužů českého hokeje.

Na dotazy HN ohledně safari, muzea a jejich přístupnosti neodpověděl. Neposkytl ani seznam škol či odborníků, kteří už muzeum nebo safari navštívili.

Nadaci Muzea Hostín Schön založil v roce 2007 spolu s Blankou Schönovou. Od té doby se také buduje muzeum a safari. A to za štědré pomoci společnosti Tipsport. Ta totiž v letech 2008, 2009 a 2010 poslala přímo Nadaci Muzea Hostín

bez pár tisíc 15 milionů korun, dalších 17,5 milionu získalo občanské sdružení Safari Muzeum Hostín, které sídlí na adrese nadace. Peníze ale dostalo i spřátelené občanské sdružení Žatecká Diana. Jemu za poslední tři roky přišlo na účty od Tipsportu a jeho dceřiných firem 15 milionů korun, a to většinou na podporu myslivosti.

Sdružení je přitom s projektem v Hostíně úzce spojeno. Nadaci Muzea Hostín darovalo oboru za pět milionů a každý rok jí posílá peníze.

Jestli šlo všech 47 a půl milionu korun na safari a muzeum, ale nejde zjistit, občanská sdružení totiž nezveřejňují své účetní závěrky.

Tipsport: Dotujeme i Chartu 77

Tipsport projekty dotuje z peněz, které loterijní společnosti musí povinně odvádět na veřejně prospěšné účely. „Převážná část žádostí přichází od sportovních sdružení, spolků i jednotlivců, naše komise se snaží rozdělování prostředků vyvažovat podporou i jiných společenských oblastí – proto jsou mezi příjemci i divadla (např. Divadlo Broadway) nebo muzea (viz Hostín), stejně jako i různé vzdělávací projekty či přímo charitativní (Nadace Charty 77, Nadace Terezy Maxové apod.),“ uvedl mluvčí

Peníze z Tipsportu Rok 2010

17,5 milionu

Tipsport a.s.

- Nadace Muzeum Hostín 5 milionů
- Občanské sdružení Safari Muzeum Hostín 2,5 milionu

Tipsport.net a.s.

- Občanské sdružení Žatecká Diana 5 milionů
- Občanské sdružení Safari Muzeum Hostín 5 milionů

Občanské sdružení Safari Muzeum Hostín

Vzniklo 7. 6. 2007, sídlí v Hostíně. Nadaci Muzeum Hostín dávalo sdružení dary – například v roce 2009 to byly dva miliony korun.

Nadace Muzeum Hostín

Nadace je tím hlavním, kdo staví safari i muzeum. Nadace dostává milionové dary od občanského sdružení Safari muzeum Hostín i od občanského sdružení Žatecká Diana. Sbírkou muzea je zaregistrována na ministerstvu kultury jako sbírka loveckých trofejí. Je v Hostíně. Nadace zanikla začátkem roku 2011, její majetek přešel na novou Nadaci Artemis. Jejím zřizovatelem je MBS Artemis Foundation zaregistrovaná v Lichtenštejnsku. Předsedou správní rady je Miroslav Schön.

Občanské sdružení Žatecká Diana Myslivecké občanské sdružení, sídlí v Praze 4, v Jílovské ulici, na stejné adrese, kde je provozovna firmy Miroslava Schöna. Když si sdružení registrovalo oboru Sherwood, na kterou dostalo od Tipsportu jeden z příspěvků, zastupoval sdružení Miroslav Schön. Oboru sdružení v roce 2007 darovalo Nadaci Muzeum Hostín. Nadaci Muzeum Hostín dává sdružení i finanční dary – v roce 2009 to bylo 4 950 000 korun.

Tipsportu Lubomír Ježek. Na námitku, že se do muzea ale v podstatě nedostane veřejnost, Ježek jen uvedl, že „za použití příspěvku podle smlouvy je plně odpovědný příjemce“. Přístupnost muzea přitom už před dvěma lety v médiích vysvětlovala Blanka Schönová. To když časopis Týden upozornil, že Nadace Muzeum Hostín získala dotaci 450 tisíc korun od státního podniku Lesy České republiky. Reportéři už tehdy chtěli na prohlídku muzea, na které peníze šly, ovšem marně. Schönová redakci později vysvětlila, že muzeum bylo zrovna zavřené, protože většina kompetentních lidí byla v Africe, kde právě rozšiřovali muzejní sbírku.

A jak navštěvované tehdy muzeum bylo?

„Statistiku o návštěvnosti nemám, ale vzhledem k začátkům fungování nejsou čísla nijak omračující,“ řekla tehdy Týdnu.

Hazard poslal dotaci na spřátelený skiareál a hotel

Firmy si posílají miliony z hazardu na vlastní projekty

Už roky se mluví o tom, že hazardní společnosti zneužívají peníze na veřejně prospěšné účely a oklikou je posílají samy sobě.

HN teď poprvé našly důkaz, že se to skutečně děje. Loterijní magnáti Milutin Perič a Petr Masojídek loni věnovali necelých deset milionů na stavbu nového skiareálu na Plešivci v Krušných horách, na opravu místního hotelu a vylepšení nejbližšího okolí.

Na Plešivci měl stát skiareál už dávno. Severní svahy a tisíc metrů výšky slibují výborné sněhové podmínky, sousední Německo zase bohatou klientelu. Navíc jediná konkurence – středisko na Božím Daru – je skoro patnáct kilometrů daleko.

I proto Abertamy se sousedním Merklínem plánovaly lyžařský areál od roku 2006, ale nikdy na stavbu neměly peníze a nemohly najít ani investora, kterému by projekt svěřily.

Tedy až do loňského roku, kdy přišla karlovarská společnost HR Agency a s vesnicí se dohodla, že skiareál postaví. A s novou firmou přišli i sponzoři – loterijní společnosti, které za loňský rok poslaly do Abertam a na Plešivec hned sedmnáct

dotací z peněz určených na veřejně prospěšné účely. Celkem skoro deset milionů korun.

Hazard na lyžích

Problém však je, že majitelé společností, které peníze poslaly, jsou sami na Plešivec navázáni. S firmou, která si pronajala zdejší hotel je spojen majitel skupiny SLOT Milutin Perič. Další vlivný hazardní hráč Petr Masojídek zase figuruje v dozorčí radě společnosti, která vlastní společnost HR Agency – tedy tu, která celý lyžařský areál staví a bude jej provozovat. I sám starosta Abertam Zdeněk Lakatoš připouští, že hazardní dotace na Plešivec přišly hlavně kvůli vazbám majitelů firem na projekt.

V minulosti ostatně jeho obec dostala peníze od hazardu jen jednou – před lety sto tisíc korun na místní dobrovolné hasiče. „Spolupráce pak znovu začala až s tím hotelem. My jsme totiž dělali veřejnou soutěž na pronájem hotelu, oni se přihlásili a uspěli. Pak začali vymýšlet další atrakce, aby měli v hotelu lepší obchody. Tak vzniklo lanové centrum, pak jsme dělali naučnou stezku,“ vysvětluje Lakatoš. Podle něj to bylo vždycky tak, že tito investoři přišli a řekli: „Máme peníze, pojďme vymyslet projekt.“ Abertamy totiž hotel na Plešivci pronajaly karlovarské společnosti JAMP, která patří Aidě Peričové, manželce krále českého loterijního byznysu Milutina Periče.

Další hráč

Skiareál přilákal ještě jednoho klíčového hráče českého hazardu. Společnost HR Agency, která projekt staví a bude

příštích čtyřicet let provozovat, totiž začátkem letošního roku změnila vlastníka a koupila ji pražská firma ValentinoM.

Ta má sice anonymní akcie, ale v čele její dozorčí rady je majitel několika loterijních společností Petr Masojídek. Jeho firmy byly vedle těch Peričových jediné, které na projekty spojené s Plešivcem daly peníze – byť jen 381 tisíc korun. I když jsou vazby Periče i Masojídka na projekty na Plešivci zřejmé, společnosti obou byznysmenů popírají, že by s tím dotace z peněz na veřejně prospěšné účely jakkoliv souvisely.

Je to náhoda

„Věřte, že jsme velmi pečlivě zkontrolovali a nechali si obcí doložit, že tyto poskytnuté finanční prostředky byly použity výlučně na opravu a zprovoznění rozhledny, parkoviště a příjezdové komunikace pro firmu JAMP, s. r. o., tedy na komerčně nevyužitelné prostory,“ odmítá Markéta Azemovičová, mluvčí Peričovy skupiny SLOT Group, podezření, že by firma z peněz na veřejně prospěšné účely dotovala vlastní projekt.

A odmítá i to, že by jejich firma hotelu pomáhala, když dala tři a půl milionu na stavbu skiareálu. „Nevidím jediný důvod ani souvislost, proč bychom dle vašeho úsudku měli touto formou

Muži spojení s areálem na Plešivci

Milutin Perič

Jedna z nejlivnějších postav českého hazardního byznysu, spolumajitel úspěšné Slot Group. Firma jeho manželky JAMP má v pronájmu hotel na Plešivci, okolo nějž vzniká skiareál, na který Peričovy firmy poslaly několik milionů z povinných odvodů na dobročinnost. Už dříve se objevily informace, že Slot Game posílá peníze na sporné projekty. Tehdy Perič pohrozil, že zastaví všechny své sponzorské dary do regionu. Perič má blízko k prezidentovi Václavu Klausovi, který ho loni pozval na slavnostní večeři v rámci setkání prezidentů Visegrádské čtyřky. Několik měsíců předtím Klaus svým vetem zabránil přísnějším pravidlům platícím pro hazard.

Petr Masojídek

Aktivní hráč pokeru, který se účastní turnajů i po světě, veřejně nevystupuje. Vlastní firmy jako Petr Masojídek, a. s., či Masox, a. s., ale adresy jeho společností v centru Prahy fungují jen jako oficiální sídla – nejsou v nich zaměstnanci ani telefony. Odvody jeho firem na veřejně prospěšné účely patřily v minulosti k problematickým. Masojídkovy firmy loni podpořily skiareál na Plešivci. Ten staví společnost HR Agency, kterou nedávno koupila firma, v níž Masojídek figuruje.

zvyšovat atraktivitu Hotelu Plešivec. Projekt Ski Areál Plešivec opravdu není projektem skupiny SLOT Group,“ napsala Azemovičová. To, že sponzorují projekt konkurenta na trhu Petra Masojídka, je podle ní náhoda.

Velmi podobně na dotazy HN zareagovala i společnost Masox. Její zástupce odmítl, že by dotace souvisela s tím, že ve firmě ValentinoM figuruje Petr Masojídek. „Opravdu nemám tušení, kdo je vlastníkem společnosti ValentinoM. Já to rozhodně nejsem a po nahlédnutí do obchodního rejstříku zjišťuji, že společnost má akcie na doručitele, takže to asi může být klidně každý den někdo jiný,“ napsal HN člen dozorčí rady Masoxu Slawomír Kaszuba na dotaz, zda Masojídek neposlal dar sám sobě.

Ostatní nám nedali

Zapojení hazardních bossů do stavby skiareálu nevysvětlila ani agentura Müller Production, která má na starosti propagaci projektu.

„Ostatní oslovené loterijní společnosti bohužel tento projekt nepodpořily, přestože byly také o dotace požádány. Jinak pro vaši informaci: předběžný rozpočet, který byl vypracován po vydání stavebního povolení, se pohybuje okolo 326 mil. Kč,“ napsal HN Jaroslav Hostaš.

Mimochodem, také firma Müller Production měla loni štěstí na hazardní dotaci – dostala totiž půl milionu od firmy Apex Play na sportovní akci. Společnost Apex Play je přitom napojená na Milutina Periče.

Koupili si hotel. Za deset milionů na charitu

Lidé napojení na hazard budují v Beskydech domov důchodců. Soukromý, a navíc za veřejné peníze.

Tam, kde byl dřív hlavní vchod, dnes rostou divoké keře. A zežloutlé, uschlé květiny za velkými prosklenými dveřmi dávají tušit, že tenhle kdysi velkolepý čtyřpatrový dům je už hodně dlouho opuštěný.

Bývalý hotel Banka v srdci moravských Beskyd ale možná už brzy ožije: noví majitelé plánují, že ho přestaví na domov důchodců.

A tenhle plán stojí za povšimnutí: kvůli podezření, že ve skutečnosti se tady lidé napojení na hazardní byznys chystají výhodně investovat. Ovšem za veřejné peníze. Chátrající hotel totiž pod hlavičkou charity koupili za 10 milionů, které jim spřízněná hazardní firma poslala v rámci povinných odvodů na dobročinné účely.

Je to další případ „malé domů“, který se HN podařilo odhalit v seriálu pátrání po osudu 3,5 miliardy, jež loni herny, kasina a loterie odvedly na veřejné blaho. Po skiareálu v Krušných Horách, budovaném loterijním magnátem Milutinem Peričem, je

beskydský hotel dalším důkazem neprůhledného využívání peněz, které mají sloužit všem.

Sotva vznikli, dostali peníze

Obecně prospěšná společnost Medsenior vznikla teprve letos v březnu – a hned si připsala velký úspěch, na který jiné spolky marně roky čekají: hazardní firma Net and Games věnovala neznámé společnosti 10 milionů. A splnila si tak zákonem předepsanou povinnost odvádět část svých výnosů na dobročinné účely, protože Medsenior slíbil, že peníze přispějí k vybudování nového domova důchodců.

A Medsenior hned sedm dní po svém vzniku kupuje za 10 hazardních milionů beskydský hotel Banka. V chráněné oblasti na okraji turistické vesnice Trojanovice, nedaleko od sjezdovky a zároveň na klidném místě, kde mu dělá sousedy jen pár chalup roztroušených podél úzké asfaltky. Podle smlouvy, kterou HN získaly, Medsenior koupil nejen nevšedně architektonicky řešený hotel, ale dnes zanedbané hřiště a další pozemky v okolí – celkem dva hektary.

„Mile říkám, že nic neřeknu“

Ředitelkou Medsenioru je Kateřina Černotová, dvaatřicetiletá podnikatelka, které patří například restaurace v Ostravě. O domově důchodců se ale bavit nechce. Nejdřív tvrdí, že ne po telefonu. Když jí HN nabídly schůzku, zjistila, že nemá v nejbližší době čas. A že je možné zkusit jí zavolat až za několik dní.

Černotová ani nedokázala odpovědět na otázku, co bude na soukromém domově důchodců tak veřejně prospěšného, aby do něj mohla investovat hazardní peníze určené na dobro. „Všechno je teď ve fázi, kdy začínáme, všechno se zvažuje. Všechna pro a proti,“ říká jen Černotová.

Takže půjde o komerční projekt? A kdo bude v domově bydlet? A kolik budou senioři platit? „Nebudu se bavit po telefonu. Říkám vám to pořád ještě mile,“ ukončuje rozhovor podnikatelka.

Sdílnější není ani Milan Vašíček, předseda správní rady Medsenioru a brněnský advokát, který se zaměřuje na zakládání firem na Kypru, kam vedou stopy po zakladatelské společnosti Medsenioru. A právě na tomhle ostrově minulý týden trávil dovolenou a e-mailem slíbil: „Odpovědi na váš dotaz se budu věnovat příští týden.“ Žádná reakce ale do včerejška nedorazila.

Starosta: Bude to komerční

Zjistit o tomhle projektu víc je kvůli neochotě hlavních aktérů těžké. I tak ale sesbíraná fakta stačí k podezření, že nejde o dobročinný záměr, nýbrž že Medsenior na něm bude chtít vydělat. Totiž: úředníci, kteří se sociální sférou v regionu zabývají, o žádném nevýdělečném domovu důchodců nic

Dobročinnost v Beskdech

Společnost Medsenior vznikla v březnu. Pár dní poté koupila hotel v Beskydech. Za dobročinných 10 milionů, které jí věnovala hazardní firma Net and Games.

Charita? Anebo byznys?

Úřady o záměru Medsenioru otevřít domov důchodců nic netuší. Podle nich musí jít jediné o soukromý, tedy čistě komerční projekt.

Aktéři mlčí, nic nevysvětlují

Existuje podezření, že jde o „malou domů“. Podle zjištění HN se totiž lidé z Medsenioru i donátorské hazardní firmy znají: zasedají společně v jiných firmách.

netuší. „O té společnosti nám není nic známo,“ říká Pavel Olšovský z Moravskoslezského kraje.

O opuštěném hotelu, který za pět let vystřídal několik vlastníků, jednal starosta Trojanovic Jiří Novotný se zástupci obecně prospěšné společnosti jen jednou. Ne však přímo s ředitelkou nebo šéfem správní rady, ale s projektanty, kteří dostali za úkol hotel přestavět. „Měl jsem pocit, že ho chtějí spíš přebudovat na apartmány,“ myslí si starosta. „A pokud by to měl být domov důchodců, tak určitě komerční – pro lepší klientelu,“ dodává Novotný.

Co je spojuje? Šéf kasina

Bližší pohled na obě společnosti naznačuje, že si hazard nemusel vybrat tenhle projekt náhodou. Generálním ředitelem firmy Net and Games, která 10 milionů poskytla, je totiž Radim Jüttner, velmi vlivný muž hazardu na severní Moravě. Jüttner střídal advokáta Vašíčka, šéfa správní rady Medsenioru, v orgánech několika firem.

V dozorčí radě Medsenioru také sedí jistá Ladislava Bumbálková, která je společně s Jüttnerem členkou představenstva další firmy. A také další lidé z obecně prospěšné společnosti mají s Jüttnerem podobné podnikatelské vazby. Zeptat se jich na domov důchodců je ale obtížné: ve

firmách se buď nezdržují nebo mají jejich společnosti odpojený telefon.

A podobné je to i s Net and Games. Na žádost HN, ať se vyjádří k příspěvku na domov důchodců, nikdo z firmy nereagoval.

Dostali miliony, ale co jsou zač? Víte... Nechci to rozvádět...“

Kam mizí miliardy z hazardu

HN rozjíždějí seriál, ve kterém budou celý týden mapovat využití peněz na veřejně prospěšné účely

Stovky milionů korun mizí v neprůhledných občanských sdruženích

Mužský hlas v telefonu zní hodně nejistě. „Víte... V podstatě... Nechci to rozvádět,“ vypraví ze sebe nakonec bezradně. Člověk, který zvedl mobil, je údajně zástupcem Občanského sdružení pro podporu sportovních talentů. A otázka na něj nebyla vůbec záludná: Jak chce spolek využít tři miliony, které letos dostal od hazardní firmy? „A proč bych vám to měl říkat?“ ptá se.

Ten důvod je přitom prostý. Provozovatelé heren, kasin a sázkových kanceláří musí povinně odvádět část výnosů na veřejně prospěšné účely. Jako náhradu za to, že neplatí běžnou daň z příjmů.

Jak ale HN dlouhodobě sledují, až stovky milionů těchto fakticky veřejných peněz mizí v neprůhledných občanských sdruženích, firmách nebo nadacích. A hazardní irmy se nepoučily ani letos: opět poslaly obrovské peníze spolkům, o nichž není možné zjistit téměř nic. Natož co s penězi udělají.

Dvacet milionů na myslivost

Sdružení pro sportovní talenty má v databázi na webu jen adresu, pár nekonkrétních vět o svých cílech a mobil na svého zástupce, který se odmítá představit.

Není samo. Sdružení Vivacitas z Valašského Meziříčí dostalo od hazardní společnosti Bonver Win dokonce 20 milionů. Ale znovu: nemá internetové stránky, nikde se nechlubí, co dělá prospěšného, kontakty na své zástupce nezveřejňuje. Příliš nepomůže ani společnost Bonver Win. „Na činnosti spojené s ochranou přírody a krajiny, její revitalizace, péči o přírodu, rybářství a myslivost, organizace a pořádání kulturních, společenských a sportovních akcí s cílem propagace veřejné ochrany přírody, k zajištění chovu a ochrany zvěře,“ vyjmenovává právník firmy Svatopluk Kopecký.

Jenže jeho odpověď nese s oficiálními dokumenty, které hazardní společnosti posílají ministerstvu financí. Stojí v nich velmi stručně, že Vivacitas peníze použije na „zdravotnické potřeby“. Jaké a komu budou pomáhat, už neupřesňuje. Každopádně Vivacitas není nijak zavedený spolek – vznikl teprve loni v březnu. „Určitě je zvláštní, když takové sdružení veřejně nevykazuje žádnou činnost, a přesto mu plynou

peníze,“ říká Karel Korynta, šéf dohledu nad hazardem na ministerstvu financí.

Podporují nevidomé. A také letiště

Hazardní firmy jako by vůbec měly slabost pro sotva založená a neznámá sdružení. Načalado, příjemce 6,9 milionu na pomoc Romům, vzniklo také loni a není o něm nikde zmínka – ani na jeho adrese na pražských Vinohradech.

Navíc české zákony umožňují, aby se sdružení snadno a dokonale skrylo. Stát sice občanské spolky registruje, v jeho databázi se ale dá vyhledat jen datum založení a adresa. Jména zástupců nebo výsledky hospodaření jsou – na rozdíl od obchodního rejstříku – podle názoru ministerstva vnitra citlivá, a tedy tajená data. „Nevidím důvod, proč si radši nevyberou transparentní organizace,“ diví se hazardním firmám Pavlína Kalousová z Fóra dárců, které sdružuje přední a prověřené dobročinné nadace.

Jedno vysvětlení přitom vyvstává: některé hazardní firmy si takto mohou přes nejrůznější sdružení posílat své peníze zpět.

Spolek obrany práva a spravedlnosti, který papírově sídlí v paneláku na pražském sídlišti Chodov, sice není nový – funguje už od roku 2007 –, ale až letos o sobě dal vědět: to když dostal od hazardu skoro 16,6 milionu. O jeho projektech se čtenář webu sdružení nic nedozví a jeho zástupce Jaroslav Vlasák je také neurčitý. „V tuto chvíli jsem požádal výkonný výbor o mimořádné jednání, abychom mohli zaujmout oficiální

stanovisko k této záležitosti,“ odepisuje e-mailem na žádost o rozhovor.

A hazardní firmy rozdávají dál i těm, které už novináři jednou zpochybnili. Třeba sdružení Way Vitae předloni dostalo 11 milionů a jeho šéfové neuměli vysvětlit, zač je utratí. Letos se vše opakuje: spolku přiteklo 6 milionů na dva nesourodé projekty – „podporu nevidomých a zkvalitnění letiště“.

Minulý týden poslanci schválili, že ministerští úředníci budou muset od nového roku pečlivě pátrat, jestli se při hazardních odvodech nepodvádí. Těžko to ale pomůže, protože úředníků je málo. Zbývá tak ještě jedna možnost, jak machinace, o nichž politici dobře vědí (aniž jim však zabránili), jednou provždy zarazit. Od příštího roku mají charitativní odvody zcela zaniknout. A hazard začne platit klasickou daň.

Hazard a dobročinné účely

3,53 miliardy korun poslaly hazardní firmy loni povinně na dobročinné účely. Část peněz ale končí u neprůhledných sdružení a firem

125,6 miliardy korun loni Češi prosázeli v kasinech, hernách nebo v sázkových kancelářích

Pochybnosti kolem sdružení, která dostala loni dobročinné peníze

Občanské sdružení pro podporu sportovních talentů 3 miliony (od společnosti AZ Technika) – oficiálně příspěvek „na sportovní činnost dětí a mládeže“. * Lidé ze sdružení ale nedokážou popsat, v čem podpora spočívá.

Spolek obrany práva a spravedlnosti 16,58 milionu (od společnosti Helvet Group) – peníze údajně mají jít na vzdělávací účely, například na nákup pomůcek, IT školení, pronájem učeben. * Zástupci sdružení ale nechtějí být konkrétní.

Sdružení Načalado 6,9 milionu (od společností gate seven a Markur Casino) – na podporu Romů a dalších menšin. * Kdo za sdružením stojí a co přesně dělá, ale není možné dohledat.

Sdružení Sportmedic 1,58 milionu (od společností Apex Play a Rio Games) – na podporu turisticko-vzdělávacích programů. * Veřejně není možné zjistit, čím se sdružení zabývá.

Sdružení Vivacitas 20 milionů (od společnosti Bonver Win) – na „zdravotnické potřeby“. * Opět: nic bližšího o činnosti sdružení není možné zjistit.

Charita podle hazardu: soukromé školy a muzikály

*Z odvodů na dobročinnost profituje soukromý
byznys*

*Při rozdělování peněz jsou důležité osobní kon-
takty*

Nakladatelé si stěžují, že lidé kupují pořád méně knih. A bojí se, co s nimi ještě udělá krize. Emerich Drtina, majitel vydavatelství Naše vojsko, má ale přinejmenším pro letošní rok vystaráno: v rámci povinných odvodů na dobročinnost totiž dostal od hazardních firem dohromady 18 milionů.

Herny, kasina a loterijní firmy mají podle zákona přispívat na veřejné blaho – loni rozdělily 3,5 miliardy. Jenže často posílají peníze na čistě soukromý byznys, v němž o žádnou charitu nejde. Což je případ i Našeho vojska. „To je pravda,“ souhlasí ostatně i sám Drtina.

„Důležité jsou kontakty“

Dobročinné odvody, které jdou fakticky na něčí podnikání, jsou problematické z několika důvodů. Předně: když politici před lety dali hazardu výjimku, že nemusí platit daň z příjmu,

argumentovali právě tím, že odvody půjdou na veřejné blaho. Na sport, ekologii, kulturu... Hazardní firmy si navíc mohou samy rozhodovat, komu peníze přidělí. A rozhodně to není tak, že by je přednostně dostávali ti nejpotřebnější. „Důležité jsou osobní kontakty,“ netají se majitel vydavatelství Drtina, když dojde na otázku, jak se mu podařilo přesvědčit tři hazardní společnosti k osmnáctimilionovému příspěvku. Pro srovnání: známá organizace na pomoc dětem UNICEF dostala loni 236 tisíc.

Rovných 20 milionů si připsala také prospěšná společnost Biosynchron Therapy, která nemocným lidem zdarma nabízí speciální léčivé matrace. Potud v pořádku – matrace doporučují i lékaři. Ale společnost je propojená s firmou, která tyto matrace vyrábí.

A za hazardní peníze si od ní matrace kupuje (jedna stojí 90 tisíc) a nechává si na ně vypracovávat odborné posudky. Jinými slovy: vyvstává podezření, že si takhle výrobce dělá marketing pro svůj produkt. „To je spekulativní,“ namítá šéf společnosti Miloš Kusý.

Mimochodem, v orgánech firem, které se v celém projektu točí, seděli do loňska zčásti stejní lidé, kteří se objevili v jiném příběhu hazardních milionů, který před rokem HN zmapovaly. Společnost Onkocet nabízela revoluční přístroj na zjišťování rakoviny – jenže podle předních odborníků nefunguje.

600 tisíc jako překvapení

Štěstí měla i Základní škola da Vinci v Dolních Břežanech u Prahy. Od hazardní firmy AZ Technika jí přišly čtyři miliony na „krytí nákladů spojených s poskytováním vzdělání a školských služeb“, jak stojí v oficiálním přehledu hazardních darů, který zveřejňuje ministerstvo financí.

Škola nesoucí jméno renesančního umělce je ale soukromá, školné tady stojí 76 tisíc ročně. „Na rekonstrukci a vybavení dvou tříd,“ říká nejdřív do telefonu zástupkyně ředitele Jitka Lukešová. Na další otázky už ale do mobilu odpovídat nechce – jen emailem. „Díky daru jsme mohli uvést stávající objekt z roku 1890 do stavu použitelného pro realizaci vzdělávání, opravit krov a střechu a otevřít potřebné tři nové učebny pro děti,“ upřesňuje později.

Soukromá je i zubní klinika EsthetX v centru Prahy, která se na svém webu chlubí, že ji vyhledávají i známé tváře showbyznysu. Lidé si tady platí ošetření v hotovosti. A klinika si letos mohla za hazardních 600 tisíc od kasinové firmy Endl + K koupit nový zdravotnický přístroj. „Poskytnutí příspěvku i výše byly nečekaným překvapením, které

Kolik dostaly z hazardu soukromé firmy

Vydavatelství Naše vojsko 18 milionů Majitel vydavatelství Emerich Drtina přiznává, že mu peníze na jeho podnikání přišly vhod: tento rok se díky nim nemusí bát, jak se budou jeho tituly prodávat. Zaměřuje se hlavně na knihy s armádní podobnou tematikou – od příběhů televizních četníků až po tituly o Hitlerovi.

Základní škola da Vinci – 4 miliony Soukromá škola v Dolních Břežanech u Prahy peníze použila na opravu a vybavení dvou nových tříd. Zhodnotila tak své podnikání i budovu, kterou má dlouhodobě pronajatou od pražského arcibiskupství.

Biosynchron Therapy – 20 milionů Obecně prospěšná společnost, která nabízí léčivé matrace, které pomáhají na nejrůznější choroby. Zároveň je ale propojená s výrobcem těchto matrací, od nichž si – za hazardní peníze – tyto matrace kupuje a kterým dělá propagaci.

Klinika EsthetX – 600 tisíc Soukromá klinika sídlící na Václavském náměstí v Praze dostala hazardní peníze na „provoz a vybavení zdravotního zařízení zdravotnickou technikou a materiálem“.

Kolik šlo z hazardu na muzikály

Kudykam – 1 milion Muzikál hudebníka Michala Horáčka získal peníze na muzikálová představení ve Státní opeře Praha. Podle odůvodnění ale peníze šly na představení pro děti z dětských domovů či handicapované lidi.

Hamlet production – 5,8 milionu Společnost získala několik darů. Mezi nimi například tři miliony korun na muzikál skupiny Elán Osmý světadíl nebo dva miliony korun na divadelní hry Lásky naruby a Pacifik.

Cleopatra musical – 9,5 milionu Společnost získala několik darů. Mezi nimi např. celkem osm milionů korun na přípravu muzikálu Kat Mydlář nebo půl milionu na představení Ať žije rokenrol.

Co jsou odvody hazardních firem

Herny, kasina a loterijní společnosti neplatí daň z příjmů. Musí však povinně 6 až 20 procent z výnosů odvádět na veřejně prospěšné účely. Například ve sportu, školství, ekologii nebo zdravotnictví. Firmy si ale samy rozhodují, komu peníze pošlou.

umožnilo zlepšení vybavení kliniky i zvýšení úrovně poskytované péče,“ stojí v písemné odpovědi manažerky kliniky Kateřiny Česalové.

Milióny pro miliardáře

Samostatnou kapitolou je pak slabost hazardních firem pro kulturu – ale hlavně tu, kterou představují komerční muzikály. Tradičně úspěšný je Michal David a jeho společnost Cleopatra Musical. Jen za loňský rok získal devět a půl milionu korun jako příspěvky na muzikálová představení. Devět milionů od Tipsportu získala ale i společnost FORZA CZ slovenského miliardáře a šéfa tamního fotbalového svazu Jána Kováčika, a to jako příspěvek na činnost pražského muzikálového divadla Broadway.

A štěstí měl loni také hudebník Michal Horáček – společnost Fortuna Game z peněz na dobročinnost poslala milion korun na Horáčkův muzikál Kudykam. Na rozdíl od ostatních spozoringů na komerční účely je ale v tomto případě uvedeno, že budou pozvány „dětí z dětských domovů, nevidomí a další

handicapovaní spoluobčané“. Horáček byl v minulosti majitelem společnosti Fortuna.

Nejlepší česko-slovenský kreslený vtip, komiks nebo karikatura

Kategorie psané žurnalistiky

Porota:

Joachim Dvořák, zakladatel a majitel kulturní revue *Labyrint*

Ivan Hanousek, zakladatel České unie karikaturistů a editor týdeníku *e-GAG*

Alan Lesyk, karikaturista

Martin Ciel, filmový teoretik a kritik

Vítěz:

Série karikatur

Fedor Vico (Hospodárske noviny, SK)

<http://hnonline.sk>

Vyjádření poroty:

Za přesnost, srozumitelnost, specifický styl a umění pointy.

Nominace:

Série karikatur

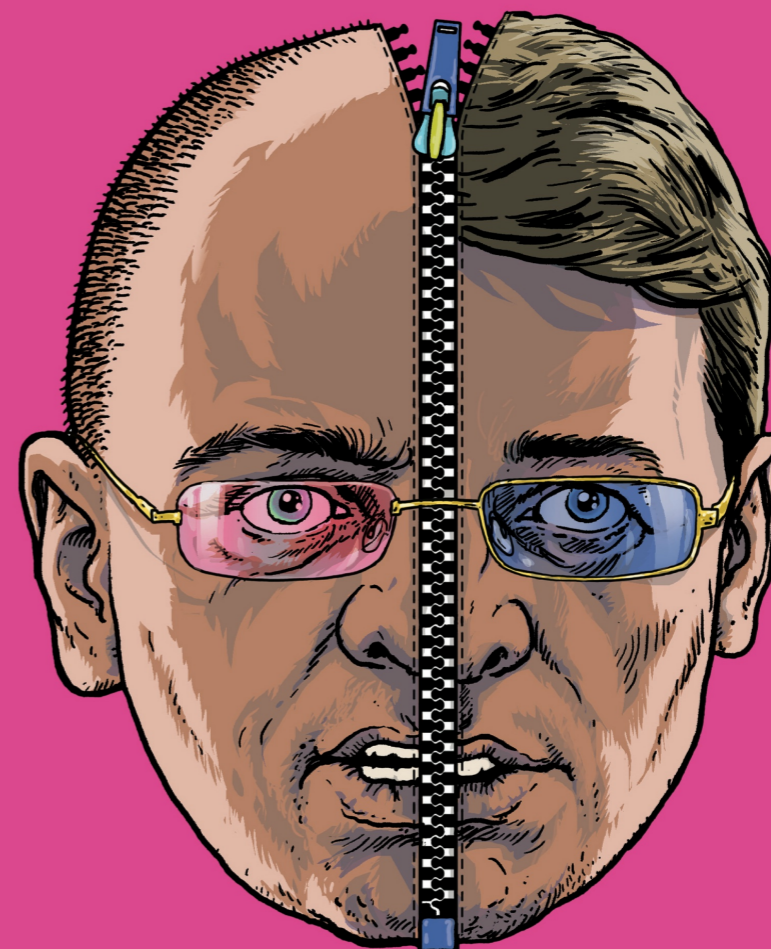
Jozef Gertli „Danglár“ (TREND, SK)

<http://www.etrend.sk/>

Vyjádření poroty:

Za charakteristický styl a formální řešení.

Sulík – Mikloš: Boj o odvodový bonus

1 of 19

Nominace:

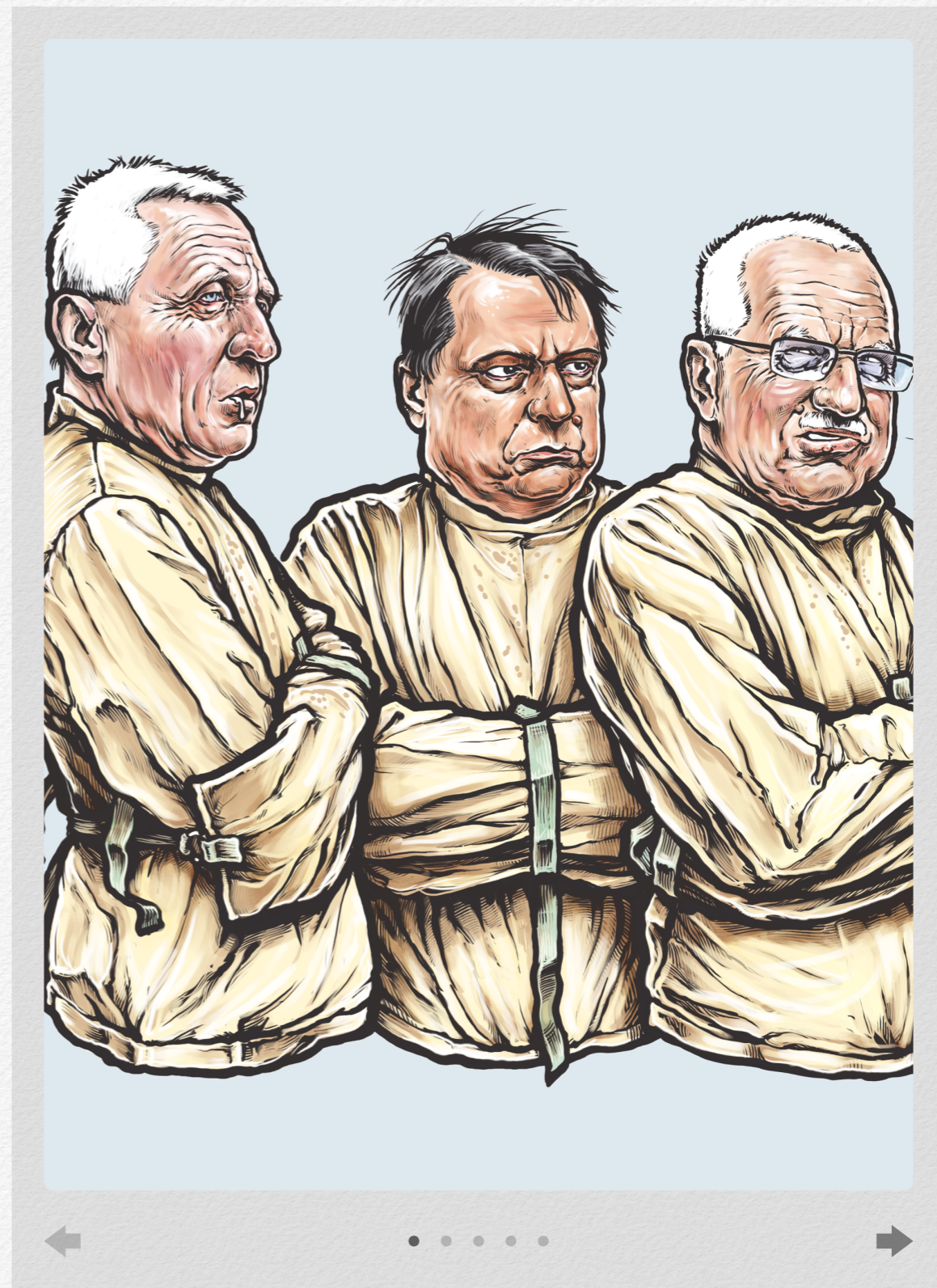
Společnost roku 2011

Pavel Reisenauer (Respekt, ČR)

www.respekt.cz

Vyjádření poroty:

Za pozoruhodný rukopis jemně glosující současnost.

Nominace:

Série karikatur

Václav Teichmann (Hospodářské noviny, Reflex, ČR)

www.reflex.cz, www.ihned.cz

Vyjádření poroty:

Za sérii portrétů, které autor obohacuje vtipnou charakteristikou.

Nejlepší rozhovor, беседа nebo diskuze

Kategorie audio-vizuální žurnalistiky

Porota:

Karel Strachota, ředitel projektu *Příběhy bezpráví a Jeden svět na školách, Člověk v tísni, o.p.s.*

Jakub Končelík, děkan Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy

Petr Machálek, ředitel národní kanceláře Hnutí Duha

Petr Herian, zakladatel a ředitel *NEWTON Information Technology s.r.o.*

Štefan Hříb, šéfredaktor týdeníku *Týždeň*

O Madle z Čech

Lenka Svobodová (Český rozhlas 6 pro Český rozhlas 2)

<http://www.rozhlas.cz/cro6/portal>

Vyjádření poroty:

Pořad odkryl neznámou historii známé osoby. Autorka se vyvázala z obvyklého pohledu na světovou političku, představila ji jako člověka, ne skrze role, které zastávala. Pozitivní je lidskost a otevřenost výpovědi a její přesah nad rámec pouhého vzpomínání i kladné vyznění. Porota rovněž oceňuje zvukové zpracování pořadu.

Audio 1 O Madle z Čech

Příběhy 20. století: Václav Havel

Mikuláš Kroupa (Český rozhlas – Rádio Česko)

http://www.rozhlas.cz/radio_cesko/portal/

Vyjádření poroty:

Pořad se vymanil ze stereotypního nahlížení na osobu Václava Havla, a to i přesto, že byl vysílán v době těsně po jeho úmrtí. Kladem je i posluchačsky atraktivní zpracování. Porota oceňuje dlouhodobou práci autorů dokumentárního cyklu Příběhy 20. století.

Audio 2 Příběhy 20. století: Václav Havel

Multimediální projekt interpelace

(Aktuálně.cz ve spolupráci s Novou scénou ND a Tomášem Sedláčkem)

<http://aktualne.centrum.cz/blogy-a-nazory/interpelace/>

Vyjádření poroty:

Navzdory nepřehledné internetové prezentaci porota ocenila originální nápad, zajímavá témata, kvalitní výběr hostů a osobité vedení diskuse.

The screenshot shows the website **aktuálně.cz** with a search bar and navigation menu. The main content area is titled "Názory | Interpelace" and lists several articles:

- LIBOR STEJSKAL** (27.5. | 11:45): **Poslechněte si, co brání, aby se u nás prosadilo právo**. Soudce z kauzy justiční mafie či bývalý ředitel BIS hovoří o právním státě.
- JAN LANGER** (25.5. | 18:30): **Foto: Roste policii kredit? Diskutovalo se v divadle**. Další interpelace na Nové scéně měly za téma vymahatelnost práva.
- LIBOR STEJSKAL** (24.5. | 15:03): **Interpelace: Vyplatí se ctít zákony? Vládne tady právo?** Poslechněte si, co si Cepl, Randák a další hosté Tomáše Sedláčka myslí o právním státě.
- PAVEL FRANČ** (23.5. | 09:36): **Lidé mají zkušenost, že nedodržovat zákony se vyplácí**. Rozhodnutí, která by aspoň trochu dávala naději v existenci spravedlnosti, je jako šafránu.
- VOJTĚCH CEPL** (21.5. | 22:34): **Zrušil bych spoustu zákonů a**

The right sidebar features a large orange banner for **INTERPELACE** with a portrait of Tomáš Sedláček. Below it are logos for **NOVÁ SCÉNA** and **RADIO 1: 97.9**, and a red banner for **FAMU**. At the bottom right, there is a colorful, overlapping text graphic with the word **INTERPELACE** in large letters and various names and dates.

Nejlepší reportáž

Kategorie audio-vizuální žurnalistiky

Porota:

Anna Sámelová, ředitelka
*Centra zpravodajství
Slovenského rozhlasu a
Slovenské televize*

Michal Bregant, ředitel
Národního filmového archivu

Milan Šmíd, český mediální
*analytik, vysokoškolský pedagog
a publicista*

Katarina Začková, reportérka
Slovenské televize STV

Marie Němcová, Chief
*Operating Officer investičního
fondu Media Development Loan
Fund*

Černobyl: 25 let poté

Petr Vavrouška (Český rozhlas 1 – Radiožurnál)

<http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/portal/>

Vyjádření poroty:

Reportáž přináší nový pohled na známou událost a zaměřuje se na osobní příběhy lidí, kterým katastrofa Černobylu ovlivnila život. Porota oceňuje žánrovou čistotu a řemeslné zpracování, především využití archívu, vhodné propojení minulosti se současností, hudební dotvoření atmosféry, vnitřní dynamiku příběhu a promyšlenou kompozici reportáže.

Audio 3 Černobyl: 25 let poté

Pákistán – Ti, co přežili

Tereza Engelová (Česká televize)

<http://www.ceskatelevize.cz/>

Vyjádření poroty:

Srozumitelná analýza složité politické situace v Pákistánu, doplněná o rozhovory s řadou lidí, kteří navzdory rizikům usilují o svobodu a lidská práva, přesahuje běžný způsob informování o této zemi. Porota oceňuje i přiblížení fenoménu osobní statečnosti novinářů v hodnotově komplikované společnosti.

Zahrádka a Petrovští

David Macháček (Česká televize)

<http://www.ceskatelevize.cz/>

Vyjádření poroty:

Série reportáží, v níž příběhy vypráví nikoli autor, ale historické a archivní záznamy a fotografie, připomíná nadčasovou hodnotu ohroženého kulturního dědictví. Obsah a forma zpracování jsou naprosto vyvážené, porota oceňuje jak obrazovou kompozici a práci s kamerou, tak i dlouhodobý zájem autora o téma a jeho osobní angažovanost.

Nejlepší investigativně-analytický příspěvek

Kategorie audio-vizuální žurnalistiky

Porota:

Gabriel Šípoš, ředitel
*Transparency International SR,
zakladatel Slovak Press Watch*

Radek Špicar, ředitel české
pobočky Aspen Institute

Tatiana Repková, ředitelka
Media Managers Club

Ivo Mathé, rektor Akademie
*múzických umění, český mediální
producent a scénarista*

Tomáš Vrba, předseda správní
*rady Nadace Forum 2000,
zakladatel a bývalý předseda
české sekce Asociace
evropských novinářů*

Kauza předražené jízdenky

Lukáš Landa (Česká televize)

www.ceskatelevize.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje originální a řemeslně výborné zpracování společensky závažného problému, který autor ve spolupráci s neziskovými organizacemi velmi dobře analyzoval.

Argumenty, které Lukáš Landa shromáždil, byly natolik pádné, že přispěly k pojmenování příčin a částečně i řešení následků kauzy.

Beztrestná kauza Lidových domků

Filip Černý, Ivan Bareš (Česká televize)

<http://www.ceskatelevize.cz/>

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje vysokou úroveň audiovizuálního zpracování. Autor přehledně a podrobně vysvětlil vývoj celé kauzy, neboť byl schopen se dostat k jejím kořenům, a zároveň poukázal na případná nebezpečí hrozící v budoucnu. Příspěvek navíc odhaluje naprosté selhání orgánů činných v trestním řízení.

Nominace

Kauza ProMoPro

Markéta Dobiášová, Michael Fiala (Česká televize)

<http://www.ceskatelevize.cz/>

Vyjádření poroty:

Autoři dešifrovali slabosti složitého systému rozhodování nejvyšších státních úředníků o lukrativních zakázkách, zejména pozoruhodně chybějící průhlednost a osobní odpovědnost. Porota oceňuje odvalu novinářů, s níž se vypravili zjišťovat fakta a na jejich základě neústupně konfrontovali zodpovědné členy vlády.

Cena Googlu za inovativní občanskou online žurnalistiku

Kategorie online žurnalistiky Google Digital Innovation

Porota:

Daniel Dočekal, *blogger a internetový publicista*

David Šmahel, *docent vývojové psychologie, člen Katedry mediálních studií a žurnalistiky a Katedry informačních technologií MU Brno*

Miro Šifra, *blogger, specialista na komunikaci*

Lukáš Gregor, *pedagog Fakulty multimediálních komunikací Univerzity Tomáše Bati*

Tomáš Czwitkovics, *šéfredaktor medialne.sk, redaktor týdeníku Trend*

Paměť národa

Mikuláš Kroupa, Michal Šmíd, Lenka Kopřivová (Post Bellum)

www.pametnaroda.cz

www.memoryofnation.eu

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje projekt Paměť národa za nápad, který je inspirací k využívání orální historie v Česku i za jeho hranicemi, za potencionálně velký společenský přínos a v neposlední řadě za výborné zpracování. I přes nebývalý rozsah témat a materiálu autoři dokázali udržet kvalitu obsahu a zpracování výstupů, které jsou unikátními primárními, tak sekundárními zdroji informací.

ČESKÝ ROZHLAS **ústav pro studium totalitních režimů** **post bellum** **PAMĚŤ NÁRODA**

Hledat

profesor PhDr. Koloman Gajan (1918 - 2011)
Projekt: Příběhy 20. století
Instituce: Post Bellum

Měl jsem blond vlasy, navíc jsem docela dobře mluvil německy
Historik **Koloman Gajan** se narodil v roce 1918 jako Koloman Edelmann, sedmý z devíti dětí v ortodoxní židovské rodině v Hamborku, malé vesničce v Šariši na východním Slovensku. Maturoval na Židovském reformním reálném gymnáziu v Brně ve školním roce 1939/1940. V roce 1940 byl krátce zatčen Gestapem, naštěstí ho propustili a odešel z Brna na přípravný tábor sionistické mládeže pro vystěhování do Palestiny na Křivoklátsku. Do března 1942 pobýval v českých zemích. Když začalo hrozit, že bude povolán do transportu, ilegálně odešel na Slovensko. Zprvu přežíval u své sestry, později si opatřil falešné dokumenty na jméno Jan Gajan. Zapojil se do domácího odboje, v prosinci 1944 byl na udání zatčen. Mezi lednem a květnem 1945 prošel šesti koncentračními tábory v Sachsenhausenu, Bergen-Belsenu, Kauferingu, Landsbergu, Lauingenu a Allachu. Po roce 1945 se usadil v Praze a vystudoval historii na Filosofické fakultě UK (V ro ... >>>)

1938 - měli jsme bojovat?

audio 00:00 / 00:00
[stáhnout] 2.42 MiB

Ing. Jaroslav Hnátek (1925)
▪ narozen 1. 7. 1925 ve Slaném ▪ otec Antonín, ředitel továrny Palaba, blízký přítel továrníka Jaroslava Jana Pálva ▪ 24.

MENU

- Seznam pamětníků
- Diskuzní fórum
- Nástěnka
- Novinky
- Seznam projektů

O PROJEKTU

- Co je Paměť národa
- Metoda orální historie
- Ke stažení
- Odkazy
- Partneři
- Mediální partneři
- FAQ
- Kontakty
- Jak podpořit

EPOCHY

- Druhá světová válka 1939 - 1945
- Před spuštěním železné opony - 1946 - 1949
- Padesátá léta - 1948 - 1959
- Šedesátá léta - 1960 - 1969
- Sedmdesátá léta - 1970 - 1979
- Osmdesátá léta - 1980 - 1989
- Devadesátá léta - 1990...
- Výročí >>>

KATEGORIE

- Církev a náboženská společenství
- Holocaust
- Komunismus
- Nacismus
- Národnostní menšiny
- Politici vězni
- Tajné služby
- Veteráni
- Další >>>

DMS PAMET 87 777
Podpořte natáčení pamětníků!
DONATE
KLUB PŘÁTEL PAMĚTI NÁRODA
PUBLIKUJÍCÍ INSTITUCE
anti komplex
VÍTĚTE
Mikuláš Kroupa, Novinář
Odhlásit
Upravit profil
RSS SERVIS
Pamětníci
Novinky
Nástěnka
PODPOŘILI NÁS
Visegrad Fund
Tento projekt finančně podpořil Mezinárodní

ČASOVÁ OSA
1960 1962
STATISTIKY

Vyjádření poroty:

Projekt nejen svérázným způsobem popisuje praktiky brněnského magistrátu, ale také tím pojmenovává problémy většiny českých a slovenských měst a jejich komunální politiky. O tom, že nejde o recesi pro zasvěcené, ale všeobecně srozumitelné sdělení přesahující jedno město, svědčí ohlasy na sociálních sítích, nezřídka přerůstající v konkrétní akce. Porota bez nadsázky označuje projekt za fenomén a vyjadřuje mu podporu jako zásadní alternativě strnulému ptydepe radničních zpravodajů.

The screenshot shows the website ŽítBrno.cz with the date STŘEDA, 13. 6. 2012. The main navigation menu includes ÚVOD, RADNICE, DOPRAVA, ROZVOJ, BEZPEČNOST, EKONOMIKA, KULTURA, and SPORT. The featured article is titled "ČSSD chce zlikvidovat veřejnou dopravu zevnitř. JUDr. Michalem Bortelem." and is dated "před 2 dny". The article text states: "IDS JMK je pro jihomoravské politiky opravdovým nebezpečím. Kordis, s. r. o., který veřejnou dopravu v jihomoravském kraji zajišťuje, jako jediná firma spravovaná jihomoravskou a krněnskou veřejnou správou funguje. A to dokonce tak, že nám ji závidí ostatní kraje, v nichž je snaha dojet z místa A do místa K úkolem na několik dnů. Funkční dopravní systém jihomoravského kraje proto leží v žaludku mnoha politikům, kteří se snaží posunout Jižní Moravu blíže středoasijské civilizaci. ČSSD se rozhodla po vzoru starořeckých Danajů použít metodu trojského koně a instalovat do čela Kordisu JUDr. Michala Bortela, politika a průkopníka zisku titulů formou Ctrl C – Ctrl V." Below the article, there are sections for "NEJNOVĚJŠÍ ZPRÁVY" (featuring the same article), "POSLEDNÍ KOMENTÁŘE" (with comments from KSCM_BRNO and Karel), and "CO JE IN A OUT" (with "IN" items like gambling and "OUT" items like a mysterious herb).

Série 5 článků o Fukušimě

Radek Škoda (lidovky.cz)

www.neviditelnypes.lidovky.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje velmi kvalitní články popularizující vědu. Jejich potřebnost naplno vyzněla především v době, kdy ke stejnému tématu mainstreamová média přinášela zprávy vyvolávající většinou jen hysterii a mediální paniku. Porota též velmi ocenila, že i vědec-jaderný fyzik dokáže psát texty srozumitelné široké veřejnosti.

VĚDA: Paraořechy a banány z Fukušimy

Popis radiační situace v Japonsku pro ty, kteří nematurovali z fyziky

Mám rád banány a paraořechy; jsou dobré a, pokud nezplesnivěly při transportu, jsou i zdravé. Paraořechy i banány jsou radioaktivní, od přírody. Skoro vše, co jíme, je radioaktivní. Nikomu to nikdy nevadilo, mně také ne, neslyšel jsem, že by někdo zemřel na ozáření od banánů či paraořechů. Aktivita banánů je kolem 100 Bq/kg, u paraořechů může být až 400 Bq/kg; voda v Tokiu má dnes limit aktivity pro pití 300 Bq/kg (od radioaktivního isotopu jódu I-131).

To znamená, že limitní voda má o trochu nižší aktivitu než paraořechy (i když vody spotřebuje průměrný Japonec jistě více než paraořechů), ale rozhodně více než banány. Z toho je jasné, že limity jsou přísné a kontaminace mimo evakuovanou oblast není vážná. Ovšem s čísly začíná problém. Jakmile se přestane mluvit o paraořeších a banánech, ale začne se mluvit v jednotkách, které vypadají jako strašáky z maturity, přestává mít i všeobecně vzdělaný člověk šanci. Otestoval jsem si to na čtyřech vysokoškolsky vzdělaných lidech = lékařka, ekonomka, elektroinženýr a strojní inženýr. Všechny se mi podařilo poplést.

Pokud mi to náhodou nevyšlo s aktivitou a isotopy, dorazil jsem je dávkou.

Ano, ještě horší vysvětlení je s ozářením lidí, tedy dávkou. Každý si umí představit smrt ozářením (celkem jistá od 10 Sv), každý si představí běžné ozářením při rentgenu plic (řádově do 100 μSv), anebo neodmítne vyšetření počítačovou tomografií (5-60 mSv). Ale pak se začne mluvit o tom, že maximální dávkový příkon v elektrárně byl 400 mSv za hodinu, což Američané uvedou jako 40 rem (a ve zkratce napíší R/hr), ale protože se jedná o gama záření, může to být též uvedeno jako 0.4 Gy za hodinu, či 40 rad (oblíbená jednotka českého Blesku). Aby se to vůbec nepletlo, běžné dávkové příkony jsou v řádu miliSievertu za hodinu (1 mSv/h – potenciálně nebezpečné, nikoliv smrtelné) či mikroSievertu (1 $\mu\text{Sv/h}$ – spíše pozadí), ale na počítači dost často chybně zkracovány na mSv, protože řecké μ většina redaktorů nenajde na klávesnici. Lepší prostředí na zmatení čtenáře si lze stěží představit. Apropos – oněch 400 mSv/h odpovídá celkem jisté smrti po celodenním ozářením a akutní nemoci z ozářením (např. zvracení) po dvouhodinovém ozářením; logicky se tam tedy nikdo z pracovníků nebude proměňovat dlouho.

Takže jinak. Zde je mapa zamoření, kterou naměřili Američané z letadla pro evakuované okolí elektrárny. Do 20km (onen kruh cca 13 mil, pro další zmatení čtenáře) je odstěhováno všechno obyvatelstvo, do 30km je doporučení se

odstěhovat. Nikde mimo elektrárnu nehrozí akutní nemoc z ozářením.

V červených oblastech (125-300 $\mu\text{Sv/h}$ uvedeno jako 12.5-30 mR/hr) obdržíte za jeden den dávku, jako normálně obdržíte za více než jeden rok. Měsíc pobytu v této oblasti zvýší pravděpodobnost onemocnění rakoviny až o 1 procento (tedy pokud v USA 42 procent lidí onemocní za život rakovinou, po měsíci v červené zóně by to bylo 43 procent; z nichž se samozřejmě hodně uzdraví, ať už rakovinu dostali z jakékoliv příčiny, ale také dost zemře).

V oranžových oblastech (22-125 $\mu\text{Sv/h}$ uvedeno jako 2.17-12.5 mR/hr) obdržíte za jeden týden dávku, jako normálně obdržíte za více než rok. Rok pobytu v této oblasti zvýší pravděpodobnost rakoviny o 1 procento a více.

Ve žluté oblasti ($12\text{--}22\ \mu\text{Sv/h}$ uvedeno jako $1.19\text{--}2.17\ \text{mR/hr}$) obdržíte dávku maximálně 2 x větší než jinde na Zemi. Efekt na zdraví je těžko měřitelný.

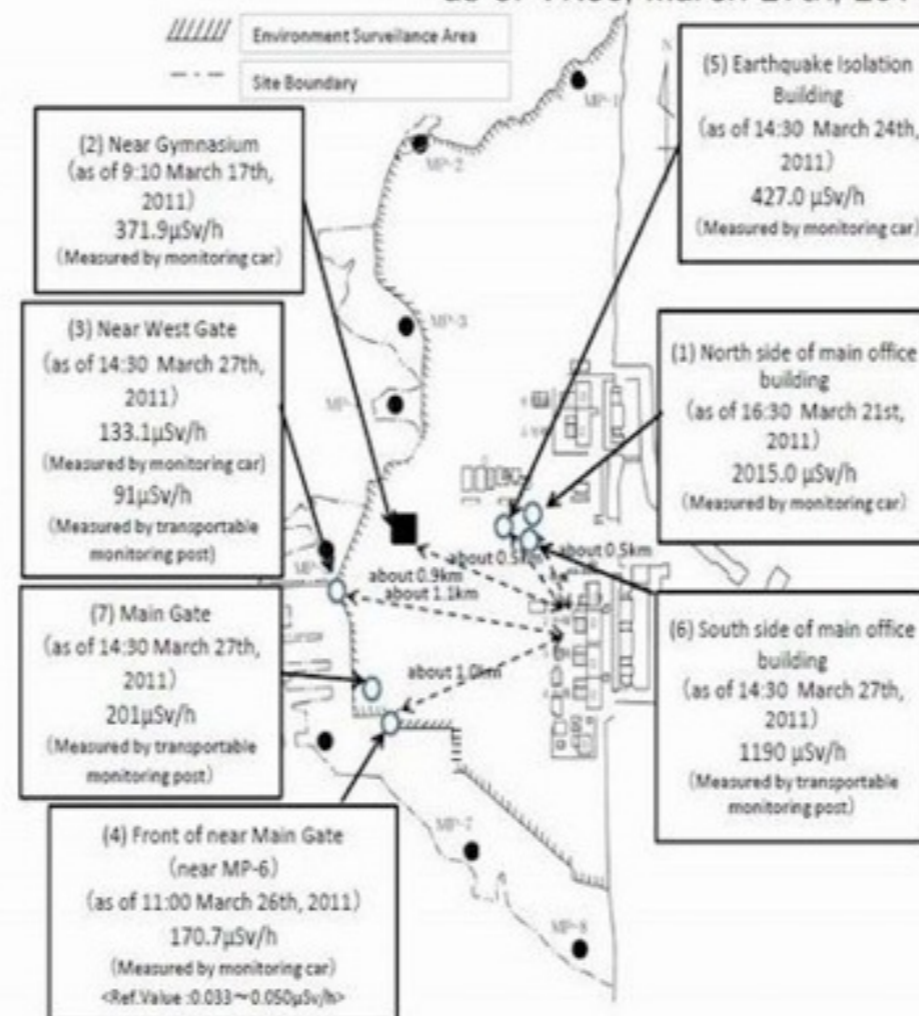
V zelené oblasti, jak se dá očekávat, je situace srovnatelná s jinými místy na Zemi (které ovšem mají větší přírodní pozadí než Japonsko).

Pro dospělé dobré zprávy, méně však pro těhotné. V nezelené oblasti je efekt na lidský plod v průměru pokles IQ o 30 bodů na každý obdržený Sievert; tedy půlrok v červené oblasti = průměrný pokles IQ pro narozené dítě až o 40 bodů (a, jak bylo uvedeno, k tomu až plus 6 procent rakoviny pro matku). Nobelovu cenu patrně takové dítě nedostane, nicméně má pořád šanci se stát Miss ČR či hrát za AC Sparta, t.j. fyzicky ho to viditelně nemusí poznamenat.

Ve smyslu ochrany obyvatelstva evakuace měla smysl. Naštěstí aktivita a dávkový příkon klesá v čase. Jak se radioisotopy rozpadají, nakonec zelená zóna pohltní žlutou, oranžovou a nakonec červenou. Pak se lidé mohou vrátit.

Fukushima Dai-ichi NPS

as of 17:30, March 27th, 2011

V elektrárně se řeší havárie a jsou tam místa, kde hrozí akutní nemoc z ozáření, například bazény s vyhořelým palivem. Těm se zaměstnanci vyhýbají, anebo se stíní. Limit dávky pro havárie je $250\ \text{mSv}$, což odpovídá o 1-2 procenta vyšší pravděpodobnosti onemocnění rakovinou. Obdržené celotělové dávky jsou na havárii relativně malé – několik lidí kolem $100\ \text{mSv}$, tedy nikdo s akutní nemocí s ozáření – a ukazují, že Japonci jsou velmi šikovni, což se u zaměstnanců varných reaktorů dá čekat, neboť jsou při jejich provozu stále vystaveni účinkům radioaktivního dusíku a např. vědí jaké stínění používat. Viditelné efekty budou mít pracovníci, kteří se brodili v radioaktivní vodě, tam bude efekt na jejich nohy srovnatelný s popálením. Úniky z elektrárny jsou a

budou – reaktory se kropily z hasičských stříkaček a ta voda někam musí odtéct. To jsou ony aktivity 1000x a více vyšší než limity uváděné novinami. Nicméně do moře k elektrárně či evakuované oblasti nikdo nesmí a úniky nemají tak koho ohrozit, mimo tamních ryb. Na předchozí mapě je vidět dávkový

příkon v elektrárně v rozmezí cca 100-2000 $\mu\text{Sv/h}$ – tedy maximálně za 1 hodinu se dostane taková dávka, jako normálně za maximálně cca 1 rok. To znamená, že v místě s maximální hodnotou může být pracovník nejvíce 120 hodin.

Snad jsem nebyl příliš populární pro ty, kteří z fyziky maturovali. A pro ně mám velmi dobrý technický přehled, co dnes víme, že se ve Fukušimě stalo, tento článek dr. Wagnera.

VĚDA: Fukušimští a očekávaná dávka

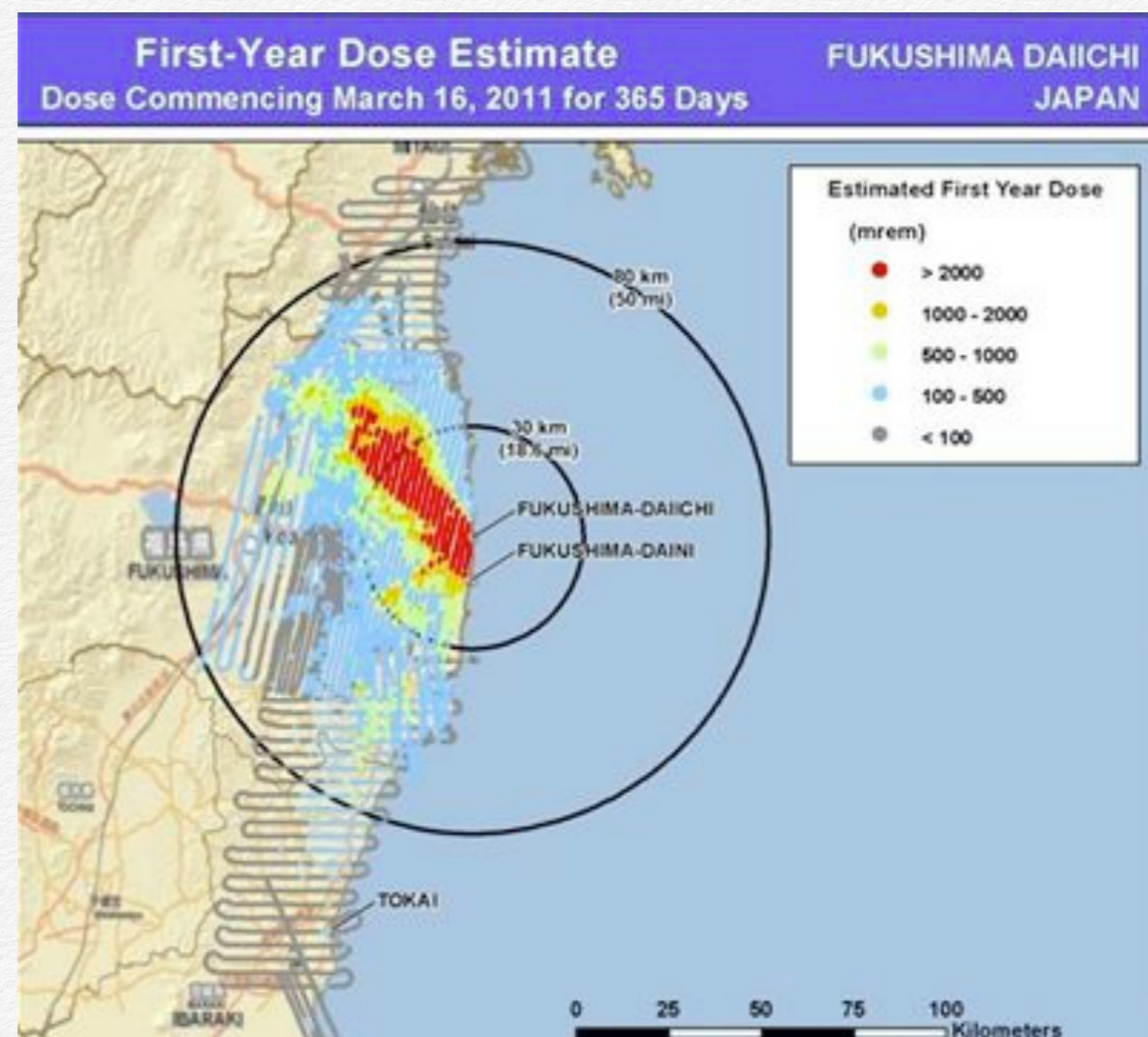
Za dvanáct měsíců – barevně a přehledně

Američané publikovali naměřená data z NaI detektorů a HPGe spekter – zde je odhad dávky za první rok okolo elektrárny Fukušima I bez dalších ukrutných zkratek a matoucích jednotek.

Americký tým, který pomáhá Japoncům, nalétal stovky hodin okolo elektrárny a 18.4. 2011 vyhodnotil naměřená data. Na základě těchto údajů odhadl (s přesností procent) očekávanou dávku za první rok v jednotlivých místech. Ve zkratce popis nalétaných tras a dávek:

Červená oblast: roční dávka větší než 20 mSv (uvedeno jako 2000 mrem), tedy více než průměrný roční limit pracovníka se zářením; potenciálně nebezpečné, vystěhované i mimo 30km zónu. Pro 20 mSv za rok je zdravotní riziko velmi těžko prokazatelné (t.j. neprokazatelné); pro vyšší dávky, zvláště u dětí a těhotných, je evakuace ale rozhodně na místě.

Oranžová oblast: 10-20 mSv, dávka odpovídá například roční dávce některých pracovníků na jaderné elektrárně s varnými reaktory (kde je dávka vyšší než u tlakovodních reaktorů, které máme v Česku). Riziko neprokazatelné (pro ilustraci: museli

byste ozářit stotisíce lidí, aby se dal efekt potvrdit, či vyvrátit – je zřejmé, že mimo vojáků toto nikdo nedělal a dělat nebude).

Zelená oblast: 5-10 mSv, dávka odpovídá například jednomu běžnému vyšetření počítačovou tomografií. Riziko výrazně neprokazatelné.

Modrá oblast: 1-5 mSv, dávka odpovídá například běžné roční dávce dopravních pilotů (a ta je klidně i vyšší, pokud létají přes pól). Riziko naprosto neprokazatelné.

Černá oblast: pod 1 mSv, to je menší dávka než přírodní pozadí v Česku. Najdou se i kverulanti, kteří říkají, že je lépe dostat malou dávku než žádnou, ale do těchto debat se pouštět nebudeme.

Měření se budou opakovat, do nečervených oblastí se začnou vracet lidé. Červená oblast se bude postupně zmenšovat, jak dávkový příkon klesá s časem. To jsou dobré zprávy.

Horší zprávy jsou ty, že do míst, kde dávkový příkon neklesne významně do jednoho roku, se hned tak někdo nenastěhuje, Cs-137 má poločas rozpadu 30 let. Uvidíme, jestli Japonci budou tato místa dekontaminovat či čekat na přírodní rozpad césia. O jak velké oblasti se jedná, to se dozvíme brzy.

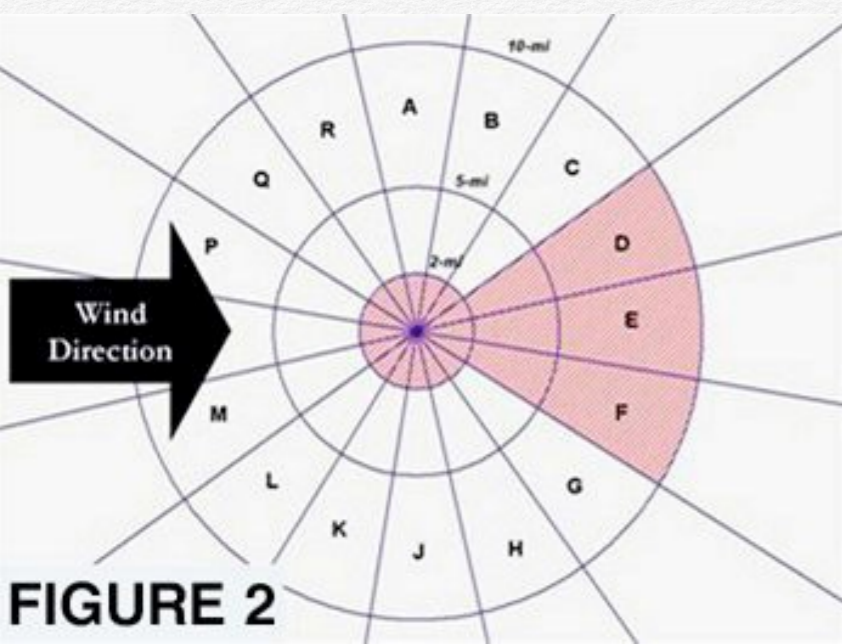
VĚDA: Klíčová dírka

Měsíc po havárii ve Fukušimě přišla další evakuace

„Dávka 20 miliSievertu je jako náročnější vyšetření počítačovou tomografií, sám bych 30 km severozápadně od Fukušimy I klidně zůstal.“ Když to slyšela moje kojící žena, suše odvětila, že bych tam zůstal sám, ona by tam s dětmi nebyla ani minutu!

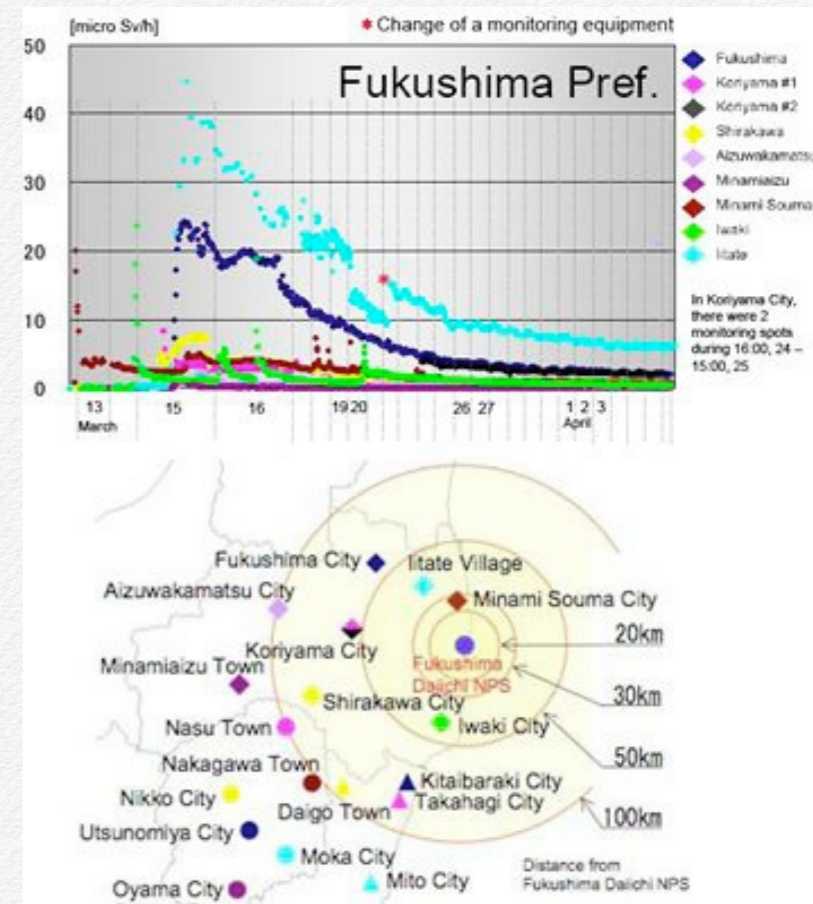
Japonská vláda dnes, měsíc po havárii v jaderné elektrárně Fukušima, oznámila další evakuaci v místech, kde se očekává dávka pro obyvatelstvo větší než 20 miliSievertu v následujícím roce. Toto rozhodnutí přichází v době, kdy je jasné, že havárie nebude mít žádné oběti na životech z důvodu radiace. Finanční náklady na likvidaci ale budou vynakládány po mnoho dalších měsíců. Vesnice Iitate a Katsurao, města Namie, Kawamata a Minami Soma budou vyklizeny do doby, než dávkový příkon

klesne. Zatím byly mimo evakovanou oblast. Je to očekávaný vývoj. Evakuace při jaderné havárii má svá pravidla. Nejprve se vysídlí kruhová okolí elektrárny, nejlépe v

době před úniky. V době, kdy se ví, kam radioaktivní spad dopadl, vysídlí se zasažená oblast, většinou kruhová výseč. Výsledný tvar připomíná často klíčovou dírku, jako na následujícím obrázku západního větru.

V Japonsku dulo z jihovýchodu. Na následujícím grafu a mapě můžete pozorovat vývoj radiční situace severozápadně od elektrárny; je vidět, že pro vesnici Iitate poklesla hodnota ze 40 mikroSv/h na polovic, tedy 20 mikroSv/h, rychle za 4 dny (bledě modré hodnoty pro dny 15-19/3). Následný pokles z 20 mikroSv/h na polovičních 10 mikroSv/h trval už déle: 7 dní. Ale další pokles z 10 mikroSv/h na polovičních 5 mikroSv/h nenastal ani po 14 dnech. To naznačuje, že krátkodobé isotopy jako I-131 (poločas rozpadu 8 dní) a Te-132 (3 dny) už nehrají takovou roli a většina obdržené dávky dnes přichází z jiných isotopů, velmi pravděpodobně Zr-95 (64 dny) a Ba-140 (13

dnů). Ty se také časem rozpadnou; pak bude dominovat radioaktivní stroncium, ale v daleko menších hodnotách dávkového příkonu. Tomu nasvědčuje i povolení konzumovat místní mléčné výrobky, které jinak radioaktivní jód I -131 rád vyhledává. Při dnešní úrovni by celoroční dávka ve vesnici litate byla kolem 50 miliSievertu. Díky rozpadům to bude nakonec méně; o kolik, to uvidíme, jak rychle se Zr a Ba rozpadne. Jedna věc je technokratické zhodnocení situace.

Druhá věc je reakce obyvatelstva: z vesnice litate by mi žena i s dětmi utekla a mohl bych vyprávět o vyšším přírodním pozadí v Brazílii a Iránu, co bych chtěl...

VĚDA: Vesnice litate

Evakuovat či neevakuovat; to je, oč tu běží

Postavili jste jadernou elektrárnu, co odolá vlně vysoké jako dvoupatrový dům, ale přižene se vlna dvakrát větší. Co teď? Hlavní je nepanikařit.

Pokud je jasné, že havárie na jaderné elektrárně bude větší než projektovaná (tzv. BDBA – Beyond Design Basis Accident), v případě Fukušimy enormní tsunami, úřady vědí co dělat, ihned začnou přijímat PREVENTIVNÍ OPATŘENÍ: evakuují okolí, zabrání konzumaci potenciálně kontaminovaného jídla, podávají profylaxi proti možnému vnitřnímu ozáření a nabádají zůstavší obyvatelstvo schovat se doma. Toto přesně Japonci udělali, je třeba říci se svoji precizností velmi rychle; a to i přes rozbitou infrastrukturu.

Evakuace:

Začala nejprve těsně kolem elektrárny, aby nevznikla panika a zácpy, pak ve větším kruhu, až u Fukušimy proběhla postupně do 20 km kolem reaktorů. Do 30 km je evakuace dobrovolná, ale nevynucená. V kruhu proto, že dopředu nelze odhadnout směr větru, který požene potencionálně radioaktivní úniky.

Zabránění konzumace kontaminovaných potravin:

Důvod je jasný, co má naměřenou nadlimitní hodnotu či je pochybného původu, nesmí mezi lidi. Takže fukušimský tuňák na trhu dnes není.

Profylaxe:

Radioaktivní jód, zvláště u malých dětí, má neblahý vliv na štítnou žlázu, proto se v místech potenciálního zasažení PREVENTIVNĚ podávají tablety s jodidem draselným, ve kterých je neradioaktivní jód.

Zůstat doma:

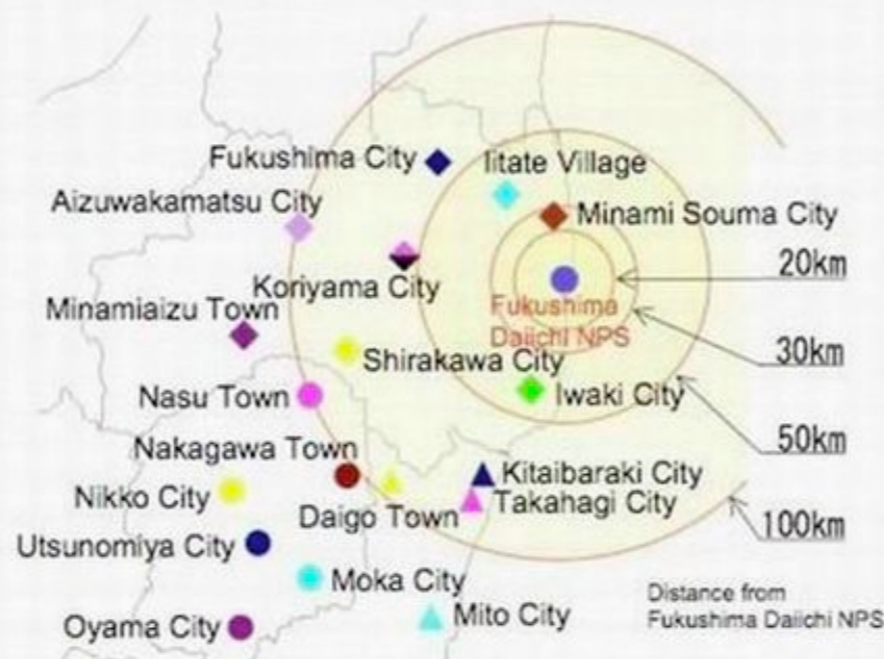
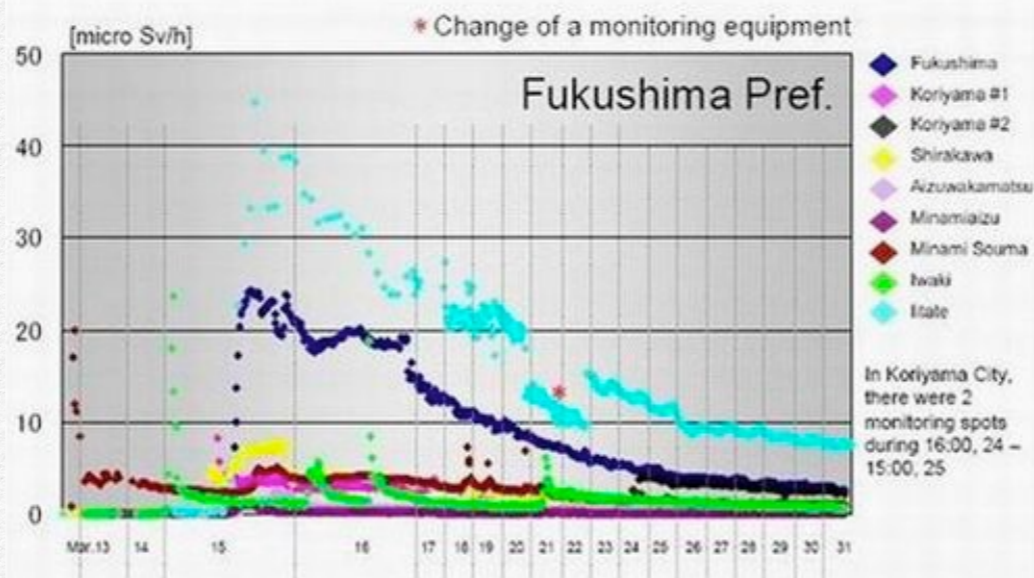
Se doporučuje, aby lidé nebyli vystaveni radioaktivnímu spadu, pokud se vyskytne v okolí, a zejména se ho nenadýchali nebo jím nebyli pokryti.

To vše Japonci udělali. PŘED tím, než začaly radioaktivní úniky. Lepší PREVENTIVNÍ akci si lze stěží představit. Pak začaly známé problémy na reaktorech a úniky vítr hnal z valné většiny nad moře (velmi dobré pro lidi na ostrově, horší pro tuňáky), ale asi 2 dny na pevninu. Shodou okolností to vyšlo severozápadně od elektrárny. Tam se dnes měří největší dávkové příkony.

Novináři potřebují jeden objekt zájmu, jako v případě lachtana Gastona při povodních 2002. Pozornost se zaměřila na vesnici litate, která je mimo evakuované oblasti, ale v místě zasaženém spadem. Bohužel větru nikdo neporučí, prostě v době úniku z reaktoru 4 foukal zrovna tímto směrem. Paradoxně 5 km jižně od elektrárny je vše radiačně výrazně lepší než 40 km severozápadně. Přikládám vývoj dávkového příkonu pro litate a několik dalších míst v prefektuře Fukušima, ostatní měřená místa jsou na tom lépe.

Maximální dávkový příkon přes 40 mikroSievertů za hodinu byl v Iitate 15.3., dnes jsou hodnoty pod 10 mikroSievertů za hodinu. Průměrná dávka pro obyvatele v obci Iitate za dobu od vypuknutí havárie (11.3.) do dnešního dne (1.4.) v místě měření je přes 6 miliSievertů (6 mSv). To souhlasí s výkřiky Greenpeace, kteří se probrali tři týdny po havárii a křičí, že jde o “několikanásobné roční hodnoty v dané oblasti” následované rychlým soudem, že “hodnoty vyžadují okamžitou evakuaci”. Jenže on je rozdíl, jestli jste na pláži v Brazílii (roční přírodní pozadí 35 mSv), horách Iránu (nad 200 mSv), v Japonsku (cca 1 mSv) nebo v Dánsku (cca 0.5 mSv); všude je pozadí jiné a nikde na to lidé neumírají ani se kvůli tomu moc nestěhují – to už vám Greenpeace neřeknou.

Jak je vidět z grafu, hodnoty dávkového příkonu v čase v Iitate klesají. Pokud by zůstaly na dnešních hodnotách, mluvíme o maximální dávce 80 mSv za rok. Hodnoty očekávaně v čase padají a budou i nadále, jak se hlavně

Te-132 a I-131 rozpadá. Osobně bych dávku v Iitate hrubě odhadl na následující rok pod 20 mSv, což je průměrný roční limit dávky pro pracovníka s ionizujícím zářením v ČR. Efekt na zdraví je pro takové hodnoty buď nijaký, nebo velmi těžko vyjádřitelný, rozhodně nebudou viditelné okamžité následky; možné zvýšení rakoviny v následujících letech se nebude dát v Iitate ani potvrdit, ani vyvrátit (na to by byla potřeba velmi velká ozářená populace). Nevím přesně složení radioisotopů v daném místě, to ale rozhodně zná japonská vláda. A ta musí udělat rozhodnutí, co je pro danou situaci nejlepší. Japonci vědí, jakou dávku obyvatelé Iitate dostanou, vědí i rizika evakuace. Určitě to za mě z Texasu správně nerozhodnu já, nebo někdo z centrály

Greenpeace. A když se Japonci rozhodnou, bude to rozhodnutí za použití všech relevantních informací, ne přes půl zeměkoule.

VĚDA: Byl jsem přímo vystaven plutóniu

Plutónium je mimořádně jedovaté a k tomu radioaktivní. Držel jsem ve své ruce čerstvé MOX palivo s plutóniem. Kdy tedy umřu?

Ralph Nader, několikanásobný kandidát Strany zelených na prezidenta USA, jednou řekl, že půl kila plutónia rozptýleného ve vzduchu zabije 8 miliard lidí. Při svém strašení dost přeháněl (a asi také proto nikdy nedostal moc hlasů): půl kila, správně rozptýleného (a v tom je celý trik), by zabilo „jen“ asi 2 milióny lidí, což ale stejně dělá z tohoto syntetického kovu konkurenta nervového bojového plynu VX, co se jedovatosti týče.

Jeden odstavec únavného jaderného inženýrství. Plutónium, značené Pu, je umělý prvek, který je znám v pěti isotopech, všechny jsou jedovaté, všechny jsou radioaktivní. V jaderných reaktorech Pu najdeme ve všech stávajících provozovaných typech – tedy jak BWR ve Fukušimě, tak VVER v Dukovanech, či RBMK v Rusku. Podle typu paliva a vyhoření to je od nulového množství Pu u čerstvého uranového paliva, přes cca procento Pu u vyhořelého uranového paliva, po řádově deset procent Pu u čerstvého MOX paliva (tím se teď straší na Fukušimě, bloku 3). Nejčistší Pu najdeme v jaderných zbraních, až na příměsi gallia je tam v podstatě ryzí. V jaderných

reaktorech je Pu jako oxid plutoničitý, PuO₂; v jaderných zbraních jako kov v delta fázi.

První otázka je teplota tání MOX paliva.

Kovové Pu taje při cca 640°C (to je v bombách, nás netrápí, není v reaktoru), oxid PuO₂ v jaderném palivu taje při 2400°C. Pro srovnání paliva, čistý oxid uraničitý UO₂ taje při 2865°C. MOX palivo je směs UO₂ a PuO₂, s valnou většinou UO₂. Ač tedy lze říci, že k tavení PuO₂ paliva dochází dříve než k tavení UO₂ paliva, v oné MOX směsi to je zanedbatelné; pokud tavím při 2800°C nebo 2865°C je z pohledu pozorovatele celkem stejné. Navíc v realitě teplot nad 2000°C je už v reaktoru roztavené skoro vše (ocel, zirkónium), takže tam bych problém z Pu nedělal.

Druhá otázka je toxicita.

Ta je velká, ale jen při vdechnutí nebo požití. Stejně tak radiotoxicita. Pu se usazuje v kostech a vysokoenergetické alfa částice ozařují kostní dřev – ideální prostředí pro různé formy leukémie. To je velmi závažný problém a pojídat či dýchat Pu není radno.

Třetí otázka je, jak otrávit milióny lidí.

Palivo je ve formě PuO₂ též z důvodu, že PuO₂ má vysokou hustotu (11500 kg/m³); tedy moc samo od sebe vzduchem nelítá, ve vodě neplave. Pokud ho nerozleptáme vhodnou kyselinou, je těžké ho přemístit. Háček tedy je, že nejdříve se musí PuO₂ nebo sloučeniny Pu nějak dostat z reaktoru ven

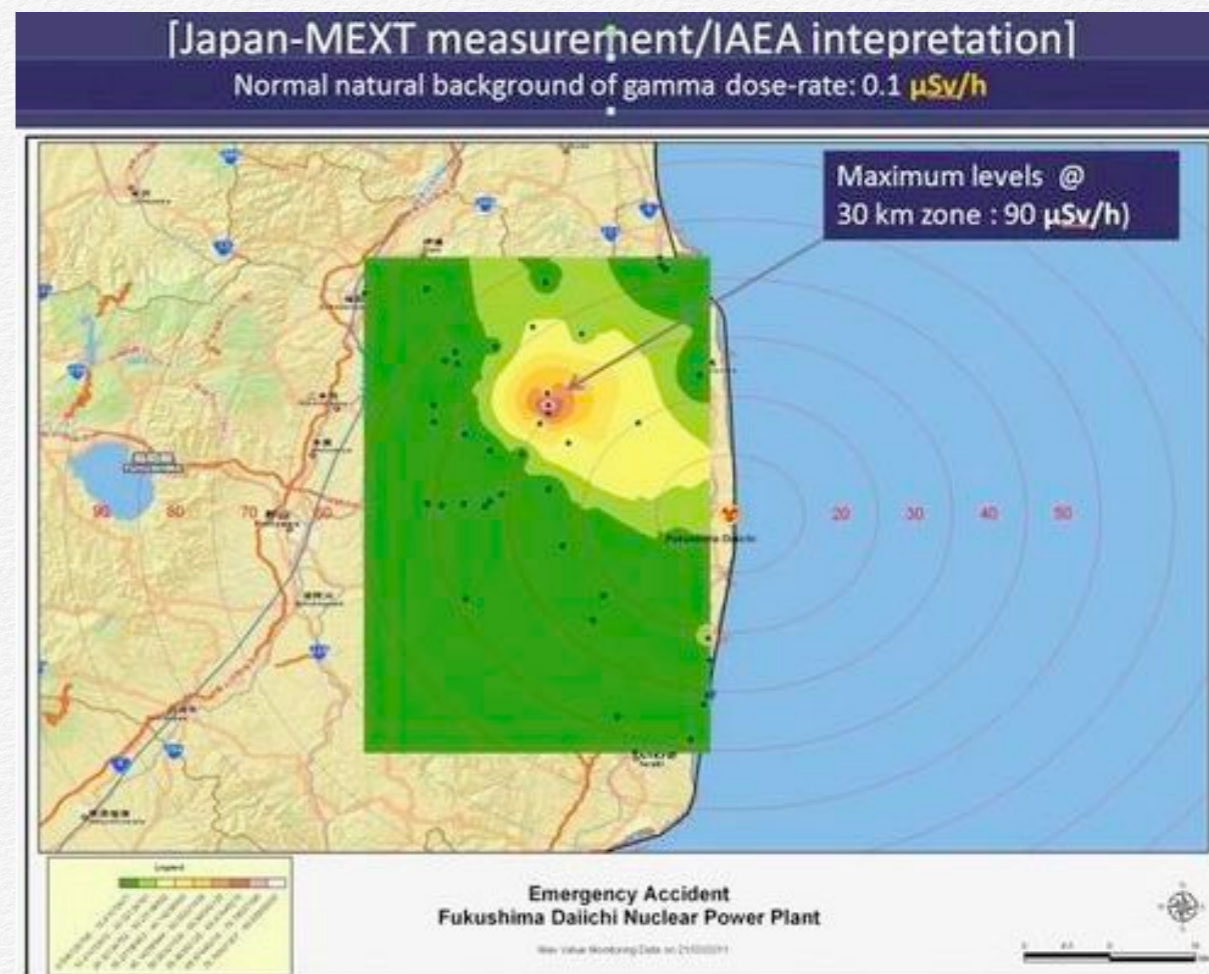
(zprávy IAEA ze 30.3.2011 uvádějí, že se to NEděje – pokud se to stane, což v malém množství je pravděpodobné, mohou se dostat ven ze všech bloků, nejenom z bloku 3). A pak Pu přemístit mimo evakuovanou zónu a vpravit do těla lidí. Vdechnout PuO₂ z paliva je skoro nemožné – prach ihned klesne na zem; ledaže by někdo palivo namlel na velejemné částice. Jiná šance je Pu nějak rozpustit a donutit lidi Pu vdechnout, sníst nebo vypít. Evakuace obyvatelstva a měření koncentrace Pu má za jeden cíl tomuto právě zabránit.

Reálné zkušenosti s kontaminací Pu.

Je jich několik. Většina z 500 atmosférických výbuchů jaderných zbraní byly testy Pu zbraní. Spad z Pu byl a je dodnes měřitelný (Pu z Nagasaki teď pravděpodobně měří ve Fukušimě), ale lidé na něj neumírají. V roce 1966 se srazil nad Španělskem americký bombardér B-52 při tankování paliva z KC135. Bombardér měl na palubě 4 jaderné bomby Mk28, dvě po dopadu explodovaly (nikoliv jaderně) a rozmetaly kovové plutonium na 2 hektarech. Dekontaminace byla drahá, ztráty na životech se neuvádějí žádné. Šlo o řádově deset kilo čistého kovového plutonia (s potenciálem zabít 40 miliónů lidí, tedy s jistou rezervou celé Španělsko). Podobná situace nad Grónskem o dva roky později. Podobná situace v roce 1961 v Severní Karolíně v USA. Žádné miliardy ani milióny mrtvých. Jednoduše žádní mrtví. Nikdo totiž Pu nejedl ani nevdechoval.

A mimochodem – když jsem měl v ruce ono MOX palivo, měl jsem rukavice; a také jsem si Pu nekouzl ani nepřičichl. Pro

hledáče něčeho závažnějšího doporučuji se soustředit na Cs-137 a I-131, nikoliv na Pu. Anebo na mapu kontaminace, kterou jsem vysvětlil minule. Zde je její nejnovější verze, tentokrát z japonských dat; je vidět, že hodnoty dávkového příkonu klesají:

Cena Googlu za inovativní profesionální online žurnalistiku

Kategorie online žurnalistiky Google Digital Innovation

10

Porota:

Adam Zbiejczuk, odborník na sociální média a marketing, zbiejczuk.com

Petr Koubský, analytik a konzultant

Eva Vozárová, manažerka pro technologické projekty organizace Aliancia Fair Play

Douglas Arellanes, konzultant a školitel digitálních strategií pro média, Sourcefabric

Jakub Fiala, tajemník oboru Studia nových médií Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Korupce ve zdravotnictví vs. Děkujeme, odcházíme

Petr Holub, Sabina Slonková (Aktuálně.cz)

www.aktualne.cz

<http://wiki.aktualne.centrum.cz/proc-lekari-odchazeji-ve-zdravotnictvi-mizi-stamiliony/>

Vyjádření poroty:

Autoři dokázali nejen zpracovat informace, ale poskytli i silný a důležitý příběh. Jejich práce ukazuje, že nejdůležitější je dobrá řemeslná, do detailů propracovaná novinařina. Porota oceňuje tento příspěvek za to, že autoři tradiční novinářskou práci obohatili využitím technologií a vytvořili výstup s velkou přidanou hodnotou.

Internet Aktuálně Firmy Zboží Mapy Obrázky Video
Hledejte na Aktuálně.cz Hledat
Euro 2012 | Legalizace konopí | David Rath | Pokutované čerpací stanice
Úvodní stránka | Zprávy | Domácí | Zahraničí | Ekonomika | Kultura | Sport **nové** | Obrazem | Názory | Wiki | Reality | Auto | Datarama | Dovolená
Politici | Ekonomika | Zahraničí | Domácí | Finance | Domácí politika | Auto | Doprava | Sport | Fotbal | Kultura

Nemocnicím mizí peníze, ředitelé mají milionové majetky

Recommend 286 people recommend this. Be the first of your friends.

O SPECIÁLU

Sabina Slonková
hlavní investigativní reportérka

Petr Holub
hlavní politický reportér

Je to už měsíc, co jsme na stránkách Aktuálně.cz připravili detailní přehled největších investic v českém zdravotnictví a popsali případy předražených nákupů nemocničních přístrojů a dalšího zařízení.

Prokázali jsme, že kvůli nim nemocnice přicházejí o stamiliony korun a že je jen malý zájem tomu zamezit. Naopak podezření, že manažeri státních nemocnic případy zavánějící korupci buď tolerují, či přímo umožňují, je stále silnější. Jde o manažery placené z veřejných peněz, kterým ročně posílá k tarifnímu platu odměnu přímo ministr zdravotnictví.

To je důvod, proč se nyní snažíme podkrofit poměry, v jakých tito lidé žijí.

Jak se žije s kulichy

Jaký majetek mají ředitelé nemocnic

NOVÁ ZJIŠTĚNÍ

- Šéfové státních nemocnic skrývají své milionové majetky
- Milionáři v čele IKEM nakoupili luxus na trhu realit
- Ředitel krčské nemocnice tajil byt na Floridě

GRAFIKY A GALERIE

Jaký majetek mají ředitelé nemocnic? Dali jsme jim dotazník

Proč lékaři odcházejí, jak ve zdravotnictví mizí stamiliony

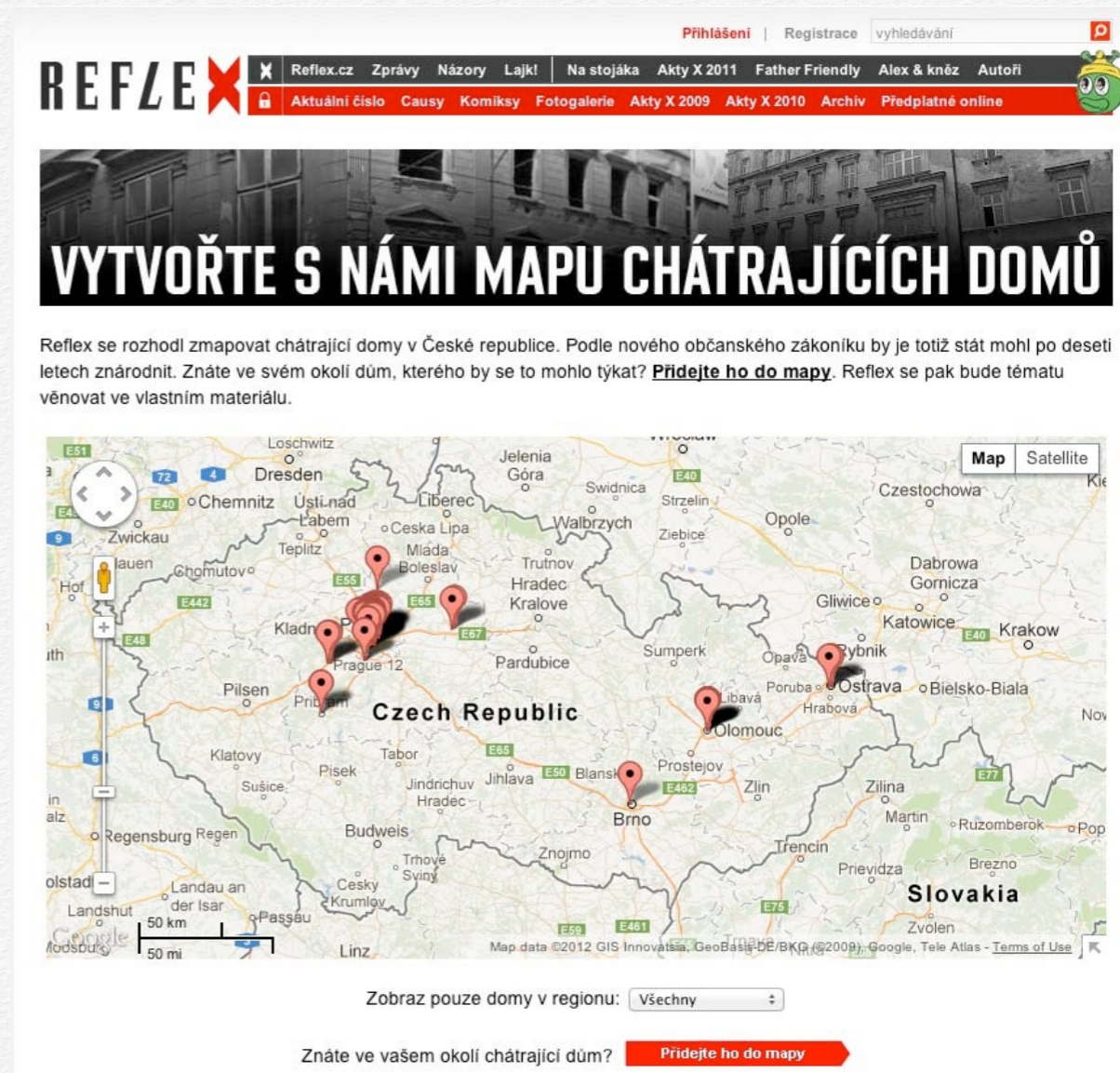
Vytvořte s námi mapu chátrajících domů

Miloš Čermák, Adam Javůrek, Pavel Poslušný, Petr Vnouček a externisté (Reflex)

www.domy.reflex.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje příspěvek pro jeho snahu o využití crowdsourcingu, která se v médiích vyskytuje zřídka. Plusem bylo také využití snadno dostupného nástroje Google maps. Porota dále doufá, že autoři projektu budou pokračovat a využijí potenciálu tohoto projektu nejen pro crowdsourcingové vyhledávání míst, ale i pro obohacení příběhu.

REFLEX Přihlášení | Registrace | vyhledávání

Reflex.cz Zprávy Názory Lajk! Na stojáka Akty X 2011 Father Friendly Alex & kněz Autoři

Aktuální číslo Causy Komiksy Fotogalerie Akty X 2009 Akty X 2010 Archiv Předplatné online

VYTVOŘTE S NÁMI MAPU CHÁTRAJÍCÍCH DOMŮ

Reflex se rozhodl zmapovat chátrající domy v České republice. Podle nového občanského zákoníku by je totiž stát mohl po deseti letech znárodnit. Znáte ve svém okolí dům, kterého by se to mohlo týkat? **Přidejte ho do mapy.** Reflex se pak bude tématu věnovat ve vlastním materiálu.

Zobraz pouze domy v regionu:

Znáte ve vašem okolí chátrající dům? **Přidejte ho do mapy**

Zpravodajství z rozloučení s Václavem Havlem (iDNES.cz)

Kolektiv autorů (iDNES.cz)

www.idnes.cz

Vyjádření poroty:

Porota oceňuje komplexní pokrytí velké události s využitím všech dostupných multimediálních nástrojů ve velkém mainstreamovém médiu. Příspěvek je ukázkovým příkladem, jak vytvářet speciály o významných událostech.

iDNES.cz Zprávy Pondělí, 11. června 2012. Svátek má Bruno.

iDNES.cz Zprávy Kraje Sport Kultura Ekonomika Finance Bydlení Cestování Auto Hobby Mobil Technet Ona Xman Revue Blog Video Hry více

Domácí Zahraniční Černá kronika Očima čtenářů Kavárna Keme! MF DNES Počasí reklama Firemní články

Zemřel Václav Havel, truchlila celá země i svět

BYLO MU 75 LET Zemřel ve spánku na chalupě na Hrádečku	NAPOSLEDY NA HRAD Havla vezla stejná lafeta jako Masaryka	TŘI DNY SMUTKU Rakvi se poklonily desetitisíce lidí	MINUTA TICHÁ Zněly zvony, zmlkly ulice i obchody	STÁTNÍ POHŘEB Přijeli prezidenti a princové ze 42 států
OBRAZEM Výběr fotografií a videoreportáží	ON-LINE REPORTÁŽ Šest dní smutku minutu po minutě	PŘÍMÝ PŘENOS Davy lidí a slzy vdovy	TRUCHLÍ I SVĚT Zemřel velký Evropan a hrdina, zní ze zahraničí	MEJDAN V LUCERNĚ Zazpívali Ivan Král či Suzanne Vega

 [Havlová chystá knihu o smutečních akcích po úmrtí manžela. bude i medaile](#)
13.3.2012 19:01

Nejčtenější
[Přemýšlivý a chytrý sloh: u státní maturity za pět](#)

<http://zpravy.idnes.cz/vaclav-havel.aspx>

Česko-slovenská cena veřejnosti

Vítěz:

Zvláštní vyšetřování: přísně tajné platy

Sabina Slonková (Aktuálně.cz)

www.aktualne.cz

<http://wiki.aktualne.centrum.cz/prisne-tajne-platy-statni-urednici-berou-statisice-mesicne/>

O vítězi rozhodla v online hlasování česká a slovenská veřejnost. Vítěznému příspěvku dala bezkonkurenčních 1566 hlasů, a ocenila ho jako příspěvek, který měl za poslední rok největší společenský dopad a zásadně přispěl k posílení práv občanů. Veřejnost vybírala z celkem 12 prací (6 z Česka a 6 ze Slovenska), které nominovaly rady soutěže Novinářská cena 2011 v Česku a na Slovensku na základě doporučení odborných porot.

The screenshot shows the homepage of Aktuálně.cz with a search bar and navigation menu. The main article is titled "Přísně tajné platy, státní úředníci berou statisíce měsíčně". Below the title is a sub-headline: "Podali jsme 66 žádostí, podívejte se, jak instituce odpověděly". The article content is organized into columns listing various government departments and their responses to requests for salary information.

MINISTERSTVO DOPRAVY	MINISTERSTVO VNITRA
✗ členové ministerstva	✓ členové ministerstva
✗ Ředitelství silnic a dálnic	✗ Policejní prezidium - ředitel krajských útvarů
✗ České dráhy	✗ Policejní prezidium - náměstci

MINISTERSTVO FINANČÍ	MINISTERSTVO ZAHRANIČÍ
✓ členové ministerstva	✓ členové ministerstva
✗ Generální ředitelství cel	
✗ Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových	MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ
✗ Česká konsolidační agentura	✗ členové ministerstva
✗ podniky se státní účastí (MERO ČR a. s., Čepro a. s., Letiště Praha a. s., IMOB a. s., Galileo Real, a. s., ČSA, ČEZ a Explosia a. s.)	✗ ředitel krajských nemocnic
	MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ
	✗ členové ministerstva

YVSVĚTLIVKY

- ✓ **Kompletní údaje**
instituce dodala kompletní údaje
- ✓ **Částečné údaje**
instituce vyhověla žádosti z části
- ✗ **Odmítnutí žádosti**
instituce žádost odmítla

O SPECIÁLU

Sabina Slonková
hlavní investigativní reportérka

Nadace OSF
speciál vznikl za podpory nadace OSF

Za posledních půl roku bylo o příjmech vrcholného managementu ministerstev a podniků pod kontrolou státu zveřejněno víc než kdykoli před tím.

Ministr školství Josef Dobeš připsal své blízké podřízené, která u něj pracovala tři neděle, odměnu ve výši 110 tisíc korun. Radek John jako ministr vnitra zaplatil svému náměstkovi za každý ze dvou měsíců ve funkci k platu odměnu 180

Nominace:

Nalet' nám a plat'

Hana Čápková (Respekt)

Korupce ve zdravotnictví vs. Děkujeme, odcházíme

Petr Holub, Sabina Slonková (Aktuálně.cz)

Mocní muži v SIS

Tom Nicholson (TREND)

Zlyhanie štátu

Ivan Brada (RTVS)

Ženy v ofsajdu

Silvie Lauder (Respekt)

Séria článkov o týraní detí riaditeľom v redukačnom domove Spišský Hrhov

Nataša Holinová (blog.sme.sk)

Po troch hodinách v Košiciach na vozíku: Nikdy viac!

Marek Poracký (Košický Korzár)

Kauza: Platina

Ján Maloch (TV Markíza)

Oběť obchodníků s pohledávkami

Andrea Máslová, Vladko Omasta (Česká televize)

Lampa. Havel

Štefan Hríb (RTVS)

Úplatný urolog

Lukáš Landa (Česká televize)